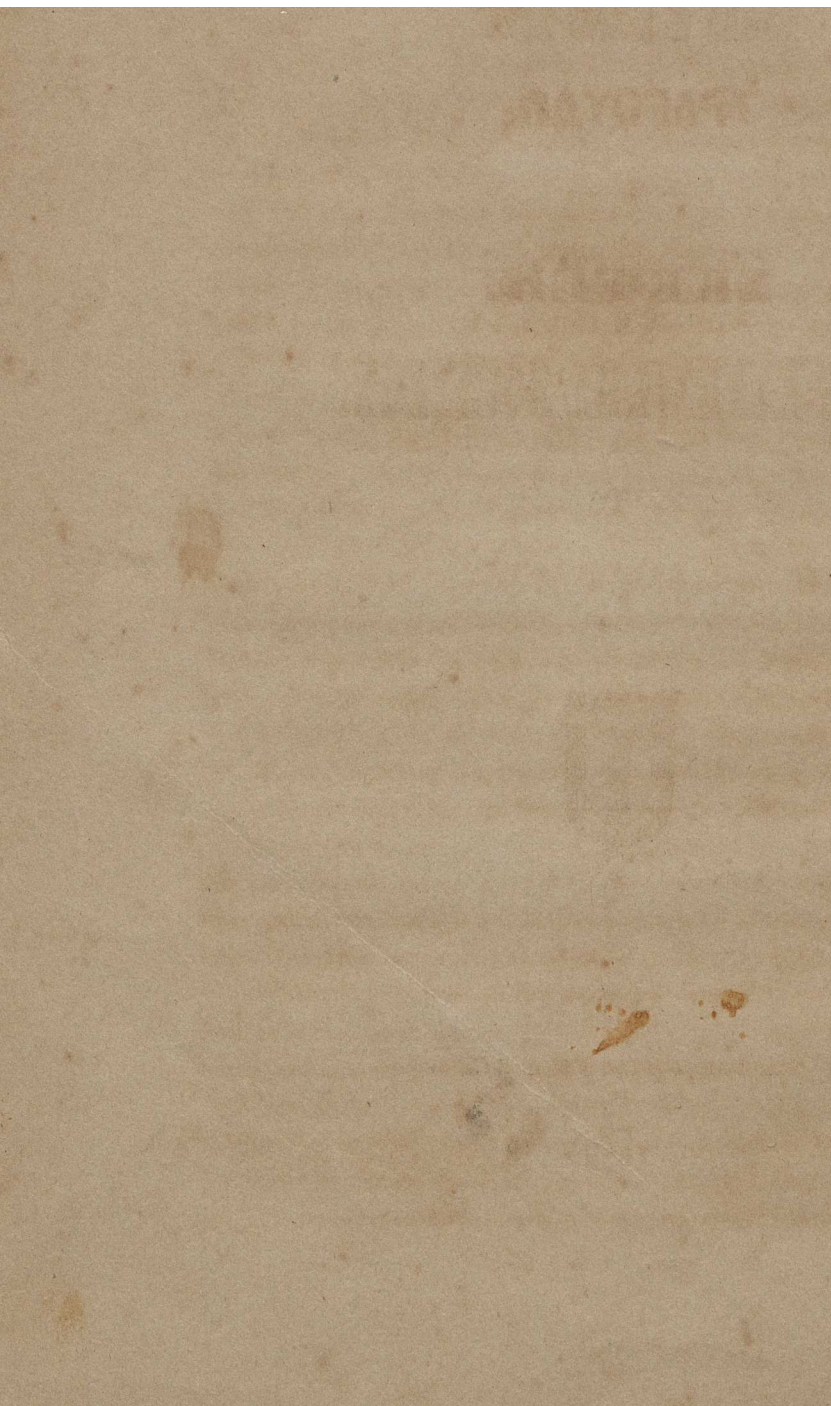

739

Ε. Ζαμαχείου

Ποσειδώνος Τραγουδι.

ZAM

739

ΠΟΘΕΝ Η ΚΟΙΝΗ ΛΕΞΙΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΩ;

ΣΚΕΨΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ.

ΥΠΟ

ΣΗ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΥ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΜΜΑΝ. ΡΟΥΣΣΟΥ
ΕΚ ΔΩΡΕΑΣ
ΑΝΔΡ. Μ. ΑΝΡΔΕΛΔΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. ΣΟΥΤΣΑ ΚΑΙ Α. ΚΤΕΝΑ.

Ὀδὸς Ἀδριανοῦ.

1859.

ВЪЗНЕСЕНІИ И ПРАЗДНИКЪ

ПРАЗДНИКЪ

СВЯТЫХЪ

СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ ПЕТРА И ПАВЛА

СВЯТЫХЪ

СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ

СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ

СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ ПЕТРА И ПАВЛА

СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ

1853

ΠΡΟΘΕΝ Η ΚΟΙΝΗ ΛΕΞΙΣ ΤΡΑΓΟΥΔΩ;

ἘΚΕΨΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ.

ἘΓΥΧΗΣ ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι, ὡς τινες ἴσως νομίζουσιν, ὁ σχηματισμὸς τῶν διαλέκτων. Οὔτε λέξις εἰσῆλθέ ποτε, οὔτε λέξις ἐξέλιπε τῆς κοινῆς ὀμιλίας, οὔτε ἄλλη τις, ἀντὶ ταύτης, κατέστη, χωρὶς λόγων ἰσχυρῶν, ἐξ ὧν ὁ πάντων ὑπέρτατος, ἡ συναίνεσις τῶν πλείστων.

Τοὺς λόγους τούτους ὁ γλωττολόγος ἀνάζητεῖ νῦν μὲν εἰς τὰ βιβλία τῶν σοφῶν, νῦν δέ, καὶ ἐπιτυχέστερον, εἰς τὰς ἰδιαιζούσας διαθέσεις, εἰς τὰ ἔμφυτα πάθη, τὰς παραδόσεις, τὰ ἔθιμα, τὰς ἀναμνήσεις τοῦ ὑπ' ἐξέτασιν λαοῦ, ἀναλογιζόμενος, ὅτι, κύριος τῆς γλωττικῆς περιουσίας ὑφέστηκεν ὁ λαός, μάλιστα κατὰ περιόδους ἀπροκοπίας, ἢ παρακμῆς. — Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθεν ἡ *Συγκριτικὴ Γλωττολογία*, ἐπιστήμη ἀπλετος ἤδη, εἰ καὶ νεωτάτη, ἐπαγγελλομένη νὰ διαλύσῃ ποτὲ περισπούδαστα προβλήματα ἐθνολογίας, ἱστορίας, καὶ φιλολογίας.

Μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τῆς ἐπιστήμης ταύτης συνετάχθη ἀξίως ἢ ἀναξίως κἀγώ, ἐπιχειρήσας, καὶ εἰς αἴσιον ἤδη τέλος ἀγαγών, δίτομον συγγραφὴν περὶ συγγενείας ἀρχαίων ἑλλη-

νικῶν καὶ νεολατινικῶν διαλέκτων. Ἐκτοτε ἡ ἄσκησις περὶ τὴν ἔτυμολόγησιν, τὴν συγκριτικὴν ριζολογίαν, καὶ γενεαλόγησιν τῆς λέξεως κατέστη ἀνάγκη ἐπιουσία καὶ ἀπαραίτητος πρὸς ἐμέ, ἥδη πεποιθῶτα, ὅτι ἐκάστη λέξις, εἴτε ζῶσα, εἴτε ἄχρηστος, ἐμπεριέχει ἐν γεγονόσι ἱστορικόν, ἐπικαλούμενον ἔρευναν ἰδιαιτέραν, ἐγκρύπτει μίαν τινὰ τῶν ἀκτίνων τοῦ μεγάλου δίσκου, ὅστις πάριστάνει τῆς ὅλης ἐθνότητος τὸ σύστημα.

Ἐκ τοιαύτης ὀρμώμενος πεποιθήσεως, ἰχνηλατῶ τῆς λέξεως τὴν ἱστορίαν μεθ' ἧς σπουδῆς μελετῶ τὸν βίον περικλεοῦς ἀνδρός, ἡ ἔρευνῶ τὰς αἰτίας καὶ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐξόχων ἱστορικῶν συμβάντων. Μιᾶς καὶ μόνης λέξεως ἡ γενεαλόγησις δύναται ν' ἀποβροφήσῃ ὅλης μιᾶς ἐβδομάδος μου τὴν μελέτην. Ἀπέκτησα τὴν ἕξιν νὰ ριζολογῶ σχολάζων, καὶ μάλιστα ἐξερχόμενος εἰς περίπατον· τυχούσης δὲ δυσκόλου τινὸς ἔτυμολογίας, ἡ ριζολογικῆς συγκρίσεως, σπεύδω, τὸ παροιμιῶδες ἀναμνησκόμενος ὁ φεύγων *μύλην*, *ἄλφιτον* οὐκ *ἄλφει*, νὰ διακόψω τὴν δεινότεραν ἀσχολίαν. Τότε δὲ μόνον γεγηθῶς, καὶ ὡς ἐκ φορτίου ἀππηλαγμένος, ἀναλαμβάνω τὴν προτέραν ἐργασίαν, ὅταν διαλύσω τὸ περιπόθητόν μου ζήτημα.

Τοιοῦτό τι δυσδιάγνωστον ἔτυχέ μοι πρό τινων ἡμερῶν κατὰ τὴν ἔρευναν μιᾶς λέξεως Νεοελληνικῆς, ἧς καὶ ἡ ἀξία καὶ ἡ σημασία, ὡς ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐξείκασα, διέφερον τὰ μέγιστα τῆ τε γλωττολογίᾳ καὶ τῆ φιλολογίᾳ τῆς ἀναγεννωμένης πατρίδος μας.

Ἴδου τῆς πολυπραγμοσύνης μου τὸ ἀφετήριον.

Τὴν πράξιν τοῦ ἐκφέρειν ἐμμελῶς τὴν φωνὴν ἐκάλεσαν οἱ πατέρες μας Ἄ δ ε ι ν, ῥῆμα εὐλογοφανῶς παραγόμενον ἐκ τοῦ Ἄ ω καὶ Ἄ η μ ι, φυσῶ, ἐκπνέω.

Ἐγνων ἐντεῦθεν, ὅτι ἔλλογον ἀφορμὴν πρὸς τὴν ὀνομασίαν τῆς φωνητικῆς μελωδίας παρέσχεν ἡ ἐκβολὴ τῆς πνοῆς, μέσον κυριώτατον τοῦ ἄσματος. Ἀλλὰ πῶς ἐξέρχεται ἡ πνοή; Διὰ

στόματος κ ε χ η ν ό τ ο ς. Ἄρα τὸ λατινικὸν *Cano* ἔχει πρὸς τὰ ἡμέτερα *Χάνω* καὶ *Χαίνω* σχέσιν αὐτόδηλον, μάλιστα καθόσον τὸ ἀπαρέμφατον *Χαίνειν* καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἑλλησι ποιηταῖς ἐδήλωσεν ἐνίοτε τὴν πράξιν τοῦ Ἄδειν. Τὸ δὲ *Χάνω* πάλιν, ὅπερ κατὰ πρόβασιν συνηθείας μετέβαλε τὴν σημασίαν, ἔχει καὶ τοῦτο ρίζαν τὸ *Χάω*, οὗ τύπος ἀπλούστατος καὶ πρωτογενὴς τὸ προμνησθὲν Ἄω, πνέω, φυσῶ.

Τὴν αὐτὴν τότε συγγένειαν παρετήρησα καὶ εἰς τὸ *Canto* τῆς Ἰσπανικῆς, τῆς Ἰταλικῆς, καὶ τῆς Βλαχικῆς, εἰς τὸ *Chanter* τῆς Γαλλικῆς, καὶ εἰς τὰ ἕτερα τῶν νεολατινικῶν γλωσσῶν συμπαραγωγή, ἐν οἷς, ἀντὶ τοῦ *Χάνω*, ἐπεκράτησεν ὁ σχηματισμὸς *Χάνω*, σχηματισμὸς ὡσαύτως διὰ τοῦ ἀρχετύπου Ἄω συγγενὴς πρὸς τὸ Ἄδω τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὸ *Cano* τῶν Ῥωμαίων.

Ἡ φιλόσοφος αὕτη τῶν λέξεων Ἄδω, *Cano*, *Canto* συμπαραγωγή ἐκ τῆς αὐτομάτου ιδέας τοῦ πνέειν, ἥτις ὁμοιοτρόπως σχεδὸν ἐπῆλθε τῷ νῶ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ τῶν λατινικῶν φυλῶν, πρὸ πολλοῦ ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἡμετέρας καθομιλουμένης. Τὸ Ἄδω, οὐπερ τὰ γενέθλια δεσμοῖς ἀδελφικοῖς συνῆψαν τὴν γλῶσσαν ἡμῶν πρὸς τε τὴν λατινίδα καὶ τὰς ζώσας θυγατέρας της, περιέπεσεν ἐν ἀχρηστίᾳ ἅμα τῷ ταυτοσημάντῳ κατ' ἕκτασιν *Ψάλλω*, σωθέντι μόνον ἐπὶ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἀντὶ δὲ τῶν εὐγενῶν τούτων, ἀπανταχοῦ τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος παρεισήχθη τὸ ἕτεροσημάντον *Τραγοῦδω*, ὅθεν προῆλθε τὸ *Τραγοῦδι*, ᾄσμα.

Πότε, πῶς, καὶ διατί συνέβη ἡ τοιαύτη μεταβολή;

Τίς ποτε ὁ λόγος, ὁ ἀναγκάσας τοὺς πατέρας μας ν' ἀποβάλωσι λέξιν καὶ πατροπαράδοτον, καὶ φιλοσοφικῆς ἐμβριθείας ἔμπλεων, ἄλλην δέ τινα ν' ἀντικαταστήσωσιν αὐτῇ, διάφορον ἔχουσαν καὶ τὴν παραγωγὴν, καὶ τὴν ἱστορίαν, καὶ τὴν σημασίαν;

Ἐκρινον τὸ ζήτημα οὐκ ἀναξιόλογον. Τὸ δυσδιάλυτον τοῦ θέ-

ματός ἤρέθισε τὴν φιλοτιμίαν μου. Διέκοψα τὰς μελέτας μου κατὰ πένθήμερον.

Ἐάν, εἶπον κατ' ἑμαυτόν, τυχαίαι εἰς τὰς καθομιλουμένας δὲν ἦναι οὔτε ἡ παραδοχή, οὔτε ἡ ἀποβολὴ λέξεων, μάλιστα τῶν χρειωδεστέρων, (καὶ δὴ τοιαύτη πρὸς ταῖς ἄλλαις ἡ ἐκφράζουσα τὸ ἄσμα), ἔπεται, ὅτι ἡ γενικὴ παρ' ἡμῖν τοῦ ῥήματος Ἄδω ἔκπτωσις, καὶ ἡ γενικὴ ὡσαύτως ἀντικατάστασις τοῦ Τραγουδῶ ἔχουσι τὸν λόγον αὐτῶν εἰς τινὰ μεταβολὴν ἠθῶν, ἐθίμων, φρονημάτων, συμβᾶσαν κατ' ἄγνωστον ἐποχὴν, μεταβολὴν, ἄρα, μεγάλην, ἣν ὀφείλομεν ἐπισταμένως νὰ διαζητήσωμεν εἴτε ἐν τῇ γραπτῇ ἱστορίᾳ, εἴτε ἐν τῇ ἀποθήκῃ τῶν προφορικῶν παραδόσεων, εἴτε ἀλλαχοῦ, ἵνα μὴ ἀγενεαλόγητος καὶ ἀναπολόγητος, ἴσως δὲ καὶ ἀνεπίδεκτος, ἀπομείνη μία τῶν στοιχειοδεστέρων λέξεων τῆς κοινῆς συνηθείας, ἐξ αἰῶνος, ἄλλως τε, ἐπικρατήσασα.

Ἄλλὰ καὶ ποῦ, προσέθηκα διαλογιζόμενος, ποῦ ὁ νεωτερισμὸς συνέβη; — Ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Ποιήσεως. Συνέβη εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς αὐτῆς, ἣτις ἀποθησαυρίζει ὅσους ἐν ἡμέραις νηπιότητος ἐξέπεμψε στεναγμοὺς τὸ γένος, ὅσους συνέλαβε καθ' ὕπνον δνειρῶς ἡ ἀμόρφωτος φαντασία του. ἸΤίς δὲ θεβαιοῖ, ὅτι τὸ καινοτόμημα δὲν προέρχεται ἐκ τινος οὐσιώδους, καὶ τρόπῳ τινι ὀργανικῆς ἀποσυνθέσεως τῆς Ποιήσεως; μήπως, ὑπὸ τὴν προφανῆ τῶν λέξεων μεταλλαγὴν, ἄλλη τις ὑποκρύπτεται μείζων καὶ δεινότερα τροπὴ πραγμάτων, ἄλλη τις ἠθικῶν στοιχείων μεταποιήσις, τροπὴ ἐνδεχομένως ἀποδοτέα πρὸς τὴν Ἱστοριονομίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος;

Πλὴν τῆς γλωττολογικῆς ἀξίας, τὸ ζήτημα προσέλαβεν εἰς τὸν νοῦν μου, ὡς ἐκ τῆς ὑποψίας ταύτης, καὶ τινὰ βαρύτερα φιλοσοφικὴν.

Τότε πλέον, ἀποφασίσας νὰ ζητήσω τὴν εὐλογωτέραν τοῦ προβλήματος λύσιν, συνῆλθον εἰς τὰς ἀναμνήσεις μου, ἀνεπόλησα ἐπιτροχάδην τὰς κυριωτέρας φάσεις τῆς πατρῴας ἱστο-

ρίας, τὰς περιπετείας τῆς Ποιήσεως, τὴν ἀλληλουχίαν καὶ
 συνάφειαν τῶν θρησκευμάτων· εἶτα δέ, λαβὼν τὸν κάλαμον,
 ἐστερέωσα τὰς μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἐν τῇ γραφῇ τακτοποιου-
 μένας σκέψεις μου.

Περὶ τῆς εὐστοχίας, ἢ τῆς ἀστοχίας τῶν σκέψεών μου τού-
 των, θέλει κρίνει ἐν τοῖς ἐπομένοις κεφαλαίοις ὁ ἀναγνώστης.
 Τὸ δὲ μόνον ἐξαιτοῦμαι παρ' αὐτοῦ, τὴν ὑπομονήν.

Α΄.

Τὸ περὶ Πλάσεως ὡς πρὸς τὸν Πλάστην προφητικὸν ῥητὸν
 «Ὁὐρακοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ» ἐφηρμόσθη παρὰ τοῦ
 Σχιλλέρου τῇ Ἐποποιίᾳ ὡς πρὸς τὸν ἐπικὸν ποιητὴν.

Οὐδὲν καταλληλότερον. Ὡς ὁ Δημιουργὸς τοῦ παντός ἐσω-
 πτρίσθη ἐν τῇ συμπληρωμένῃ αὐτοῦ δημιουργήσει, οὕτω καὶ
 τὸ πλάσμα τὸ λογικὸν ἀντιτυποῦται ἐν τοῖς δοκίμοις τῶν
 ἔργων του.

Ὅ,τι τὸ ἄνθος πρὸς τὸ φυτόν, ὅ,τι τὸ ἄρωμα πρὸς τὸ ἄν-
 θος, τοῦτο δὴ καὶ πρὸς τὴν πολιτείαν ὁ ποιητής. Ἡ μεγάλη
 Ποίησις ἀπαρτίζει καὶ συγκεφαλαιοῖ τὴν πολιτείαν, ἀντανα-
 κλᾷ τὸ φῶς ὅλης ἱστορικῆς ἐποχῆς.

Παρατηρήθη, ὅτι τὸ ποιητικὸν γέρας διαπρέπει κατὰ λό-
 γον ἀρχαιότητος. Ὁρθὴ οὐχ ἦττον ἢ παρατήρησις. Καὶ βέ-
 βαια· τόσῳ μᾶλλον περιεκτικῆ, τόσῳ αὐτόματος καὶ πρω-
 τότυπος ἡ Ποίησις ἀναφαίνεται, ὅσῳ τυγχάνει πλησιεστέρα
 τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν, ἢ ἐθνικῶν μεταβολῶν. Τοιαύτη τις
 ἢ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καὶ ἢ τῆς Ἰλιάδος. Τοιαύτη μάλιστα
 ἢ ὑπερφερῆς ἐκείνη τοῦ Εὐαγγελίου, ἐν ᾗ σύμπας ἐσοπτρίζε-
 ται ὁ νεώτερος πολιτισμός.

Τοῦ πλεονεκτήματος τούτου τὴν ἐξήγησιν ἐπιφωρῶμεν εἰς
 τὴν ἱστορίαν.

Ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιμελοῦς τοῦ παρελθόντος ἐρεύνης, ὅτι οἱ ποιῆται τῶν ἀρχικῶν περιόδων ἦσαν διάφοροι τῶν σημερινῶν· διάφοροι μὲν τὴν ἐξουσίαν, διάφοροι δὲ καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν.

Ἡ ἐξουσία τῶν πρώτων εἶχε βασιλικόν τι καὶ ἀπόλυτον. Μεταξὺ τοῦ ἀντιληπτικοῦ αὐτῶν καὶ τῶν ὑπαρκτῶν ἀντικειμένων οὐδεὶς ἐμεσολάβησεν ὑπερμεγέθης καὶ πρόγενέστερος ὑπογραμμός. Αὐτοὶ ἐφεῦρον τὰ διάφορα εἶδη τῆς Ποιήσεως, αὐτοὶ δὲ πάλιν ἀφ' ἐαυτῶν ἐφήρμοσαν καὶ εἶδη, καὶ μέτρα, καὶ μέλη πρὸς τὰς ἐπειγούσας τῶν συγχρόνων ἀνάγκας. Ποιῆται Ποιήσεως γενόμενοι, παρέδωκαν ἀθρόως τε καὶ αὐτεπαγγέλτως εἰς τὰς ἐμπνεύσεις τῶν πᾶν ὅ,τι μέγα τοῦ αἰῶνος. Ἄμεσον δὲ προτεθέντες ὑπογραμμὸν αὐτὴν τὴν φύσιν, αὐτὴν τὴν κοινωνίαν, τὰς πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀπεικόνισαν ἐν τῇ Ποιήσει πρωτότυπον καὶ παρομοίαν τὴν ὄψιν τῆς ἐποχῆς τῶν.

Ἡ πρόδοσις τῶν φώτων ἐμετρίασε βαθμηδὸν ταιαύτην ἐξουσίαν. Ἀπὸ τοῦ θρόνου, ἠναγκάσθη πολλάκις ἡ ἡγεμονία τῆς ποιήσεως νὰ καταβῇ περὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ. Σήμερον, τὸ βασιλικὸν στέμμα ἀπερράγη εἰς τὸ μέτωπον τοῦ ποιητοῦ!

Ἄλλ' ἐν τούτῳ, πρὸς τοιοῦτον εὐρύχωρον κύκλον τῆς προκαταρτικῆς Ποιήσεως ὀφείλομεν ἡμεῖς κατὰ μέγα μέρος τὴν διαφώτισιν τῶν γενεθλίων τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐἰς τίνα χώραν στενὴν καὶ ζοφερὰν ἤθελον λ. χ. περιστρέφουσι αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ Ἑλληνικῆς βιολογίας, ἂν κατὰ τὴν ἐρμηνεύσιν τοῦ παρελθόντος ἐφωταγῶγει τὸν ἐρευνητὴν μόνη τῶν λογογράφων ἢ πλειάς; Ἴσως χωρὶς Ἡροδότου καὶ Ξενοφάντος ἠθέλομεν πως ἐννοήσει τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ, χωρὶς Ὀμήρου, ἦτο ἀναμφιλέκτως ἀδύνατον.

Συμπίπτει κατὰ τύχην τ' ὄνομα τοῦ μεγίστου ποιητοῦ, τοῦ λώστου ἀοιδῶν, ὡς ὁ Θεόκριτος καλεῖ τὸν Ὀμηρον. Ἄσμένως δρᾶττομαι τῆς συμπτώσεως πρὸς ἐπεξήγησιν τῆς ιδέας μου.

Ἐπὶ πόθεν τάχα ἡ ἀπρόσιτος ἐκείνη τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως περιώπη;

Ἐκ τῆς συνδρομῆς τῶν περιστάσεων, καθ' ἃς ἡ Ὀμηρικὴ μεγαλογραφία ἐξετελέσθη.

Τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἐκ τῆς χώρας ἐν ἣ κατώκησε, καὶ τῆς φυλετικῆς αὐτοῦ ποικιλίας, διετέλεσεν ἀνεκαθεν διηρημένον εἰς πλείστας ὅσας μικροπολιτείας, ὁμοίας μὲν τὸ εἶδος πρὸς τινὰς τῶν νῦν συγκροτουσῶν τὴν Γερμανικὴν Ὀμοσπονδίαν, ἀσυναρτήτους, ὅμως, ἑτεροβύθμους, καὶ συχνάκις ἀλληλομαχοῦσας.

Πέποιθα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος βελτιοῦται, τ' ἀνθρώπινα διεργνηνέων ἐπὶ τὸ βέλτιον. Οὐδὲν τῆς Θείας ἐπεμβάσεως ἀρμώδιώτερον πρὸς γονιμοποίησιν τῆς ἱστορικῆς φιλοσοφίας.

Οὕτω τὸ κατ' ἐμὲ πεποιθώς, συμπεραίνω, ὅτι ὁ ἐθνικὸς καὶ πολιτικὸς τῶν Ἑλλήνων διαχωρισμὸς ἀντέβαινε πρὸς τὴν ἐκ Προνοίας εἰμαρμένην ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης, κατέστειλεν ἐν τῷ πολιτικῷ σταδίῳ τὴν πρόβασιν τῆς ἐνοποιοῦ δυνάμεως αὐτῆς, ὅθεν ἔμελλεν ὀψέποτε πασιφανῆς ἐν τῇ θρησκείᾳ νὰ εἰσρεύσῃ ἡ ἑτέρα καὶ κρείττων τῆς μονοθείας δύναμις.

Καιρὸς λυτήριος ἐπέστη.

Ἐνεακάσια περίπου ἔτη πρὸ Χριστοῦ, τὸ ἀσυγκρότητον γένος τῶν Ἀχαιῶν, ὑπὸ τινος θεσπεσίου ῥοπῆς ὠθούμενον, συναισθάνεται πως τὴν ἀνάγκην τῆς συναφείας, ὀρέγεται γὰρ προάχθῃ ἀπὸ τῆς ἀσυστασίας πρὸς τὴν συμφωνίαν τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς νηπιότητος πρὸς τὴν ἐφηβίαν. Τότε εὐτελής τις ἀφορμὴ συγκαλεῖ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν διαφόρων πολιτειῶν εἰς κοινοσυμβούλιον. Ἐκ δὲ τοῦ συμβουλίου ἐκείνου τί προκύπτει; Ἡ ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων ὀλομέλεια ἀποκαλύπτεται ἢ πρώτη ὑφ' ἑνα καὶ μόνον στρατάρχην Ἀχαικὴν συμμαχία.— Γεγονὸς ἐξάκουστον, εἶπερ τι καὶ ἄλλο, εὐκρινῶς ἐν τῷ χάρτη τῆς Ἱστορίας καθορίζον τὰς πηγὰς τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐξευγενίσεως!

Ἐως τῆς ὥρας ἐκείνης, ἄσχετος πρὸς τὸν ὁμοσθη, ἄμοιρος δὲ καὶ τινος ἀδράς ἐθνικῆς συνεργασίας ὁ Ἕλλην διατελέσας, τί προσφορώτερον εἶχε νὰ ψάλλῃ, παρὰ ὕμνους πρὸς θεοὺς καὶ ἡμιθέους, ἢ τὸ πολὺ ἀτομικὰ ἀνδραγαθήματα; Τῷ ὄντι ἡ Ποίησις τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, τὸ μὲν εἶδος λυρική, τὸ δὲ πνεῦμα ἀπλῶς θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ, ἀντιτυποῖ τῆς ἐθνικῆς ιδέας τὴν ἀπουσίαν. Θεία, φοβερὰ ἢ διακονία τοῦ μελωδοῦ. Διό, ὁ τότε ποιητὴς δὲν ψάλλει εἰς τὸ ὑπαιθρον, οὔτε δημολογεῖ εἰς τὴν ἀγοράν, οὔτε καὶ ἐμβλέπει πρὸς τὸν Παρνασσόν, ἢ τὸν Ἑλικῶνα. Ὡς ἱερεὺς καὶ ἀφοσιωμένος φιλοχωρεῖ μᾶλλον εἰς τὸ θυσιαστήριον.

Ἄλλ' ὁ μεταξὺ Τρώων καὶ Ἑλλήνων πόλεμος μεταβάλλει πολλὰ τῶν καθεστώτων.

Ἄρα, ἡ νέα φάσις τῆς Ἑλληνικῆς ομάδος θέλει τρέψῃ κατ' ἀνάγκην καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ποιήσεως. Ἡγεμόνες, σοφοί, πολιτικοί, ἐξελαύνοντες ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοὺς ἡμιθέους, προέρχονται αὐτοπροσώπως ὑποδύμενοι τὸν ἀγῶνα τῆς πράξεως. Καινόν, ἄρα, θέατρον ἐνεργείας, ἀσυγκρίτως εὐρύτερον τοῦ προτέρου, ἀνοίγεται ταῖς ἐμπνεύσεσι τῶν αἰδῶν. Δὲν ἐξαρκεῖ πλέον ὁ ἐνθουσιασμός τῆς θρησκείας. Ἡ Ποίησις προσδέεται καὶ διηγηματικῆς περινοίας, χρῆζει καὶ ἱστορικῆς δεινότητος. Μεταστοιχειουμένη ὁσημέραι ἐπὶ τὸ πολιτικώτερον, ὀφείλει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἱστορίαν, καὶ ὡς ἂν τις εἴποι, νὰ ἱστορικευθῇ, ὀφείλει νὰ μεταβῇ εἰς στάδιον συντονωτέρας ὑπηρεσίας, πραγματικωτέρας ἀπομιμήσεως.

Καὶ ἰδοὺ ὁ ἀόμματος τῆς Ἐποποιίας δημιουργός, ὁ θεῖος Ὅμηρος! Ὁ πολυτίτωρ οὗτος, οἰστρηλατούμενος ὑπὸ τοῦ καινοφανοῦς θεάματος τοῦ Πανελληνίου, ὑφ' ἓνα καὶ μόνον κοίρανον κατὰ βαρβάρων στρατεύοντος, ἄδει, ἐξυμνεῖ, διασαλπίζει, ἄδει μὲν ὡς ποιητὴς, ἄδει δὲ καὶ ὡς ἱστορικός, τὸ πρῶτον βῆμα τοῦ γένους του πρὸς τὴν συναίσθησιν τῆς ὀλομελείας καὶ ἀκεραιότητος!

Τίς ὁ μὴ εὐφημίζων τὴν γενναίαν ἐμπεριπινόησιν; Τίς ὁ μὴ θαυμάζων τὸ μεγαλοπρεπέστατον τῆς ἐξεργασθείσης σκηνογραφίας; Ἡ Ἰλιάς ἐξέχει τῶν ἄλλων ποιημάτων, ὅσον ἐξέχει τῶν Εὐρωπαϊκῶν ὁρέων ἡ ὑπερτάτη τῶν Ἄλπεων ἀκρόρεια.

Ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἐτέρου, ὁποῖα τις ἡγεμονικὴ ἐξουσία περὶ τὴν μορφοποίησιν καὶ διατύπωσιν τῆς ἐπινοήσεως αὐτῆς!

Ὁ Ὅμηρος, αὐτόφυτον προϊόν ἐποχῆς ὀργῶσης πρὸς τὸν νεωπερισμόν, χαράττει τὰς πρώτας τοῦ σχεδίου γραμμὰς ἀνεξέλεγκτος, ἀνεπίκριτος, ὑφ' οὐδενὸς ὀδηγούμενος κανόνος, πλὴν τοῦ οἰκοθεν τιθεμένου, καὶ κατ' ἀρέσκειαν μετατιθεμένου. Πέδας δυσδιαλύτους τὰ καθεστῶτα δὲν προσάπτουσιν εἰς τοὺς πόδας του. Ἡ εὐρεσίς του, θεωρουμένη ὑπὸ τὴν σπουδαιοτέραν ἐποψίν, ἤτοι τὴν θρησκευτικὴν, οὔτε θεῖόν τι γινώσκει πέρας, οὔτε ἡμιθεϊκόν, οὔτε σχεδὸν ἀνθρώπινον, ἐπειδὴ μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων ἰδιοτήτων ἀμετακίνητός τις ὀροθεσία εἰσέτι δὲν ὠμολογήθη. Αὐτὸς κατὰ τὸ δοκοῦν ὁ ποιητὴς πλαστοουργεῖ τὰς ἀνθρωπομόρφους δυνάμεις τοῦ Ὀλύμπου, καὶ αὐτὸς ἐξ ἰδίας προαιρέσεως τὰς περικαλλύνει. Αὐτὸς ἐμφυσᾷ ζωὴν, δίδει φωνήν, δωρεῖται κίνησιν πρὸς τὰ νευρόσπαστα ἐκεῖνα τῆς φαντασίας του, καὶ πάλιν αὐτὸς οὗτος δι' ἐνὸς ἀνασύρματος τὰ διασκεδάζει, ὁσάκις τε καὶ ὅπως αἰρετώτερον κρίνη. Ὅταν δέ, στρέψας καὶ μεταστρέψας αὐτὰ πανταχόθεν, ἀηδισθῆ τῆς παραστάσεως, τότε ὁ εὐτράπελος καγχάζων ἐκφωνεῖ πρὸς τὸ πλῆθος «Ἴδού πῶς μεταβάλλονται καὶ οἱ Θεοί! Σ τ ρ ε π τ ο ἰ Θεοί τε αὐτοί!»

Τίς ὁ ἀληθὴς κύριος τοῦ τόπου; Τίς ὁ μονάρχης τῆς Ὀμηρικῆς σκηνῆς, τὸ πρωτεύον τοῦ δράματος πρόσωπον; Ὁ ἄνθρωπος. Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἐκλάμψει τοῦ ἥρωϊσμοῦ, καὶ τῆς πολιτικῆς συνέσεως, ὁ Ἕλλην, ἐνδόξως ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ Ἑλλάδος. Ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἡ μὲν Θεότης παρὰχωρεῖ τὰ προσθεῖα τετραραγμένα, ὁ δὲ ποιητὴς ἀποκαλύπτεται.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἡγεμῶν οὗτος τῆς Ὀμηρικῆς πλάσεως πῶς ἐξικονίζεται; Ὡς ἐπιδέχεται ὁ χρόνος. Βασιλικὸς μὲν τὴν παρρησίαν, ὅμως ἀκατέργαστος ἔτι τὰ τε φρονήματα καὶ τὴν συμπεριφορὰν. Εἰκονίζεται ἄφετος εἰς τὰς ὁρμὰς τῆς αὐτοπαθείας, ἀκυβέρνητος εἰς πέλαιος ἠθικῆς ἀβεβαιότητος, μέγας δὲ μόνον καὶ πολὺς ἐπὶ θρασύτητι βουλήσεως, καὶ ῥιψοκινδύνῳ δραστηριότητι περὶ τὴν πράξιν· εἰκονίζεται σιδηρόφρων, κατὰ τὴν προσφυῆ φράσιν τοῦ Φωτίου. — Ἐντεῦθεν ἡ ῥαγδαία τῶν παθῶν συμπλοκή, ὅφ' ἧς ἡ Ἰλιάς καταθορυβοῦται· ἐντεῦθεν αἰτοσαῦται ῥήξεις, καὶ συγκρούσεις, καὶ καταστροφαί, ὧν βρίθει τὸ ποίημα, Ἄλλὰ πάλιν πρὸς ἀμοιβὴν, ἐντεῦθεν τὸ μυριόμορφον ἐκεῖνο τῶν εἰκόνων, καὶ ἡ εὐφορία τῶν περιγραφῶν, καὶ τὸ ἀπαράμιλλον τοῦ χρωματισμοῦ, δι' ὧν ὁ Ψάλτης τῆς Ἰλιάδος,

Primo pittor delle memorie antiche,

περιποικίλλει τὴν θαυμαστοποιῶν του, διασκευάζει τὰ δημιουργήματά του, γλύφει μᾶλλον, ἢ ἐξυφαίνει τὸν μῦθον του.

Τοιαύτης οὖν οὔσης τότε τῆς παιητικῆς, τί παράδοξον, ὅτι ἡ Ὀμηρικὴ Ἐποποιία διέμεινεν ἄχρι τοῦ δε ποιητικῆς εὐρέσεως ἀμίμητον ἀριστούργημα; Ἀπαραδειγμάτιστον ὡσαύτως ἀπέμεινεν ἐν τῇ μετέπειτα ποιητικῇ καὶ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς μυθοπλαστικῆς ἐλευθερίας τοῦ συγγραφέως της. Ἐπειδὴ βέβαια, οὐδεὶς τῶν μεταγενεστέρων τῆς Καλλιόπης θεραπόντων, οὐδεὶς οὐδέποτε ἰδιοποιήθη περὶ τὴν ἐνσάρκωσιν τῆς ἐπικῆς αὐτοῦ ἐπινοήσεως τοσαύτην ἐξουσίας δόσιν, ὅσην τὸ ἀμόρφωτον τῶν ἠθῶν, καὶ ἡ κατάστασις τοῦ τότε θρησκευματος επέτρεψεν πρὸς τὸν εὐδαίμονα Σμυρναῖον.

B.

Ἀπὸ τῆς Ἐποποιίας εἰς τὸ Δράμα βραχὺ τὸ διάστημα, ἡ δὲ ὁδὸς ὀμαλή.

Τὸ ἰδανικὸν τῆς Ποιήσεως καὶ τὸ πραγματικὸν τῆς ἑλληνι-

κῆς ἱστορίας, ἥδη ἐν τῇ Ἐποποιίᾳ συμπεριπτυχθέντα, ἐφορμῶνται πρὸς τὴν πάνδημον παράστασιν ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔμφυχον μορφήν.

Κατηγορήθη ὁ Αἰσχύλος, ὡς πρῶτος δῆθεν κοινώσας τὰ Ἐλευσίνια. Σποβράδικῶν ἀποδείξεων δὲν ἔχρηζεν ἡ κατηγορία, διότι ἀθρόα ἢ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἠδύνατο, τυχούσης ἀνάγκης, νὰ καταμαρτυρήσῃ. Ἰμήγαρ δὲν τὸν ἐνοχοποιούμεν ἐπὶ τούτῳ καὶ οἱ μεταγενέστεροι; Εἰ μὴ ἐφοβούμην τῆς προσηγορίας τὸν ἀναχρονισμόν, ἤθελον καγὼ ἐκ μέρους μου ἀποκαλέσει τὸ δράμα τοῦ Αἰσχύλου παρρησιώδη κατὰ τῆς μυθοθηρσκειᾶς. Δι-α-μ-α-ρ-τ-ύ-ρ-η-σ-ι-ν.

Ἡ ἐμφάνισις τῆς Δραματικῆς σημειοῖ τὸ δεύτερον βῆμα τοῦ λόγου πρὸς τὴν γνῶσιν ἑαυτοῦ, ἐνανθρωπεῖ τὴν συνείδησιν εἰς σάρκα αἰσθητικὴν, φράττει τὴν ἔξοδον πρὸς πᾶσαν ἄλλην δυνατὴν πρωτοτυπίαν ἐν τῇ χώρᾳ τῆς μυθολογίας. Καὶ πῶς; χάριν τοῦ νόμου τῆς προόδου, ὅστις μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸ ἔρυμα τῆς ἰδίας αὐτοῦ αἰσθαντικότητος.

Ἡ ἀρχαία Λυρικὴ παρῆιδε τὴν γῆν, καὶ μόνον ἀνέβλεψε πρὸς οὐρανόν. Ἡ Ἐποποιία εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ποίησιν τὸ στοιχεῖον τῆς ἐθνότητος. Ἀλλ' ἡ Δραματικὴ συνεγκλείει καὶ οὐρανόν, καὶ πατρίδα, καὶ κοινωνίαν ἐνδοκ φρενῶν, ἐντὸς τῆς καρδίας τοῦ ἀτόμου.

Οὐ μικρὸν συνήργησε πρὸς τοῦτο καὶ ἡ φιλοσοφία, ἥς οὐσιώδης σκαρπὸς ὑπῆρξεν ἐπίσης ἡ ἀπλοποίησις καὶ ἐνσωμάτωσις τῆς θεᾶς τῆς συνειδήσεως.

Ὡς ἀφ' ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος βλέπομεν καὶ φιλοσοφίας καὶ Πυθαγοριστὰς Ἰταλίας κατακρίνοντας μὲν τὰ ἔργα τῆς μυθοθηρσκειᾶς, ἐρευνῶντας δὲ τὴν φύσιν τῆς θεότητος ἐν πνεύματι τολμηρῷ. Ὁ ποιητὴς καὶ φιλόσοφος Ξενοφάνης, ἐν τῷ ἀνασκευᾶσαι εἰς δημῶδεις στίχους τὰ ἐπικρατοῦντα δόγματα, χλευάζει τοὺς ἐπουρανίους κα-

τοίκους πικρότερον ἴσως παρά πάντα θεολόγον χριστιανόν (1).

Παράτολμος μία τῶν παραβολῶν αὐτοῦ.

«Ὁ Ὅμηρος, λέγει, καὶ ὁ Ἡσίοδος ἀπέδωκαν τοῖς θεοῖς πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἀτιμίαν· τὴν κλοπὴν, τὴν μοιχείαν, τὸν φόνον, τὴν θηριωδίαν, τὴν προδοσίαν, τὴν ἀρπαγὴν.»

«Ἄλλὰ τί παράδοξον, ἀφοῦ τοὺς θεοὺς πλάττουσιν οἱ ἄνθρωποι; Οἷοι οἱ πλάσται, τοιαῦτα καὶ τὰ πλάσματα.»

«Ἄν οἱ βόες εἶχον χεῖρας, καὶ διὰ τούτων ἠδύναντο, ὡς οἱ ἄνθρωποι, νὰ ζωγραφήσωσιν, οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι οἱ βόες, ἢ οἱ ἵπποι, ἢ οἱ λέοντες ἤθελον παραστήσει τοὺς θεοὺς αὐτῶν ὑπὸ σχῆμα βοῶν, ἵππων, ἢ λέόντων.»

Τί πλέον; Ὁ Ὀλυμπος συγκλονεῖται, σαλεύεται, διαπληκτιζόμενος ταυτοχρόνως ὑπὸ τῆς Ἐποποιίας, ὑπὸ τῆς Δραματικῆς, ὑπὸ τῆς Φιλοσοφίας. Γιγαντομαχία, τὸ νῦν πραγματικῆς κροτουμένη ἐν Ἀθήναις ἀναμέσον δυνάμεων ἐπιγείων καὶ δυνάμεων ἐπουρανίων!

Διὰ τοῦτο, ἀπὸ Θέσπιδος ἕως Εὐριπίδου, ἡ Τραγωδία τῶν Ἀθηνῶν ἐργάζεται ὑπὲρ θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναμορφώσεως μετὰ δραστηριότητος ὄντως καταπληκτικῆς. Ἀφόμενος ὁ Ἕλληνας τῆς μειρακιώδους ἐπικῆς θεωρίας, ὁρέγεται νῦν δακρύων, καὶ τρόμου, καὶ ψυχικῆς παραχῆς· ἐγκύπτων δὲ εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς καρδίας αὐτοῦ, ἀνατυρβάζει τὰ ἴδια πάθη, συμπάσχει μετὰ τοῦ πάσχοντος, ἐλεεῖ μετὰ τοῦ ἐλεοῦντος, συγκινεῖται, εὐσπλαγχνίζεται, συντρίβεται, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἠθικῆς θυέλλης, ἣν ὑπεκίνησεν ἐντὸς αὐτοῦ, ἐπιδιώκει ὁ πολυμέριμος τὴν λύσιν τοῦ φρικτοῦ αἰνίγματος τῆς Ἐλευθερίας. Οὕτως, ἡ σκηνὴ ἀποβαίνει σχολεῖον εὐρύχωρον, ἐνθ

(1) Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐπισωρεύει εἰς τὰ ποιήματά του ὕβρις κατὰ θεῶν ἀναριθμήτους, ὀνομάζει αὐτοὺς ἀλιτροὺς, ἀνδροφόνους, ἀνδρογύνους, ἄρπαγας, ἡμιδράκοντας, θῆρας, θηριμιγαῖς, μιζάνθρωπους, μοιχοὺς, κερόεντας, ἐπίορκον ἀμοῦντας, κ. τ. λ.

ψυχαγωγούμενοι σοφοί τε και μη σοφοί, άνδρες τε και γυναίκες, νέοι τε και γέροντες, ιθαγενείς τε και παρεπίδημοι· σχολείον τὰ μάλιστα θελκτικόν, όπου ή καρδιά συνδιαλέγεται τή καρδιά, όπου και ήθη και λογισμοί πρὸς ἄλληλα συντριβόμενα εξημεροῦνται, όπου παρίσταται ἔμφυχος, ἔμπνους, φῶς ἰλαρὸν ἀκτινοβολοῦσα, ή τῶν πραγμάτων αὐτοαλήθεια.

‘Πόθεν ή ἀκάθεκτος αὐτή τῶν Ἑλλήνων ῥοπή πρὸς τήν αὐτοψίαν καταπληκτικῶν δεινοπαθημάτων, τρομερῶν καταστροφῶν, οἰκιακῶν ἀμὰ και πολιτικῶν ἀνατροπῶν, συμφορῶν και θλίψεων παντοίου εἶδους, πρὸς τήν καταπίρασιν τῆς σωματικῆς και τῆς ἠθικῆς οὐδύνης, τήν ψαῦσιν πληγῶν κατακαρδίων, τήν ψυχολογικήν τοῦ θανάτου ἀποσύνθεσιν; ‘Προῆλθεν ή τοιαύτη δυσαρεστία ἐκ τινος ἐμφύτου και κληρονομικῆς διαθέσεως, ή ἐπεκράτησε τάχα καθ’ ἀπλοῦν συμβεβηκός; Πιθανώτερον τὰ πρῶτον. Βέβαιον, οὕτως ή ἄλλως, ὅτι τῆς δραματικῆς συγκινήσεως [ή ἔκρηξις συνετέραξε τήν φύσιν τήν ἑλληνικήν, ἐν τρόπον αἰφνίδιος σεισμός ἀνακλονεῖ αὐτάνδρον πολιτείαν. ‘Η ἀνάγκη τῆς ὁμοθυμίου συντριβῆς και συγκινήσεως ἀπέβη ὄρος ἀπαράιτητος εὐεξίας, ὥστε μετὰ μικρὸν και ήθη και πολιτεύμα ἐτηρέασθησαν ὑπὸ τῆς θεατροκρατίας, ὥστε και φόρος ἐπίτηδες ἐπεβλήθη, θεωρικὰ ὀνομασθεῖς, περὶ οὗ νόμος ἐδημοσιεύθη «θανάτῳ ζημιοῦσθαι, εἴ τις ἐπιχειροῖη μεταποιεῖν τὰ θεωρικὰ, στρατιωτικά.»

‘Ἐρρέθη, ὅτι ὁ Χριστιανισμός παρεισέφρησε μετ’ Ἀθηναίων ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Πλάτωνος. — Συνεκαθέστη, νομίζω, μετ’ αὐτῶν και προηγουμένως ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Σοφοκλέους και τοῦ Εὐριπίδου.

‘Ο Σωκράτης, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Πλάτων, τρεῖς συνεργάται οἰκειότατοι και ἀδιαχώριστοι, ἔχουσι πρὸς τὸ μετέπειτα κήρυγμα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, ὡς ή ἐφεύρεσις τῆς πυξίδος ἔχει πρὸς τήν παρεπομένην τῆς Ἀμερικῆς ἀνακάλυψιν.

Τῆς Τραγωδίας καθιδρυθείσης, οὐκ ἦν ἔτι ἐν Ἑλλάδι ἀγαλλίασις αὐτόματος.

Ἡ ἀμέριμος εὐθυμία τῆς παιδικῆς ἡλικίας, οἴμοι, ἐξέπνευσεν εἰς τὰ χεῖλη τῆς παρθένου διὰ παντός! Ἀναλογισμοὶ κρυπτοὶ ἀροτριῶσι τὸ μέτωπόν της, πάθος τι ψυχοδόρον σπαράσσει τὸ στῆθος της,

Ἡ, μέγα πένθος Ἀχαιίδα γαῖαν ἰκάνει!

Ἐκτοτε, νέφος, κατ' ἀρχὰς μὲν μικρόν, κατ' ὀλίγον δὲ καὶ βαθμῆδον ἐπιμελαινόμενον, ἐπισκιάζει τὸ ἕως τότε μειδιᾶσαν στερέωμα τῆς Ἑλλάδος. Ἀχλύς, πρόδρομος καταγιγίδος, διαλύει τὰς ὀμηγύρεις, καὶ σκότος ἐπιγίγνεται ἐπὶ γῆς τῆς νεανικῆς εὐφροσύνης. Δυσθυμία, κατῆφεια, ἀποτροπιασμός, ἀπορίαί πιέζουσι τὰς καρδίας ἀπάντων. Ἠσυχάζουσιν οἱ ποιηταί, καὶ τὰ μὲν χρηστήρια διστάζουσι, τὰ δὲ ποιητικὰ μέτρα πίπτουσιν ἐν ἀχρηστία (1). Ἀντὶ δὲ τῶν ποιητῶν, τίνες προέρχονται; Πεζολόγοι, κριτικοί, γραμματικοί, γνωμοτύποι, σμῆνος φιλοσόφων μεστῶν πικρίας, χλεύης, εἰρωνείας. Οὗτοι, τὴν νεωτεριστικὴν μανίαν ἀκαμάτως ἀναρβρίπίζοντες, κρίνουσιν, ἐπικρίνουσι, κατακρίνουσι, καὶ δὲν παύουσιν ὑποσκάπτοντες τὰς βάσεις πάσης δοξασίας.

Ἐν τούτοις, ἡ Ἑλληνικὴ αὐτονομία ὀλοφύρετο εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀλύσεις.

Ἡ κοινωνία, θάλασσαν ἀμηχανίας διαπλέουσα, ἐκυμαίνετο ὡς σκάφος ἀπήδαλον. Ἡ εἰδωλολατρεία ἔπνεε τὰ λείσθια.

Μεγίστη τις ἐπεκρέματο ἀλλοίωσις καὶ μεταστροφή.

(1) «Πρότερον μὲν ἐν ποιήμασιν ἐξέφερον οἱ φιλόσοφοι τὰ δόγματα καὶ τοὺς λόγους, ὡσπερ Ὀρφεύς, καὶ Ησίοδος, καὶ Ξενοφάνης, καὶ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ Θαλῆς ὕστερον δ' ἐπαύσαντο, καὶ πέπαιναντο χρώμενοι μέτροις.» Πλούταρχος, περὶ τοῦ μὴ χρεῖν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν. Ἐκδ. Διδ. σ. 485 § 24.

Ἐξάπινος ἡ ἀχλὺς διασκορπίζεται, σκεδάζονται τὰ νέφη, νέος δὲ καὶ φεγγοβόλος ἀστὴρ ἀνατέλλει, καταυγάζων τῆς Ἑλλάδος τὸν οὐρανόν.

Ἀνατέλλει ὁ Χριστιανισμὸς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν αὐτόν, ὡς ὁ Ἥλιος ἐπὶ γῆς ἐπανατέλλει κατὰ προεγνωσμένον ἀστρονομικὸν ρυθμόν. Σωτήριον ὅσον πρὸς τοὺς ἀπληκτικῶτας Ἑλληνας μεγαλοῦργημα ὁ ἐπίγειος βίος, τὰ πάθη, ἡ ἀνάστασις τῆς Θεότητος, ἀνθρωπίνην σάρκα περιβληθείσης! Θαῦμα μετέχον καὶ Ἐποποιίας ἅμα καὶ Τραγωδίας, θαῦμα πάντως καταπληκτικόν, συμβολίζον ἐπὶ Σταυροῦ τὰ πάθη τῆς ἀνθρωπότητος, διατυποῦν τὰς περιπετείας τῶν αἰώνων, ἀποκαλύπτει τῆς λογικῆς πλάσεως τὴν ἐξαγόρασιν, εὐαγγελίζον τὸ αἶσιον τέρμα τῶν ἀνθρωπίνων ἀγωνισμάτων!

Ὁ Χριστιανισμὸς ἐπικυροῖ τὰς προμηνύσεις τῆς Ἐποποιίας, τῆς Δραματικῆς, τῆς Φιλοσοφίας. Ἀποκηρύττων τὴν πολυαρχίαν τῶν θεῶν, προχειρίζει ἡγεμόνα τῆς λογικῆς πολιτείας τὸν ἄνθρωπον. Ἐπὶ θρόνου τῆς ἰδίας αὐτῆς συνειδήσεως ἡ ἀνθρωπότης ἐγκαθιδρυθεῖσα, ἀναγορεύεται ἐπίγειος θεός.

Ἱεροποιήσις τῆς ἀνθρωπότητος, αὐθεντία τῆς συνειδήσεως, ἡγεμονία τοῦ λόγου· εἰς τὰς τρεῖς ταύτας φράσεις ἐμπεριέχεται ἡ κρείττων καὶ γενικωτέρα τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ κόσμου.

Γενικός, τῷ ὄντι, ἐπέρχεται ὁ κατεδαφισμὸς. Ἀνατροπὴ σεβασμάτων, ἀνατροπὴ σχολῶν, ἀνάπλασις Ποιήσεως, Ἱστορίας, Δικαίου, Διαλέκτων. Γίνονται τὰ πάντα καινά.

Ἐντεῦθεν ἡ ἔκπτωσις τοῦ μυθολογικοῦ ἰδανικοῦ, καὶ ἡ ἀναγόρευσις ἰδανικοῦ τινος νέου, ἀσυγκρίτως ἐντελεστερου· λέγω, τοῦ Χριστιανικοῦ ἰδανικοῦ!

Τὸ ἀρτίτυπον τοῦτο ἰδανικόν, ὡς ἀπορρέον ἐκ τῆς ἡγεμο-

νίας τοῦ λόγου καὶ τοῦ συνειδότητος, ὡς ἀπαύγασμα μιᾶς ἀνθρωπότητος ὀλομελοῦς καὶ συνεσκευασμένης, δὲν εἶναι ἀπλῶς Ἀττικόν, ἢ τὸ πολὺ Ἑλληνικόν, ἀλλ' οἰκουμενικὸν καθόλου. Συνήργησαν καὶ συνεργοῦσιν εἰς τὸν σχηματισμὸν αὐτοῦ πᾶς χρόνος, πᾶς τόπος, πᾶσα γενεά.

Ἰ Τίς οὖν ἄλλη ἀποκάλυψις, μᾶλλον ταύτης ἀνθρωπίνῃ, μᾶλλον φιλόανθρωπος, μᾶλλον γοητευτικὴ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον πραγματικὴ καὶ ἀπτή καὶ ὄρατή;

Ἰ Ὅσοι εὐφυεῖς, ὅσοι φιλάγαθοι καὶ οἰκτεῖρμονες, ἀποτασσόμενοι παραχρῆμα τῇ παλαιᾷ σοφίᾳ, ἐνστερνίζονται τὴν καινὴν. Πρῶτοι δὲ πάντων χαιρετίζουσιν αὐτὴν οἱ Ἕλληνες, οἱ ἐν τῇ Δραματικῇ Τριλογίᾳ προεκτυπώσαντες τὰ πάθη τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐν τοῖς πάθεσιν αὐτοῖς προδοκιμάσαντες τὴν προσδοκίαν τῆς ἀναστάσεως. Οἱ Ἕλληνες, κατὰ τὴν λαμπρὰν τοῦ Πλουτάρχου φράσιν, *ἑῶντες χαίρειν τὰ αἰρίγματα καὶ τὰς ἀλληγορίας τῆς μεταφορᾶς, τῆς μαντικῆς ἀνακλάσεις οὐσας πρὸς τὸ θνητὸν καὶ φανταστικόν, ἐξικνοῦνται τῷ λογισμῷ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ διάνοιαν.*

Ἰ Ἐκτοτε, ἡ μυθοπλαστικὴ τῆς Ἑλληνικῆς περινόας ἐξουσία ὑποχωρεῖ τῷ κράτει τῆς ὀριζομένης πραγματικότητος. Ἡ ὑπαρκτὴ ἀλήθεια ἐκλακτίζει τὸν μῦθον, ὅπου περ' ἂν ἐντύχη αὐτῷ. Καὶ ὁ μὲν κύκλος τῆς φιλοσοφίας πλατύνεται ὀσημέραι, κατὰ λόγον τῆς πλατυνομένης πείρας καὶ ἐπιστημονικῆς παρατηρήσεως, ἢ δ' ἐνέργεια τῆς Ποιήσεως σμικρύνεται, καὶ μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ὑποκαταβάλλεται τῇ ἐξελέγξει τῆς Φιλοσοφίας, κατὰ λόγον τῆς προϊούσης παρηβάσεως τοῦ μύθου.

Ἰ Οὕτω, μετὰ τὸν Ὅμηρον οὐδεὶς, οὐχ Ἕλληνας, ἢ βάρβαρος, οὐκ ἀρχαῖος, ἢ νεώτερος, οὐδεὶς ἀναφανήσεται μέγιστος ἐποποιός, δυνάμενος νὰ ἐμποιήσῃ εἰς τὸ ποίημά του τὴν αὐτοφυῆ πρωτοτυπίαν τῆς Ἰλιάδος. Ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια θέλουσι μείνει θυγατέρες τῆς Ἐπικῆς μονογενεῖς, καθὼς αἱ πυ-

ραμίδες τῆς Αἰγύπτου διατελέσωσιν ἀμετρόβιοι καὶ μεμονωμένοι ἐν μέσῳ τῆς ἐρήμου.

Ταὐτὸ δὲ καὶ περὶ Δραματικῆς· τοῦλάχιστον ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, μέχρι γραμμάτων ἀναγεννήσεως. Μετὰ τὸν Εὐριπίδην, ἡ Μελομένη, ἀποδυσμένη τοῦ κοθόρνου, πέπλον χηρείας πένθιμον περιβάλλεται. Καὶ γάρ, πλὴν τῆς ὑπερόπτου καὶ ἀνομοζήλου Ῥώμης, ἥτις ἐπὶ τῇ παραδοχῇ τῆς ἀποκαλύψεως καθυστεροῦσα, ἐξακολουθεῖ ἀναμνησκόμενη τῆς ἐλληνικῆς δραματοργίας τὰ θέματα, οὐδεμία ἄλλη τῶν τότε πόλεων τολμᾷ διὰ σκηνικῶν ὑποκρίσεων νὰ ταραξῆ τὴν θρησκευτικὴν σιωπὴν, ἥτις ἐκτείνεται ἀπὸ Ἰουδαίας εἰς Ἰταλίαν. Δύο μόνους συγγραφεῖς ἀναφέρει ἡ ἱστορία τῶν γραμμάτων, συλλαβόντας εἰς χρόνους μεταγενεστέρους τὴν ἰδέαν ν' ἀνακαινίσωσι τὸ δράμα τὸ ἐλληνικόν, ἐξ ὧν ὁ μὲν Ἑβραῖος τὸ γένος, ὁ δὲ Ἕλληνας, οὐδέτερος δὲ εἰδωλολάτρης. Ἀμφότεροι οὗτοι, καὶ περὶ ὡς ἐκ κοινοῦ συνθήματος ἀποτασσόμενοι τῷ ἀρχαίῳ μύθῳ καὶ τῇ ἡρωϊκῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος, τηροῦσιν ὅμως τὴν χρῆσιν τῆς ἐλληνίδος· ἀλλὰ καὶ ταῖς ἰδίαις θρησκευτικαῖς δοξασίαι ἕκαστος ἐκατέρωθεν ἐγκαρτερῶν, ἀρίεται τὸ θέμα τοῦ Δράματος εἰς πηγὴν διάφορον, ὁ μὲν Ἑβραῖος καὶ Ἰουδαίων εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ὁ δ' Ἕλληνας καὶ Χριστιανὸς εἰς τὴν Καινὴν. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος, Ἰεζεκιὴλ τὸνομα, συντάττει ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ἐξ α γ ω γ ῆ, δράμα ληφθὲν ἐκ τῆς Ἐξόδου τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, ἥγουν ἐκ τοῦ διηγήματος τῆς ἀποδράσεως τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ Αἰγύπτου· ὁ δὲ δεύτερος, ἥτοι Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, διαδραματίζει μετέπειτα τὰς περιπετείας τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ γνωστῇ τοῖς πᾶσι τραγωδίᾳ του.

Ἐκ τῶν λειψάνων ὅσα διέσωσαν Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Εὐσέβιος, ἡ Ἐξ α γ ω γ ῆ φαίνεται ποίημα οὐκ ἀναξιόλογον, μάλιστα ὡς ἔργον Ἑβραίου, καὶ προῖον Ἀλεξανδρινὸν τῆς ἐποχῆς ὡς ἔγγιστα τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλ' οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιεικῆς διατιθέμεθα νὰ κρίνωμεν καὶ τὸ δράμα τοῦ Γρη-

γορίου, ὅστις, χριστιανὸς, καὶ Θεολόγος ὢν ἐν ἐπιμέτρῳ, εἰς τὸ πεπερασμένον τῆς ἑλληνικῆς Τέχνης ἐπειράθη νὰ προσαρμώσῃ καὶ ἀποτερματίσῃ τὸ ἄπειρον τοῦ Σωτηρίου Πάθους καὶ τῆς Ἐνσαρκώσεως, ἐφιλοτιμήθη, ὡς ὁ μεταγενέστερος Κλοπστῶκος, καὶ ὁ σύγχρονος ἡμῶν Σουμέτος, ἐντὸς τινῶν πράξεων καὶ στίχων νὰ συμπτύξῃ τ' ἀπόρρητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὡς ἐκ τούτου, τὸ ὕφος τοῦ Πατριάρχου ἐξῆλθεν ἔκφυλον καὶ ἐπιτετηδευμένον, ἢ γλῶσσα ἀρχαίζουσα, τὸ δὲ μέτρον ἄχρηστον... Ἄλλως τε ποῦ θέατρον πρὸς παράστασιν τοῦ δράματός του; Τὰ θέατρα ἦσαν ἤδη κατηγορημένα ὑπὸ νεαρῶν αὐτοκρατορικῶν, ἢ δὲ βαρύφθογγος γλῶσσα τοῦ Χρυσοστόμου ἀπέτρεπε τοὺς πιστοὺς ἀπὸ παντὸς θεάματος ἀνιέρου. Πάντως γε, ὁ Γρηγόριος, ἐν τῷ συντάξει τὴν τραγωδίαν αὐτὴν, ἐπελάθετο τοῦ παραγγέλματος τοῦ φίλου του Βασιλείου «Μὴ περιστέλλωμεν τὴν ἀλήθειαν εὐπρεπεῖα μέτρων καὶ ῥημάτων· γυμνὴ γὰρ ἡ ἀλήθεια, ἀσυνήγορος, αὐτὴ ἑαυτὴν δεικνύσα, καὶ πλείονι λόγῳ τὸ ταπεινόν.»

Ἐντεῦθεν, ἄχρι Σταυροφορίας, ἤγουν ἐπὶ ἕνδεκα ὅλας ἑκατονταετηρίδας, οὐδεὶς ἀναφαίνεται ποιητῆς ἔξοχος. Πλὴν τῶν θεολόγων, δὲν βλέπεις, ἢ ῥήτορας, χρονογράφους, σχολαστικούς, γραμματικούς. Ἡ θεολογία ἀπερρόφησε τὴν Ποίησιν. Κεκλημένη ἦτον ἡ Θεολογία ν' ἀρδεύσῃ τὰς ρίζας, καὶ νὰ γονιμοποιήσῃ τοὺς κλάδους τοῦ ἀγλαοκάρπου δένδρου τῆς πίστεως.

Ε΄.

Ἐξέλιπε λοιπὸν καθόλου ἀπὸ προσώπου τῆς Εὐρώπης ἡ γενεὰ τῶν ραψωδῶν καὶ αἰοιδῶν; Τάχα ὁ Χριστιανισμὸς ἀπεσκυβάλισεν ἐξ Ἑλλάδος πᾶσαν ἱμάδα, πᾶσαν ἐπιδεικτικότητα ποιητικὴν;

Ἄπαγε! Ἡ χεὶρ τῆς Θεῆας Προνοίας φυτεύει τὴν πόαν καὶ

ἐπ' αὐτῶν τῶν ἐρειπίων. Ὅταν, χάριν νηνεμίας, οἱ κλάδοι τῶν φυτευτῶν δένδρων ἤρεμοῦσι, δὲν ἀκούεις τὰ φύλλα τῆς ἀγγρίας πεύκης ἀντάδοντα πρὸς τὰς λεπτοτέρας μελωδίας τοῦ ἀνέμου;

Ὁ Χριστιανισμὸς κατήργησε μὲν τὸν μῦθον, ἀλλὰ δὲν κατήργησε τὴν Ποίησιν. Εἰ οὕτως ἐποίησε, ἤθελεν ἀποξηράνει τὴν ζωτικότητα τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ οὗ κυρίως ἐπεφάνη. Οὐχ ἤττον ὅμως ἀληθὲς καὶ βέβαιον, ὅτι τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἀποκηρύξας, καὶ οὕτω δεινὴν ἀνατροπὴν εἰς τὴν καθεστῶσαν ποιητικὴν ἐπαγαγὼν, ἠνάγκασε τὴν Ποίησιν νὰ μεταβάλη καὶ πνεῦμα, καὶ πορείαν.

Μετασχηματίζεται λοιπὸν ἡ Ποίησις, δὲν ἀποδιδράσκει τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Χριστιανισμὸν. Ὅπου λαός, ἐκεῖ καὶ Ποίησις.

Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν, ὅτι οὐ μόνον κατὰ τὴν μακρὰν βυζαντινὴν περίοδον, ἀλλ' ἔτι καὶ κατ' αὐτὰ τὰ προοίμια τοῦ Χριστιανισμοῦ, λ. χ. εἰς τὰς ἡμέρας τῶν διωγμῶν, ἢ τῶν πρώτων ἀναχωρητῶν, ὅτε πίστις διάπυρος, καὶ ὑπερβολικὴ ἀνασκοπὴ πρὸς οὐρανὸν ἐκλόνησαν τὰ θεμέλια τῆς κοινωνίας, ὅτι καὶ τότε, ὡς τὸ πρῖν, ποιηταὶ καὶ ἀοιδοὶ ἐστιχούργησαν εἰς ὕφος ἀκατάσκευον καὶ δημῶδες.

Ὁ συμπερασμὸς οὗτος ἐφίσταται εὐλογοφανέστατος. Ἡ Ποίησις ἐνεδήμησεν ἐν Ἑλλάδι καὶ μετὰ Χριστόν.

Ἄλλὰ ποῖον ποτὲ τὸ εἶδος τῆς Ποιήσεως ταύτης; Ἐκ τίνος δὲ τάξεως κοινωνικῆς ἐξῆλθον οἱ κατὰ καιροὺς στιχουργήσαντες ποιηταὶ;

Θίξαντες ἤδη τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀπτόμεθα τῆς νεωτέρας ἱστορίας, ἐπειδὴ νεωτέρα ἱστορία καὶ ὁ λεγόμενος μεσαιών. Πρόδηλον οὖν, ὅτι ἐκ τῶν δύο τούτων κεφαλαιωδῶν ζητημάτων ἀπορρέουσιν ἄλλα ἄττα σπουδαῖα τῆς συγχρόνου γραμματολογίας μας, ἅπερ ἐπάναγκες νὰ συνεξετάσωμεν.

Ὁ Παῦλος, ἀγορεύων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, προσάγει τὴν μαρτυρίαν ἐλλήνων ποιητῶν. Ἄλλὰ, καὶ τοὶ γαργαλίζων τὴν

ἔθνικὴν φιλαυτίαν τῶν ἀκροατῶν, οὔτε τὸ μέγα τοῦ Ὀμήρου ὄνομα προσφωνεῖ, οὔτε τὸν Πίνδαρον αἰνίττεται, οὔτε τὴν ἐπικουρίαν ἐπικαλεῖται τῶν τριῶν κορυφαίων δραματουργῶν. Τίνας δὲ ὑπομαρτύρεται; Τοὺς ἀρχαίους λυρικούς, τοὺς αἰδοὺς τῆς προμηρικῆς περιόδου, τὸν Ὀρφέα, τὸν Εὐμολπον, τὸν Μουσαῖον, καὶ τοὺς συγχρόνους τούτων ὕμνοποιούς. Ἐὰν ὀνομαστὶ δὲν ἀναφέρῃ, τοῦλάχιστον αἰνίττεται τοὺς ποιητὰς ἐκείνους, ὧν τὰ ἔπη ὠμολόγησάν ποτε τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεὸν τοῦ παντός.

Ἴσως ἡ ἀξιοσημείωτος αὕτη περίστασις χρησιμεύει πρὸς ὑπόδειξιν τοῦ εἶδους τῆς ποιητικῆς, ὅπερ πεπρωμένον ἦτο νὰ ἐπιζήσῃ τοῖς ἄλλοις κατὰ τὴν καθολικὴν τῶν πραγμάτων ἀποσύνθεσιν.

Ὡς προσέρηται, ἡ Ἐποποιία κατεδικάσθη εἰς ἀπώλειαν, καθὼ δρομένη μεγαλειότητος μυθοπλαστικῆς καὶ τερατώδους. Ἀφ' ἑτέρου, ἡ Δραματικὴ ἐστηλιτεύθη, ὡς καθιστῶσα κέντρον πράξεως, ἐλαττήριον πάσης ἐνεργείας τὴν Ἀνάγκην... Ἀλλά γε, τί περὶ Λυρικῆς;

Ἡ Λυρική, τὸ ἀρχαιότατον εἶδος τῆς Ποιήσεως, τὸ καὶ μὴ ἐξαιρέτως Ἑλληνικόν, ὑπέφυγε τὴν καταδίκην.

Κληρονόμον τοσαύτης εὐκλεοῦς περιουσίας ἐκήρυξεν ἡ Ἀποστολὴ τὴν Λυρικὴν. Ἐκήρυξεν ἐπίκληρον τὴν Λυρικὴν αὐτὴν, ἥτις παιδιόθεν ἐδοξολόγησε τὰ θαύματα Κυρίου ἐν ψαλτηρίῳ καὶ ὄργανοις, αὐτὴν τὴν ἀφελῆ καὶ ἀνεπιτήδευτον θυγατέρα τῆς φύσεως, αὐτὴν τὴν σύντροφον, καὶ παρήγορον, καὶ κηλήτειραν τῆς ἀτυχίας, ἥτις τοὺς πάσχοντας, οἱοί τε, ὅπου, καὶ ὅπως ἂν ᾧσιν, ἀφαρπάζει, καὶ τίθησιν εἰς συγκοινωνίαν ἄμεσον πρὸς τὸν Πλάστην.

Τὸ μὲν τετεχνημένον καὶ δαίδαλον παρήκμασε, τὸ δὲ ἀπλοῦν καὶ ἄτεχνον διατηρεῖται.

Ἐπιπολάζει τῷ κατακλυσμῷ τῆς Ἑλλάδος, ὡσεὶ πανάθρωπος κιβωτός, ἡ Λυρική.

ΣΤ΄.

Ἐκτοτε, τρεῖς διάφοροι τάξεις στιχουργοῦσιν ἐν Ἑλλάδι, ἔθεν καὶ τρεῖς κλάδοι διάφοροι Λυρικῆς Ποιήσεως ἀναφύονται ἐν τῇ μ. Χ. φιλολογίᾳ μας.

Ὑπάρχονται οἱ τρεῖς οὗτοι κλάδοι εἰς τὰς τρεῖς διαφόρους κοινωνίας, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ μεσαιωνικὴ τῆς Ἑλλάδος πολιτεία, Κ λ ῆ ρ ο ν, δηλαδή, Εὐ π α τ ρ ῖ δ α ς, καὶ Λ α ό ν.

Α΄. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον τῶν κλάδων τούτων καλῶ Ἰερόν εἶναι δὲ αὐτός, ὃν ὁ Χριστιανισμὸς ἕως ἀπὸ γενετῆς ἐν ταῖς ἱεροτελεταῖς παρεδέξατο ἐν τῷ εὐχαριστῆσαι τῷ Θεῷ καὶ ἐπαινέσαι τοὺς ἁγίους. Ἡ ἱερά αὕτη Λυρική δὲν παραδέχεται μὲν τὴν γλῶσσαν τοῦ οἴκου καὶ τῆς ἀγορᾶς, ἀλλ' οὔτε πάλιν ἐγκρίνει καὶ καθιεροῖ τῶν ἑλληνιστῶν τὴν ὑπερβολικὴν ἀρχαιολεξίαν. Ἀπογινώσκουσα τὴν προτέραν προσφθίαν, καὶ τὴν κατὰ χρόνον μετρικήν, κατασκευάζει νέον ρυθμὸν, καὶ νέα κατὰ τόνον μέτρα πρὸς χρῆσίν της, ρυθμὸν καὶ μέτρα, τοὺς μελωδικοὺς νόμους τῶν ὁποίων ἡ ἐπιστήμη ἀρκούντως εἰσέτι δὲν ἐξηκρίβωσεν. Ἐμουσοῦργησαν δ' ἐν τῷ εἶδει τούτῳ ἐξαιρέτως οἱ κληρικοί, καὶ ὅσοι τὴν ἱερουργίαν ἐπιτετραμένοι. Ἀλλὰ καὶ λαϊκοὶ ἐνόησε, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς ἐφιλοτιμήθησαν νὰ τὸ καλλιεργήσωσιν εὐσεβείας χάριν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, ἃς ἀναγινώσκομεν εἰς τινὰς τῶν Αἴνων, εἰς τὰ Δοξαστικά, καὶ τὰ Κοντάκια, εἰς τὰ Ἐξαποστειλλάρια, τὰ Θεοτοκεία, τ' Ἀπολυτίκια, καὶ εἰς ἄλλα τοιαῦτα μέλη, δι' ὧν ἡ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας Λυρική ἀναπέμπει πρὸς τοὺς οὐρανίους κατοίκους τὰς δεήσεις καὶ εὐχαριστίας της.

Ἦμαρ σεν ὁ κλάδος οὗτος ἀπ' Ὁρθοδοξίας καὶ ἐφεξῆς, τουτέστιν ἀπὸ καταργήσεως Εἰκονομαχίας καὶ ἀναστηλώσεως εἰκόνων, καθ' ὃν καιρὸν ἀνεφάνησαν ἔξοχοι ὕμνογράφοι καὶ με-

λοποιοί. Φημίζονται δὲ μεταξύ τούτων Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ Εὐχαΐτης, Λέων ὁ αὐτοκράτωρ, Ῥωμανός ὁ Μελωδός, Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης, καὶ τινες ἄλλοι, ὧν συνήθως ὀνομαστὶ μνημονεύουσι τὰ Μηνᾶια καὶ τὸ Τυπικὸν τῆς Ἐκκλησίας μας.

Β'. Ἐν ἐλλείψει γνωστῆς τινος καὶ συνήθους προσηγορίας, καλῶ τὸν δεύτερον κλάδον Ἐξωτερικόν· καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος. Διότι ὁ κλάδος οὗτος τῆς Λυρικῆς, νῦν μὲν ἱερά, νῦν δ' ἐναλλάξ κοσμικὰ θέματα πραγματευόμενος, οὔτε εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς εἰσάγεται τελετάς, ὡς ὁ προβῆθεις, οὔτ' ἐφαρμόζεται τῇ ψαλμωδίᾳ, ἀλλὰ μόνον, ἀσκήσεως καὶ ψυχαγωγίας χάριν, φαίνεται θεραπευόμενος ὑπὸ λογίων λαϊκῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ κληρικῶν, οἵτινες θαυμάσται ὄντες καὶ μιμηταὶ τῆς προγονικῆς ποιήσεως, ὀλίγον δ' ἄλλως τε κηδόμενοι τῆς προκοπῆς τῶν συγχρόνων, στιχουργοῦσιν εἰς μέτρα ἀρχαῖα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ εἰς γλώσσαν ἀπρόσιτον τοῖς πλείοσι. Τοιαύτη λ. χ. ἡ ποίησις λυρικῶν τινῶν πονημάτων τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ἢ τοῦ Ἀθηναγένους, τοῦ Ἀπολλιναρίου, καὶ τοῦ Συνεσίου, ἢ τῶν ὑποβολιμαίων τῆς Σιβύλλης χρησμῶν, ἢ τοῦ Σιλεντιαρίου, ἢ τῆς Ἀνθολογίας, τῶν Ψελλῶν, τοῦ Τζέτζου, Θεοδοσίου τοῦ Διακόνου, Ἰππολύτου τῆς Σικελίας, καὶ ἐτέρων ἱερογράφων τοῦ μεσαιῶνος, ὧν συντομίας ἕνεκα παραλείπω τὰ ὀνόματα.

Ὁ κλάδος οὗτος, εἰ καὶ ἀνεπαισθῆτως, ὅμως ἀναφανδὸν προὔντος τοῦ χρόνου ἀποκλίνει, πρὸς τὸ κοσμικώτερον. Καὶ εἰς μὲν αἰῶνα μεταγενέστερον, βλέπομεν αὐτὸν ποιῶντα χρῆσιν γλώσσης ὀπωσοῦν καταληπτῆς παρὰ τῷ λαῷ, καὶ μέτρων ἀγοραίων, π. χ. τοῦ πολιτικοῦ λεγομένου στίχου, καὶ τοῦ ὀκτασυλλάβου. Ἄλλ' ἢ τῆς ἀπλουστερας λέξεως καὶ τῶν νεωτέρων μέτρων ἐξαιρέσεις δὲν ἀναιρεῖ τὸν κανόνα τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, ὃν ἀσπάζεται κατὰ συνήθειαν ὁ κλάδος οὗτος (1)

(1) Ὅρα ἕσα περὶ τούτου ἐξέθεσα ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς Μελέταις, Κεφ. III'.

Γ'. Τὸ τρίτον εἶδος τῆς Λυρικῆς ὅπερ οἴκοθεν ἀνάγεται εἰς τὴν τάξιν τοῦ Λαοῦ, περιλαμβάνει τὴν ἀνώνυμον καὶ χυδαίαν ποίησιν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ἄχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ἐντεῦθεν ἡ ἐσχάτως παρ' ἡμῖν ἐπικρατήσασα ὀνομασία *Ποίησις Δημοτικῆ*.

Κατὰ διάκρισιν τῶν δύο προηγουμένων, ἡ Ποίησις αὕτη δὲν ἐπιδίδωκει βραβεῖα δόξης καὶ φιλαυτίας, οὐδ' ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὸ πολύζηλον τῆς προγονικῆς ἀπομιμήσεως ἀγωνιστήριον. Οὐ γὰτῆρ οὔσα τοῦ παρόντος, καὶ παρόντος ταπεινοῦ, γέννημα αὐτοσχέδιον τῆς περιστάσεως, προῖον ἀπρομελέτητον τάξεως μὴ μεμυημένης τὰ μεγάλα τοῦ αἰῶνος, ἀρύεται τὰς ἐμπνεύσεις τῆς μόνον εἰς τὰ ἐπικρατοῦντα πάθη, ὧν ἄλλως τε ἐπιλαμβάνεται ἡγεμονικῶ τῷ τρόπῳ, καὶ μηδέποτε προσφωνοῦσα τὰς Μούσας, τὸν Ἀπόλλωνα, ἢ ἄλλην τινὰ θεότητα ἀρωγόν. Διό, οὔτε ἐπὶ δυσβάτους βράχους θεολογίας ἀναβρίχεται, οὔτε καρκινωβατοῦσα τὴν πάτριον διάλεκτον λαφυραγωγεῖ, οὔτε θηρεύει τὴν ἀριστοπέειαν καὶ τοὺς περὶ τὸ ὕφος ῥητορικοὺς φενακισμοὺς, οὔτε γινώσκει τῆς πτωχαλαζονείας τὴν κακόζηλον ἐπίδειξιν· ἀλλ' ἀποφεύγουσα πᾶν τὸ ἐπιτετηδευμένον, καὶ ἀφρημένον, καὶ ἀρχαϊότροπον, ἀρκεῖται εἰς τὰ τῆς σήμερον ἐπείγοντα, ψάλλει τὰς οἰκιακὰς, ἢ τὰς πολιτικὰς περιπετειάς, ἐξυμνεῖ τοὺς ἐπ' ἀνδρεία καὶ γενναιότητι θαυμαζομένους ὑπὸ τοῦ πλήθους, μυθοποιεῖ χαριέστατα διηγήματα, εὐφραίνεται, ἢ θρηνηθεῖ, ἢ ἀναπεμπάζει εὐαρέστους ἐνθυμήσεις· συντόμως, οὐδὲν παραλείπει τῶν ὅσα πλήττουσιν ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τοὺς πόθους, τὴν φαντασίαν, τὰς ἀναμνήσεις τῶν ὑποπολιτευομένων τάξεων.

Τοιαύδε τις ἡ φύσις τῆς *Δημοτικῆς Λυρικῆς*.

Ἐπαγγελία τοσοῦτον αὐτόματος καὶ δημοχαριστικῆ· τίνα γλῶσσαν ὤφειλε νὰ καθιερώσῃ, ὡς ὄργανον μεταδόσεως ἀμέσου; Βεβαίως τὴν δημόδην.

Τοῦτο δὲ συνέβη. Ἡ Ποίησις αὕτη προὔτιμησε τὸ πρόχειρον,

καὶ προσφυῆς τῆς καθομιλουμένης. Περιελθοῦσα τὰς οἰκίας, τοὺς ἀγρούς, τὴν ἀγοράν, ἀπεθησαύρισε τοὺς ἐν χρήσει ἰδιωτισμούς, τὰς ζωηρὰς βαφάς, τὰς εὐσυνθέτους καὶ προσφόρους ῥήσεις τῆς κοινοχρησίας· δι' ὧν, ποτὲ μὲν εἰς πιστὰς τοῦ ἐνεστῶτος ἐξεικονήσεις διεζωγράφησε τὰ ἐπικρατοῦντα ἤθη, ποτὲ δ' ἀφελῶς ἀπετύπωσε τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν, ἄλλοτε δ' ἐξέφρασε τὰς προσδοκίας τοῦ αἰῶνος,, ἢ καί, χρησιμώδησασα, προελογίσθη τὰς ἐνδεχομένας ἐθνικὰς μεταβολάς. Χάριν τοιαύτης ὑπηρεσίας, δύναται δικαίως νὰ θεωρηθῆ ὡς μόνη μαρτυρία τῆς εὐπαθείας καὶ εὐκισθησίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πολυμέριμον περίοδον τῆς χριστιανικῆς μεταστοιχειώσεως.

Τιμαλφής, τιμαλφεςτάτη κληρονομία πρὸς τὸν φιλόλογον, τὸν ἱστορικόν, τὸν φιλόσοφον τοῦ γένους ἡμῶν ἤθελεν ἢ Ποίησις αὐτὴ περιέλθει, ἂν κατὰ βαθμὸν ἡλικίας εἶχε λάβει καὶ τὴν πρέπουσαν περιποίησιν, ἂν εἶχε καλλιεργηθῆ, ὡς ἐκαλλιεργήθη καὶ δαψιλῶς ἐκαρποφόρησεν ἡ Δημοτικὴ Ποίησις τῶν ἐτέρων Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ἢ τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἰσπανίας, Γαλλίας, Ἀγγλίας, Γερμανίας, καὶ λοιπῶν! Ἀλλὰ, κατὰ δυστυχίαν, μόνου τῶν Εὐρωπαϊῶν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες εἰσβαίνομεν εἰς τοῦ νεωτέρου κόσμου τὸ στάδιον στερούμενοι τοιοῦτου ἐθνικοῦ ταμειυτηρίου, στερούμενοι καὶ Ποιήσεως δοκίμου, καὶ στερεῶν ἅμα πεποιθήσεων περὶ ἀρμοδιότητος γλώσσης ποιητικῆς. Γνωστόν, ὅτι ἡ μοναστικὴ διάθεσις τῶν πατέρων μας, διάθεσις παραταθεῖσα μέχρι προοιμίων τοῦ ὑπὲρ αὐτονομίας ἀγῶνος, ἐπνίξε πᾶσαν τῆς καρδίας φωνήν, μὴ συνάσασαν πρὸς τὰ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ὑπερακριβῶς κεκανονισμένα. Γνωστόν δ' οὐχ ἥττον, ὅτι ἡ δεσποτεία τοῦ Ἀττικισμοῦ, ὃν διὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προηγουμένως διὰ τῆς Ἀπολογήσεως εἰσήγαγον εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Αὐλὴν οἱ ἐν Ἀθήναις μαθητεύσαντες Πατέρες, ἀπεκλήρυξεν ὡς ἀλλότριον, καὶ οἶονεῖ ἐθνοκατάρκτον, πᾶν τὸ συντιθέμενον εἰς τὴν ἰδιώτιδα καὶ καθημαξευμένην γλῶσσαν. Δύο λοιπὸν σύμμαχοι ὀλιγαρχίας ἀ-

νεχαίτισαν ἕως ἀπ' ἀρχῆς τὴν προκοπὴν τῆς δημόδους γλώσσης, ἄρα καὶ τοῦ δημοσίου πνεύματος τὴν προκοπὴν, ἢ τῶν κληρικῶν, καὶ ἢ τῶν Βυζαντινῶν Ἀττικιστῶν. Ἀναλαβόντες οἱ λογάδες οὗτοι τοῦ μεσαιῶνος, οἱ μὲν ἐντεύθεν τὴν κυριαρχίαν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἠθῶν, οἱ δ' ἐκείθεν τῆς γλώσσης τὴν κυριαρχίαν, κατεδίδαξαν τὴν ὑπ' αὐτῶν λεγομένην *Ἀγυρτίδα* καὶ *χυδαίαν* Ποίησιν εἰς εἰλωτείαν ἀνεξαγόραστον.

Κατάρα κακόζηλος καὶ δυσοιώνιστος, πλήξασα τὰς ἀθώας τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου ἠθονάς, πλήξασα τὰς παραδόσεις τοῦ οἴκου, καὶ τὰς συνηθείας τῆς ἀγορᾶς, πλήξασα τὴν ἄμεσον πρὸς Θεὸν ἀνάτασιν τῆς ψυχῆς, πλήξασα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως τὴν προαγωγὴν, καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρετῶν τὴν ἐπίδοσιν, τρώσασα, ἐνὶ λόγῳ, τὴν κοινωνίαν εἰς τὸ ζωτικώτερον καὶ χρησιμώτερον τῶν ὀργάνων τῆς, εἰς αὐτὸ δι' οὗ ὁ Λόγος γίνεται σάρξ, καὶ πρὸς ἀπαρτισμὸν ἔθνῶν ἐπ' ἄπειρον πολλαπλασιάζεται, λέγω εἰς τὸ ὄργανον τῆς γλώσσης!

Ὡς ἐκ τούτου, ἢ δημοτικῆς Ποίησις οὔτε πολλά, οὔτε ἀρχαία, οὔτε τὰ ἐκλεκτώτερα κατέλιπεν ἡμῖν δείγματα τῆς μεσαιωνικῆς ὑπάρξεώς της. Ὁ χυδαῖος ἀοιδός, καθάπερ τέκνον ἐκθετον, ἀποβολιμαῖον, εἰς τοὺς οἰκτειρμούς τῆς τύχης ἐγκαταληφθεῖς, ἄπορος, ἀγράμματος, ἀδιασκόπητος βιώσας, ἄλλως δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταδώσῃ τὰς ἐμπνεύσεις του, ἢ δι' ἀπαγγελίας, καὶ ἄσματος, καὶ προφορικῆς ἐπαναλήψεως. Προῆλθε δ' ἐντεύθεν βλάβη ἀθεράπευτος. Ὅσα δημόδη στιχουργήματα ἐμετρίασαν εἰς ἡμέρας πένθους τὸ σύννου καὶ πεφροντικὸς τῶν πατέρων μας, ὅσα προσεπάθησαν μετεωροκοποῦντας αὐτοὺς νὰ προσελκύσωσιν ὡς ἐφικτὸν πρὸς τὴν *παμμήτειρα καὶ φερέσβιον Γαίαν*, ταῦτα, ἢ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ ἀπὸ χώρας εἰς χώραν μεταδιδόμενα ἐκολοβώθησαν ἀνεπανορθώτως, ἢ καὶ συχνότερον, ἐξηλείφθησαν ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ἀπογόνων δλοτελῶς.

Καὶ ὅμως, ἢ ἀπώλεια, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, δὲν ἐπλη-

ρώθη. Σώζονται εϊσέτι λυρικά ποιήματα εϊς χρῆσιν τοῦ λαοῦ, ἐξ ὧν τινά, κατὰ γνώμην μου, μαρτυροῦσιν οὐ μόνον τὴν ἀπωτάτην βυζαντινὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν συνετέθησαν, ἀλλὰ συνάμα καὶ τὴν ἐγκόσμιον τῶν προπατόρων ἡμῶν συμπεριφορὰν, καθ' ἣν καιρὸν ἢ τέρψις, ὁ γέλως, ἐν μειδιάματι ἐξελέγχοντο ὡς ἀμαρτήματα, καὶ ὑπεβάλλοντο εἰς ἐπιτίμησιν.

Πρὸς τὴν κριτικὴν τῶν λειψάνων τούτων ἐξέτασιν ὠδήγησεν ἡμᾶς ἄχρι τοῦδε ὁ ροῦς τῶν σκέψεων κατὰ τὸ προκείμενον θέμα περὶ *Ἄσματος καὶ Τραγουδίου*.

Ἴσως ἢ τῶν γεγονότων ἀνάπτυξις ὑπερέβη τοὺς ὅρους τῆς ὑπομονῆς, ἣν ἐξητήθη ἀπ' ἀρχῆς. Ὅμως, ἀναπόφευκτον πρὸς διατράνωσιν τῆς ἰδέας μου, ἔκρινα τὴν ἐνδειξίν τοῦ δεσμοῦ, ὅστις συνάπτει τὴν πρεσβυτέραν καὶ εὐδόκιμον, πρὸς τὴν νεωτέραν καὶ Δημοτικὴν Ποίησιν τῆς Ἑλλάδος. Χωρὶς τῆς ἐπιγνώσεως τῶν προηγουμένων ἀλυσιτελῆς ἀποβαίνει πᾶσα προσπάθεια περὶ τὴν ὀρθοκρισίαν τῶν παρόντων. Ὁφείλον, ἄρα, νὰ διεξέλθω τὰς ἱστορικὰς περιπετείας τοῦ *Ἄσματος*, πρὶν ἢ διακριθῶσω τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ *Τραγουδίου*.

Καὶ δὴ, περαινῶν ἐνταῦθα τὴν προμελέτησιν, τρέπω τὸν νοῦν ἐφεξῆς πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ἀναδιφῆς μου. Θέλω τουτέστιν ἐν τοῖς ὀπισθεν κεφαλαίοις μεταβῆ πρὸς τὴν ἐξερεύνησιν αὐτὴν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἐνδομύχων βροτῶν τῆς Δημοτικῆς ἡμῶν Ποιήσεως, ὅθεν, καθ' ὅσον ἀπὸ τοῦδε προαισθάνομαι, φανερὰ τοῖς πᾶσιν ἀνακηδήσει ἢ τοῦ προτεθέντος ζητήματος διάλυσις.

II.

Ἀναντίρρητον ὅτι τότε μόνον αἱ σφοδραὶ συγκινήσεις διαδίδονται καὶ τελεσφοροῦσι διὰ τῆς Ποιήσεως, ὅταν τὸ ἔθνος ἐτοιμάζεται νὰ μεταπολιτευθῇ ἐπὶ τὸ ἐλευθερώτερον. Πάντοτε

κατέφραξεν ἢ τυραννίς εἰς τὰς καρδίας τὴν ἐλευθέραν τοῦ αἰσθήματος ἀναπτέρωσιν.

· Τίς ὁ κήρυξ τῆς δημοκρατουμένης Ἑλλάδος; Ἡ Ἀθηναϊκὴ τοῦ Δράματος τριανδρία. · Τίς ἐκτυποῖ τὴν πρόβασιν τῆς Ἀγγλικῆς ἐλευθερίας, ἐξερχομένης τοῦ κρατῆρος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως; Οὐδεὶς ἐμφαντικώτερον τοῦ Σακεσπῆρου. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ τραγικὸν θέατρον τῆς Γαλλίας προάδει τὰς τραγικὰς τῆς ἐγγιζούσης ἐπαναστάσεως σκηνας.

Ἐξακόσια περίπου ἔτη πρὸ Χριστοῦ τὰ πολιτεύματα τῆς Ἑλλάδος διάκεινται εἰς στάσιν κρίσιμον. Τὰ ἐγγύωρια πάθη κατευνάζονται ὀπωσοῦν, αἱ ἐμφύλιοι ἀντιζηλῖαι μετριάζονται, ἐκ δὲ τῆς περριπιπτούσης ἀνακωχῆς λαμπρὰ τὸ εἶδος ἀνέρχεται ἢ εἰκὼν τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Τότε δραστηριώτερον ἐνεργεῖ ἢ εἰρηνοποιὸς ἀρχὴ τῆς Ἀμφικτυωνικῆς Συνόδου. Τότε δημοκρατεῖται ἢ Σικυῶν, καὶ καταργεῖ τὴν μοναρχίαν ἢ Ἐπίδαυρος. Τότε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀναγορεύουσι νομοθέτην τὸν Σόλωνα, ὁ δὲ Ἐπιμενίδης καὶ ὁ Ἀνάχαρσις ἐπισκέπτονται μετὰ σεβασμοῦ τὴν πόλιν τοῦ Θησέως. Τὸ Πανελλήνιον, εἰ καὶ μειράκιον εἰσέτι, ἀλλὰ θαρσυνόμενον ὑπὸ τῆς Ποιήσεως, περιθαλπόμενον ὑπὸ τῆς Φιλοσοφίας, προδοκιμάζει τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας τὰς ἡδονάς.

Ἐν μέσῳ τῶν ῥοδωνίων τῆς Ἰωνίας, ὑπὸ τὴν πένθιμον σκιάν τῶν κυπαρίσσων τῆς Κολοφῶνος γεννᾶται ἄνθρωπός τις περὶ ταύτην αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, κεκλημένος νὰ εἰσαγάγῃ δεινὴν ἐν τῇ Λυρικῇ τῆς Ἑλλάδος μεταβολήν.

Ὁμολογούμενον, ὅτι, τῆς Μυθολογίας βαθμηδὸν ἐκνευρισθείσης, ἐπαύσαντο τῆς φόρμιγγος αἱ χορδαὶ μονοτόνως ψιθυρίζουσαι τὴς παλιντροπίας τοῦ Ὀλύμπου. Οὐχ ἤττον ὅμως ἢ φόρμιγξ, καταλιποῦσα τὸν ὑπερνέφελον Ὀλυμπον διὰ τὴν γῆν, τοὺς ἀθανάτους διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀντὶ τῆς φιλονεικίας τῶν Θεῶν, ἀντεφώνησε τὴν φιλονεικίαν τῶν ἡρώων.

Ἡ λύρα δὲν ἀντήχησεν ἕως τότε, παρὰ ἔριδας καὶ μάχας,

καὶ ἀλαλάγματα. Πεπλησμένη πνεύματος ἐγχωρίου, ἔψηλε τὸν θρίαμβον ἢ τὴν ἥτταν τῶν ἀλληλομαχουσῶν πολιτειῶν, ἐξύμνησε τὴν σωματικὴν ἀνδρίαν, ἐπανηγύρισεν ἐξαιρέτως τὴν ἀρετὴν καὶ τὰ κλέη τῶν εὐπατριδῶν.

Ὁ Κολοφώνιος ᾠδοποιός, ἄγγελος εἰρήνης καὶ συμπαθείας προεξερχόμενος, χαράσσει πρὸς τὴν λυρικὴν νέαν ὁδὸν καὶ μετρικῆς καὶ μελοποιίας.

Ἀντὶ ἀριμανείων ἤχων, καὶ θουρίων ὕμνων, καὶ φιλονείκων ἐρεθισμάτων, ἡ λύρα τοῦ Μιμνέρμου, συνωδοῦσα πρὸς τὰς ἀηδόνας τῆς Ἰωνίας, ἐκπέμπει μελωδίας περιπάθει· καὶ τρυφεράς, μονοθρηνήματα κατανυκτικά, ἐλέγους ἐρωτικούς, ἀποπνέοντας τὴν μελαγχολίαν, προκαλοῦντας τὴν ἀγάπην καὶ τὸ ἔλεος· ἐκφέρει προσκλαύσεις, στεναγμούς, γογγυσμούς, θωπεύοντας μὲν καὶ ἀποκοιμίζοντας τ' ἀνήμερα τῶν παθῶν, ἐπάγοντας δὲ τὴν συντριβὴν τῆς καρδίας. — Ὀλίγοι στίχοι τοῦ Μιμνέρμου διέφυγον τὸν ἄλθρον. Ἄλλ' ἡ φήμη τῆς μεγαλοφυΐας του, διελθοῦσα καὶ Ἑλλάδα καὶ Ῥώμην, παρεγένετο μέχρις ἡμῶν. Κατὰ Προπέρτιον, οἱ στίχοι τοῦ Κολοφωνίου ὑπερβάλλουσι περὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς ἀγάπης καὶ αὐτὸν τὸν Ὀμηρον. (1) Ἐν τοῖς σωζομένοις αὐτοῖς ὁ ποιητὴς ἐλεεινολογεῖ τὸ πρόσκαιρον τοῦ βίου, τὸ ἐπικηρον τῆς νεότητος, οἰκτεῖρει τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ κατατρώχοντα τὸν ἄνθρωπον ἄπειρα κακά, ὡς μόνον δὲ πρόχειρον παραμύθημα παραγγέλλει τὴν ἀμέριμον ἀγάπην (2). Ὄθεν καὶ οἱ σύγχρονοὶ του ἐπωνόμασαν αὐτὸν Λιγυάδην, ἤγουν ἠδύφωνον κατ' ἐξοχὴν.

Ὡς προσέφην, ὁ Μίμνερος ἔρχεται κατὰ κρίσιμον περίστασιν.

(1) «Plus in amore valet Mimnermi versus Homero.»

Eleg. IX. L. I.

Ὁ δὲ Ὀράτιος, παραινῶν τὸν φίλον του Νουμίκιον, λέγει·

«Si Mimnermus uti censet, sine amore jocisque

»Nil est jucundum, vivas in amore jocisque.»

(2) Ὁρα τὰς Σουλ. τοῦ Ἑβρίκιου Στεφάνου, τοῦ Ὀρσίνου τοῦ Brunk, κ.λ.

Ἡ Λυρική, πρόδρομος γινομένη δραματικῆς ἀνακινήσεως, υφίσταται εἰς τὰς ἡμέρας αὐτοῦ τὴν τροπὴν ἐκείνην, ἥτις ἐπισχυομένη θέλει μετ' ὀλίγον ὑποκατορύξει τὴν θεοκρατικὴν παράδοσιν, παραλύσει τὸ κατηλεῖον τῶν δογμάτων, καὶ ἀναγορεύσει πολίτην αὐτεξούσιον τὸν ἀπλοῦν ἄνθρωπον. Φθόγγοι ἄγνωστοι τρυφερότητος, ἀνθρωποπαθείας, ψυχικῆς θρύψεως ἐξέρχονται τῆς εὐκελάδου καὶ ῥοδοστεφοῦς του λύρας. Ἡ Ἑλλάς, τὰς ὀχληρὰς αὐτῆς ἀναμνήσεις ἀποθέτουσα, καὶ εἰς ἐπιθυμίας νέας ἀφεμένη, ἐνωτίζεται τοὺς φθόγγους ἐκείνους, καθάπερ νεᾶνις ἐρωτόληπτος. Ἀκούσασα δὲ τὴν φιλόνητον μελωδίαν, συναισθάνεται ἐν ἑαυτῇ, ὅτι ἡδυστον πρᾶγμα καὶ καλὸν ἢ Ἀγάπη· ἐξεπορεύετο γὰρ ἡ εὐσπλαγχνος ἐκείνη θεὰ ἐξ οὐρανῶν εἰς παραγωγὴν ἐθνικῆς ὁμοιοῦς καὶ συνανθρωπεύσεως.

Συνέλαβον ἐκ τῆς συμφώνου μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων περὶ ἀκαριαίας διαδόσεως καὶ περὶ δημοτικότητος τῶν ἐπῶν τοῦ Κολοφωνίου, συνέλαβον, οὐκ οἶδ' ὅπως, τὴν ἰδέαν, ὅτι ὑπὲρ πάντα ἄλλον Λυρικὸν ὁ Μίμνερμος ἐνεβάτευσε εἰς τὰς ψυχικὰς τοῦ Ἑλληνος διαθέσεις, ὅτι οὗτος διὰ μολπῶν ἐπιτηδείων, ἀκριβέστερον παρὰ πάντα ἄλλον τῆς ἐποχῆς του, ἐξέφρασε τὴν φύσιν, τὰς ῥοπὰς, καὶ τὸ ἦθος τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς γενεᾶς.

Συγκρίνας δὲ προσεκτικώτερον τῆς γενεᾶς ταύτης τὴν διάθεσιν πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν σωζομένων τοῦ Μιμνέρμου λειψάνων, ἐνέμεινα τῇ γνώμῃ.

Ὡς ὁ Μίμνερμος, εἶπον κατ' ἑμαυτόν, ἐθαυμάσθη ἐπὶ λυρικῇ εὐαισθησίᾳ, οὕτω καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαός, καθὸ φιλοθεάμων καὶ κοινωνικός, πέφυκεν ἐκ γενετικῆς διατεθειμένος εἰς τὰ κοινωνικὰ παθήματα, ἐπικατάφορος εἰς τὸν οἶκτον, εἰς τὸ ἔλεος, εἰς τὴν συμπάθειαν. Ὁ γέλως δὲν εἶναι σύνηθες γνώρισμα τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ Ἑλληνος. Γελά, ὡς ἄν τις εἴποι, ξέναις παρειαῖς.

Ὁ Ἑλλὴν ἐφίλησεν ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἰδίας προαιρέσεως τὴν σκεπτικὴν μελαγχολίαν, τὴν διάχυσιν τῆς ψυχῆς, τὴν θρησκευτικὴν συντριβὴν, ἐθήρευσε τὰς ἠθικὰς συγκινήσεις, ἠχροάσατο

τῆς φωνῆς τοῦ πατρίου Θεοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ πλησίου.

Μαρτύρεται μοι ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία, τὸν τῆς ἱερωσύνης τρίβωνα περιβεβλημένη, ἐπιφωνεῖ ὀλόκληρος ἡ ἱστορία μας.

Ἐν τοῖς κυρίοις τούτοις χαρακτηρίσμασι διαγινώσκεται καὶ σήμερον ἔτι τὸ ἦθος τοῦ ἡμετέρου λαοῦ, ἦθος σύννου, γνωμοτύπον, κατηφές, σοβαρόν, ἦθος ἀποχρώντως ἐνδιατυπούμενον εἰς τὸ σύνοφρον καὶ πεφροντικὸς ἐκεῖνο τοῦ δαιμονίου Πλάτωνος πρόσωπον. — Λεγόμεθα γέννημα τῆς χθές! Ἄλλὰ ποῦ τὸ μειδιάμα τῆς νηπιότητος; Ποῦ αἱ τέρψεις τῆς ἐπανακτηθείσης ὑπάρξεως; Φεῦ! εἰ καὶ γέννημα τῆς χθές, ἔχομεν ἤδη τὸ βρεφικὸν μέτωπον ἠδύλακισμένον ὑπὸ φροντίδων.

III.

Διέξελθε ἐν πρὸς ἐν τὰ ἔργα τοῦ Ἑλληνισμοῦ! Εἰς ποῖον γνήσιον προῖον τῆς ἑλληνικῆς διανοίας δὲν ἐπιφωρᾷς αὐτὸν τὸν χαρακτηριστῆρα τῆς λυρικῆς εὐπαθείας, τὴν ποίησιν τῆς καρδίας, τῆς ἠθικῆς ὀδύνης, τῆς συγκινήσεως; «Ἐστὶ δὲ ἀνθρώποις καὶ θρηγῶν χάρις, καὶ ταύτην ἔδωκεν ἡμῖν παραμυθίαν ἢ φύσις ἐν ταῖς τύχαις.» Συμφωνεῖ καὶ ὁ Φιλήμων, κωμικὸς φρόνιμος, καὶ περ ὡς ἄδεταί, ἀποθανῶν ὑπὸ πλατυτάτου γέλωτος.

«Τί δὴ ποιεῖς πλέον; Οὐδέν. Ἡ λύπη δ' ἔχει,
ὡσπερ τὸ δένδρον τοῦτο καρπὸν τὸ δάκρυον.»

Ὅπου δάκτυλος ἑλληνικός, ἐκεῖ καὶ καταφυκτικὴ φιλάνθρωπία, ἐκεῖ καὶ Ἑλεος καὶ Ἑλεγος, ἐκεῖ κατὰ τινὰ περίφημον Ἰταλόν,

«*Poesia di dolor, Poesia sublime,
Poesia che si sente, e non si esprime.*»

Εὐρήσεις τὴν ἐλεγειακὴν ταύτην διάθεσιν εἰς τὰς περιπαθεῖς

τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας σκηνογραφίας, ἐνθα ὁ τῆς ἱστορικῆς ποιήσεως πατήρ κατὰ φύσιν διαδραματίζει, ποῦ μὲν ἐν ὑπαίθρῳ συγκρουόμενα, ποῦ δ' ἐν τοῖς στέρνοις πεφωλευμένα καὶ συμπετυκνωμένα πάνθ' ὅσα πάθη τυρβάζουσι συνήθως τὸν οἶκον, θορυβοῦσι τὴν πολιτείαν, ταράττουσι τὸ γένος.

«Τοῦτό νυ δὲ γέρας, οἷον διζυροῖσι βροτοῖσι,
Κείρασθαί τε κόμην, βαλέειν τ' ἀπὸ δάκρυ παρειῶν.»

Εὐρήσεις τὴν φύσιν αὐτὴν εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς Δραματικῆς, ἐξαιρέτως δ' ἐν τῷ Χορῷ, διὰ στόματος τοῦ ὁποίου λαλεῖ, καὶ πολλάκις προφητικῆ τινι σοβαρότητι γνωματεύει ἢ φωνὴ τοῦ πλήθους, τουτέστιν ἡ συνείδησις τοῦ γένους, ὁ δὲ Ἑλλάδος προαγορευόμενος Λόγος τῆς ἀνθρωπότητος. ἸΠοῦ προσφεύστερον παρὰ εἰς τοὺς ἐξῆς δύο στίχους τοῦ Εὐριπίδου, ἀποτερματίζεται ἡ λυπηρὰ τῆς ἐλληνίδος Μούσης διάθεσις;

«Ὡς ἠδὺ δάκρυα τοῖς κακῶς πεπονθόσι,
Οῦρων τ' ὄδυρμοί! Μοῦσα θ' ἢ λύπας ἔχει!»

Εὐρήσεις τὸ σοβαρὸν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀγαλαματοποιίᾳ, ἐνθα τῆς σαρκὸς ἢ γυμνότης, ἀντὶ τοῦ ὑπεγείραι πειρασμοὺς βεβήλους, περιαμπέχεται οὐκ οἶδα τίνα πέπλον θείας εὐλαβείας, ἀφοπλιζούσης τὴν ἄσεμνον τοῦ θεατοῦ περιέργειαν. Ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων ὑποπτεύεις, ὅτι ὁ καλλιτέχνης, συμπολίτης, ἢ καὶ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους διατελέσας, σοφὸς δ' αὐτὸς ἐκεῖνος ἐπὶ πολλαῖς μελέταις ἴσως ἀναδειχθείς, δὲν ἀνέσυρε τὸ παραπέτασμα τῆς σωματικῆς γυμνότητος, ἀναβίβασθεισης, εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἀριστοτεχνίας, ἢ πρὸς μόνον τὸν φιλόσοφον σκοπὸν τοῦ καταδειξάι τὸ μὴ παραιτέρω τῆς ἐπεξεργασίας, οὕτω δέ, τοὺς τε συγχρόνους καὶ τοὺς ἔπειτα φέρων εἰς ἀθυμίαν περὶ τὴν ἰδανοποίησιν τοῦ σχήματος, τρέ-

φαι τὴν πᾶσαν αὐτῶν σπουδὴν πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς διανοίας.

Τὴν αὐτὴν ὡσαύτως εὐρήσεις προαίρεσιν καὶ εἰς τὴν ἱεροπραξίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, τὴν βαρύτιμον ταύτην καὶ ἀδιαλείπτως εὐχρηστον διατελέσασαν πατρικὴν κληρονομίαν μας, οἷον εἰς τὴν δραματικωτάτην ἐκείνην τῆς Εὐχαριστίας πομπήν, εἰς τὰς ἐκπληκτικὰς τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, καὶ τῆς Ἀναστάσεως σκηνάς, εἰς τὰς τελετὰς τοῦ Βαπτίσματος, τοῦ Γάμου, τοῦ Εὐχελαίου, τῆς Ἐνταφιάσεως, ἐν αἷς οὐδεὶς ὁ μὴ πάντως ἀνάισθητος δύναται νὰ παρασταθῇ ἐν ἀπαθείᾳ καὶ ἀταραξίᾳ, ὅθεν οὐδεὶς τῶν πατέρων, ἢ ἀδελφῶν, ἢ συζύγων ἀπέρχεται χωρὶς δακρύων, καὶ συντριβῆς, καὶ τινος πνευματικῆς ἀνακουφίσεως.

Αὐτὴν ταύτην, τέλος πάντων, τὴν βαρυθυμίαν ἐντυγχάνεις καὶ εἰς τὰ βραψωδῆματα τῆς νεωτέρας ἡμῶν καὶ δημοτικῆς Πολυμνίας, ἧς τὴν ὄψιν οὐκ ἀνοικεῖως ἤθελεν ὁ σπουδαῖος κριτικὸς ἀποκαλέσει ὄψιν ἀγέλαστον καὶ ἀμειδιάστον.

Ἰδιαίτατα τῆς Λυρικῆς ταύτης τὰ γνωρίσματα. Διέστηκε γὰρ κατὰ τὴν φύσιν πασῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν συναδέλφων της.

Διὰ τοῦ Δάντου, τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Κιαβρέρου ἡ χυδαία (*volgare*) τῆς Ἰταλίας Λυρικὴ φυτεύει παραδείσους πλατωνικῆς ἀγάπης καὶ γυναικολατρίας ἵπποτικῆς, ἐνθα διατίθεται νὰ ἐντροφήσῃ ἄφροντις ὅλως τῶν ἐγχοσμίων.

Διὰ τοῦ εὐτραπέλου Βερεγγέρου, ἡ δημώδης καὶ αὐτόματος τῆς Γαλλίας Λυρικὴ, δραττομένη τῆς ἐγκαιρίας, ἐπιγραμματίζει, χαριεντίζεται, χλευάζει, καὶ νῦν μὲν γαργαλίζει τοῦ γένους τὴν φιλοδοξίαν, νῦν δ' ἐμπαίζει τὴν ἀριστοκρατίαν, πάντοτε δὲ παρακελεύει πρὸς τὴν κατάλυσιν πάσης τυραννίδος.

Ἄλλο πάλιν τὸ ἦθος τῆς Ἀγγλοσαξωνικῆς φυλῆς. Ὁ Ἄγγλος βραψωδὸς ψυχολογεῖ μὲν καὶ εἰκονογραφεῖ περισσῶς, συμπαθεῖ δὲ μεμετρημένως. Καὶ ὁ μὲν ἐρωτόληπτος Ἴσπανὸς περιπίπτεται τῇ Ἰπποκρήνῃ καὶ τῇ Κασταλίᾳ γογγύζων ὡς τρυγῶν χηρέουσα, Ὁ δὲ φιλοθέωρος Γερμανὸς ἀρέσκεται νὰ κα-

ταδύη εἰς ἄβυσσον μυστικισμοῦ, ὅθεν ἐνίοτε οἱ ἤχοι τῆς λύρας του ἐξέρχονται ἀμφίβολοι ὡσπερ φθόγγοι Πυθίας.

Ἡ κυρίως Δημοτικὴ Ποίησις τῆς Ἑλλάδος οὔτε πολιτικὸν ἔχει τὸν χαρακτῆρα, ὡς ἡ προῤῥηθεῖσα Γαλλικὴ, οὔτε φιλοσοφεῖ, ὡς ἡ Γερμανικὴ, οὔτε ἔρωτα μοῦνον ἤχει, ὡς ἡ τῆς Ἰταλίας, καὶ τῆς Ἰσπανίας. Τὸ μὲν αἶσθημα τοῦ ἔρωτος εἶναι παρ' αὐτῇ ἐπίκτητον, ἢ κάλλιον εἰπεῖν παρείσακτον· τὸ δὲ πολιτικὸν καὶ ἐθνικὸν αἶσθημα ἐνεκεντρίσθη αὐτῇ, εἰμὴ αὐτοφυῶς ἐβλάστησε, πρὸ μιᾶς μόλις ἑκατονταετηρίδος.

Διαφόρως τῶν νεωτέρων Εὐρωπαϊῶν, ὁ Ἕλλην ῥαψῶδὸς εἶναι πρὸ πάντων χρηστὸς οἰκογενειάρχης καὶ πιστὸν τέκνον τῆς ἐκκλησίας του. Ἐνοῶ τὸν τοῦ μεσαιῶνος, οὐχὶ δὲ τὸν στηχουργήσαντα τὰ Ἡρωϊκὰ τῶν Κλεπτῶν Ἄσματα, καὶ δὴ μεταγενέστερον. Πλὴν τῆς προσωπικῆς ἀνδρίας καὶ γενναιότητος, ἃς ἀρέσκειται νὰ ἐξυμνῇ πατροπαράδοτως, σπανίως ἄλλο τι μὴ οἰκιακόν, ἄλλο τι πολιτικόν θερμαίνει τὰς φρένας του. Ἄλλ' εἰς ἀμοιβὴν ὀπόσας ἐμπνεύσεις τρυφεράς εὐρίσκει ὑπὸ τὴν πατρικὴν αὐτῆν του στέγην, μόνον κτῆμα ἐναποληφθὲν αὐτῷ μετὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν κατάκτησιν! Ὁ οἶκος τοῦ Ἕλληνοῦ ῥαψῶδοῦ κατὰ τὸν μεσαιῶνα γίνεταί σκηνή, ὅπου ὁ θόρυβος καὶ τὰ παταγήματα τῶν ἰδιωτικῶν παθῶν ἀντιπερισπῶσι τὴν πένθιμον ἀταραξίαν τῆς Βυζαντινῆς πολιτείας, σκηνή, τὴν ὁποῖαν αἱ περιπέτειαι καὶ συγκινήσεις τῆς οἰκογενείας διασκελίζουσιν ὡς φάσματα μελανοφόρα, ὑπὸ τοῦ Θανάτου συνήθως χειραγωγούμενα.

Καὶ ἡ μὲν ποικιλία τῶν περιπετειῶν αὐτῶν ἀνεξάντλητος, ἀπλῆ, ὅμως, ἀπλουστάτη ἢ λυρικὴ παθοποιῶσα. Ὁ ἔρωσ, Θεὰ Ἀνάγκη τῶν νεωτέρων ποιητῶν, ἧ οὐδὲ θεοὶ μάχονται, ἡ ἀρχὴ αὐτῆ καὶ τὸ τέλος τῆς δυτικῆς Λυρικῆς, τὸ ἄλας πάσης νεωτέρας στιχουργήσεως καὶ μυθεστορίας, ὁ ἔρωσ οὐδὲν ἔχει μέρος εἰς τὴν γνησίαν καὶ δημοτικὴν μας ποίησιν. Ἀχρηστος ἀπέβη μάλιστα παρ' αὐτῇ καὶ ἡ λέξις, καθόσον ὁ μὲν ἔρωσ μετωνομάσθη ἐπὶ τὸ εὐαγγελικώτερον Ἀγάπη, ὅθεν ἡ ἐρωμένη

Ἀγαπητικῆ, τοῦναντίον τῶν Νεολατινικῶν ἔθνων, ὅπερ ἕκαστα-
 χόθεν καὶ διεφύλαξαν καὶ μεταχειρίζονται μέχρι τοῦ δε τῆς λα-
 τινικῆς λέξεως *Amor* τὰ παράγωγα.—Τίς δὲ ἡ φύσις τῆς Νεοελ-
 ληνικῆς ταύτης Ἀγάπης; Ἐρώτησον, ἐὰν θέλῃς, τοὺς ἐρμηνευτὰς
 τῆς Νέας Διαθήκης, τὸν Ἰουστίνον, τὸν Χρυσόστομον, τὸν Εὐσέ-
 βιον, τὸν Αὐγουστίνον! Ἀγάπη σεμνή, ἄδολος, καθαρὰ, ὅσον
 τ' ἀνόθευτα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦθη. Ἀγάπη ἀνεπίκριτος, καὶ
 οἰοεὶ μοναστικῆ, καθ' ὁμοίωσιν τῆς τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Ἰωάν-
 νου. Πλὴν τῆς ἀγάπης ταύτης, ἄλλην τινὰ οὐχ εὐρήσεις παρ'
 ἡμῖν ἀπὸ χρόνων ἀμνημονεύτων ἄχρι Σταυροφοριῶν. Χρονο-
 γράφοι, καὶ λόγιοι, καὶ στιχουργοί, καὶ ποιηταὶ φαίνονται πάν-
 τως ξένοι πρὸς τὸν Ἔρωτα αὐτόν, ὅστις Ἴπποτικός, ἢ καὶ
 Ῥωμαντικός ἐφεξῆς ὑπ' Εὐρωπαϊῶν ὀνομασθεῖς, σημειοὶ τὴν
 προαγωγὴν τοῦ πνεύματος εἰς στάδιον κοινωνικῆς ἐνεργείας
 εὐρυχωρότερον. Ὄθεν, ὁ ἔρωσ τοῦ Ἀβελάρδου, τοῦ Δάντου, τοῦ
 Πετράρχου, αἴσθημα σήμερον οἰκειότατον πρὸς ἡμᾶς, ἀδιάλει-
 πτον κύρμα καὶ μελέτημα τοῦ τυχόντος ποιητῆς, ἀληθινὸν
 ἀγορᾶς περίτριμμα, ὁ ἔρωσ, λέγω, τῆς ἵπποτικῆς ποιήσεως ἦτο
 ἄγνωστος τοῖς Βυζαντινοῖς. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, ἀμύητος τῆς *cour-*
toisie καὶ τῆς *galanterie* τῶν νεηλύδων Σταυροφόρων, εἰ καὶ βα-
 σιλόπαις, ἀλλὰ καὶ κοσμιωτάτη, δὲν παύει στιγματίζουσα ὡς
 θηλυμανεῖς τοὺς Βαρόνους, ὅσοι κατὰ τὸ Γαλλικὸν ἔθος προσά-
 γουσιν αὐτῇ γονυπετῶς τὸν φόρον τῆς ἵπποτικῆς λατρείας τῶν.
 Ἀπλῆς, ἐν ἐλλείψει τοῦ ἔρωτος, οὔσης τῆς παθοποιίας τῆς
 ἡμετέρας Λυρικῆς, ἀπλῆ λοιπὸν ὑπάρχει καὶ ἡ αὐτῆς σκηνο-
 γραφία. Ὁ δυτικὸς ποιητὴς γράφει παραφερόμενος ὑπὸ τοῦ πά-
 θους, οἰστροηλατούμενος, ἐνθουσιῶν, γράφει ἔρων, ἀλλ' ὁ ἡμέτερος
 στιχουργεῖ ἐν γαλήνῃ νοός τε, καὶ καρδίας. Ἐξαπτόμενος δὲ
 ὑπὸ τοῦ πάθους ὁ δυτικὸς, ζωοποιεῖ τὴν φύσιν καὶ χρωματίζει
 τὰ ἐξωτερικὰ αὐτῆς θέληγτρα συμφώνως πρὸς τὴν διάθεσιν τῆς
 ψυχῆς του. Ἐντεῦθεν τὸ ζωγραφικὸν τῆς Ῥωμαντικῆς Ποιή-
 σεως, ἦγουν ἡ σκηνογράφησις τῆς χώρας, ἡ εἰκονικὴ παράστα-

σις τῆς φύσεως, ἡ ἀκριβὴς τῶν πραγμάτων ἀποτύπωσις, δι' ὧν ὁ φιλοθέωρος ποιητὴς εἰδωλοποιεῖ τὰ κάλλη τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας, περιγράφει τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα, ἀντιτυπεῖ τὴν τοπογραφικὴν ποικιλίαν κ.τ.λ. Πνεύμονες οὗτοι, τῇ λειτουργίᾳ τῶν ὁποίων ὁ ἔσω κόσμος συγκοινωνεῖ πρὸς τὸν ἔξω, δι' ὧν ὑποδιδράσκον τὸ πνεῦμα ἐξέρχεται εἰς περιόρασιν τοῦ σύμπαντος. Ἡ οἰκουρὸς καὶ ἀνέραστος ποίησις τῆς ἡμετέρας μεσαιωνικῆς κοινωνίας στερεῖται καθόλου τοῦ παραστατικοῦ τούτου χαρίσματος.

*Ἐστω παράδειγμα ἀπλότητος περὶ τε τὴν παθοποιίαν καὶ τὴν σκηνογράφειαν τὸ ἐξῆς δημοτικὸν ᾠσμάτιον, πολύτιμον μὲν ἐπὶ ἀρχαιότητι, διότι ἐν αὐτῷ γίνεται μνεῖα δύο ἡρώων τῆς Ἰ. ἑκατονταετηρίδος, τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκᾶ, καὶ Πέτρου τοῦ θείου του, ἀξιόλογον δ' ἔτι καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς γλώσσης. Ἀντέγραψεν αὐτὸ ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς τῶν Παρισίων βιβλιοθήκης τῶν χειρογράφων ὁ ἀείμνηστος πρωτεκδότης τῶν Νεοελληνικῶν ᾠσμάτων *Fauriel* (1).

(1) Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο ποιημάτιον, προῖεν ὡς ἔοικε τῆς Ἰ. ἡμῶν ἑκατονταετηρίδος, ἀποτελεῖ μέρος τῆς δευτέρας καὶ εἰσέτι ἀδημοσιεύτου Συλλογῆς Νεοελληνικῶν ᾠσμάτων τοῦ *Fauriel*, ἣν ἔλαβον ἀνὰ χεῖρας ἐν Παρισίοις παρὰ τῷ *K. Brunet de Presle*. Γνωστὸν πρὸ πολλοῦ παρ' ἡμῖν τ' ὄνομα τοῦ διασήμου τούτου φιλέλληνος καὶ ἐλληνοστοῦ, ὅστις, καὶ τοι μηδέποτε ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἑλλάδα, λαλεῖ καὶ προφέρει καὶ γράφει τὴν ἡμετέραν καθομιλουμένην ὡς Ἕλληνα ἐκ γενετῆς. Ὁ *K. Brunet de Presle* ἐμόχθησεν ἀκαμάτως ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων πατέρων μας, ἐξελλήνισεν ἀπὸ πρώτης νεότητος τὰς γνώμας τοῦ *Larochefoucauld*, συνέγραψεν εἴτα τὴν Ἱστορίαν τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ *Univers Pittoresque*, ἐπὶ τέλους ἐξέδωκε καὶ διώρθωσε τὸ κείμενον τῆς χρονογραφίας τοῦ *Μιχαὴλ Ἀτταλειάτου* ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν *Βυζαντινῶν τῆς Βόννης*. Προεφοδιασθεὶς ὁ παριωνυμος οὗτος φίλος μου τῆς προσηκούσης ἀδείας παρὰ τῆς χήρας τοῦ μακαρίτου *Fauriel*, ἐπέτρεψέ μοι καλοκάγαθως γὰρ λάβω ἀντίγραφον τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ποιηματίου.

Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ.

- Κουρσεύουν οἱ Σαρακηνοὶ, κουρσεύουν Ἀραβίδες,
 Κουρσεύουν τὸν Ἀνδρόνικον κ' ἐπαίρουν τὴν καλὴν του,
 Ἐγγαστρωμέν' ἐννιά μηνῶν, τῆς ὥρας νὰ γεννήσῃ.
 Ἐστὴν φυλακὴν τὸ γέννησε, στὰ σίδερα τὸ τρέφει.
- 5 Ἡ μάνα του τὸ τάγιζε ψυχούδια μὲ τὸ γάλα,
 Ἡ Ἀμήρισσα τὸ τάγιζε ψυχούδια μὲ τὸ μέλι,
 Κ' ἡ μάνα τῶλεγε ἀπ' ἐδῶ ἅ υἱέ μου τ' Ἀνδρονίκου!
 Τῶλεγ' ἡ Ἀμήρισσα ἀπ' ἐκεῖ ἅ υἱέ μου τ' Ἀμηρᾶ σου!
 Χρονίως ἐπιάσε τὸ σπαθὶν, καὶ διέτης τὸ κοντάριν,
- 10 Κι' ὅταν ἐπάτησε τοὺς τρεῖς κρατειέται παλληκάριν.
 Ἐβγήκε, διαλαλήθηκε, κἀνένα δὲν φοβᾶται,
 Μῆτε τὸν Πέτρον τὸν Φωκᾶν, μῆτε τὸν Νικηφόρον,
 Μῆτε τὸν Πετροτράχηλον, τὸν τρέμει ἡ γῆ κι' ὁ κόσμος,
 Κᾶν ἐνὶ δίκαιος πόλεμος, μῆτε τὸν Κωνσταντῖνον.
- 15 Ἐτράθησαν τὸ μαῦρόν του, πηδᾶ, καθαλλικεύει,
 Φτεριστηριὰν τοῦ χάρισε, ἴπάνω εἰς βουνὸν ἐβγαίνει,
 Κ' εὐρίσκει τοὺς Σαρακηνοὺς δικίμιν ἐπηδοῦσαν.
 «Δικίμιν ποῦ πηδᾶτε σεῖς, πηδοῦντο κ' ἡ γυναῖκες,
 Ὅχι γυναῖκες ἄτροφαις, ἀλλὰ κ' ἐγγαστρωμένας.
- 20 «Οἱ μαῦροὶ σας μετροῦντ' ἐννιά κ' ἓνας δικός μου δέκα.
 «Δέστε κ' ἐξαγωνιάστε με τρεῖς δίπλαις τ' ἄλυσίδιν,
 «Ράψετε καὶ τὰ μάτια μου τρεῖς δίπλαις τὸ ραφίδιν,
 «Βάλτε καὶ σταῖς μασχάλαις μου τρικάνταρο μολύβιν,
 «Κομβόστε καὶ στὰ πόδια μου δυὸ σιδηρένιαις κλάπαις,
- 25 «Νὰ ἰδῆτε πῶς ἀναπηδοῦν Ῥωμαῖοι παλληκάρια!»
 Δένουν κ' ἐξαγωνιάζουντον τρεῖς δίπλαις ἄλυσίδιν,
 Βάλλουν εἰς ταῖς μασχάλαις του τρικάνταρο μολύβιν,
 Κομβόουν καὶ στὰ πόδια του δυὸ σιδηρένιαις κλάπαις,

- Κί ἀφοῦ ταῦτα τοῦ ποίκασι Σαρακηνοί, λαλοῦν του·
30. « Ἄ βρὲ μωρὸν κί ἀνήλικον κί ἀπογαλακτισμένον,
 « Ἄν ἔχης τόσῃν προκοπὴν, ἔπαρ' τὴν ἑλευθερίαν σου ! »
 Τινάσσει τὰ δύο χέρια του καὶ κόφτει τ' ἄλυσσιδιν,
 Κλονίζει ταῖς μασχάλαις του καὶ πέφτει τὸ μολύβιν,
 Καὶ δυὸ πηδήματά' καμε κ' ἐβγήκασιν ἡ κλάπαις,
35. Κί ἀπὸ τοὺς μαύρους τοὺς ἐννιά εὐρέθη στὸν δίκόν του·
 Φτεριστηριάν τοῦ χάρισε, στὸν κάμπον καταβαίνει.
 « Γίέ μου, τοῦ λέγει ἡ μάνα του, υἱέ μου τοῦ λέγει πάλιν,
 « Γίέ μου, κί ἂν πᾶς στὸν κύριν σου, στάθου νὰ σοῦ συντύχω.
 « Ὅλαις ἡ τένταις (1) κόκκιναις, καὶ τοῦ κυροῦ σου μαύρη,
40. « Κί ἂν δὲν σ' ὀμώσουν τρεῖς φοραῖς μὴ γύρης νὰ πεζεύσης ! »
 Ὡσάν τοῦ σύντυχ' ἔποικε, κί ὡς τοῦχε παραγγεῖλει.
 Φτερνίζει δεύτερην φορὰν, στὸν κάμπον ἐκατέβη,
 Βλέπει ταῖς τένταις κόκκινες, καὶ τοῦ κυροῦ του μαύρη.
 Γυρέβ' ἐδῶ, γυρέβ' ἐκεῖ, τὴν πόρταν δὲν εὐρίσκει,
45. Δίνει ἓνα κλότσον φοβερόν, ἔξωθεν ἔσω εὐρέθη.
 Ἄνδρόνικος ὁ κύρις του βγαίνει παρωργισμένος,
 Νὰ καταιβῆ τὸν προσκαλεῖ, ῥωτᾷ, ξαναρωτᾷ τον.
 « Ἄ βρὲ μωρὸν κί ἀνήλικον, πόθεν ἔν' ἡ γεννιά σου,
 Πόθεν ἡ ρίζα σου κρατεῖ, πόθεν τὰ γονικά σου ;
- 50.— « Ἄν δὲν ὀμώσης τρεῖς φοραῖς, δὲν γύρω νὰ πεζεύσω ». —
 — « Ἄν σύρω ἴγὼ τὴν σπάθαν μου, καλὰ θέλω σοῦ ἴμωσω ». —
 — « Ἄν σύρης σὺ τὴν σπάθαν σου, ἔχω κ' ἐγὼ ἴδικήν μου ». —
 — « Ἄν πιάσω τὸ κοντάριν μου, σὲ κάμνω νὰ πεζεύσης ». —
 — « Ἄν πιάσης τὸ κοντάριν σου, ἔχω κ' ἐγὼ ἴδικόν μου ».
- 50.— « Μὰ τὸ σπαθὶν ποῦ ζώνομαι δέκα φοραῖς ὀμόνω·
 « Εἰς τὴν καρδίαν μου νὰ ἴμπηθῇ ἂν σὲ καταδικήσω ! »

(1) Ὁ λεξιμογράφος Σουΐδας, ὅστις ἤχμασε περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἱ. ἑκατο-
 ταετηρίδος ἀναφέρει τὴν λέξιν Τέ ν δ α. « Τένδα παρ' ἡμῖν, λέγει, οἰκία ἐκ
 ἐκ λίγου ». Δέξις, ἄρα τῆς τότε συνηθείας, μεταδοθεῖσα ἐκ τῆς λατινικῆς.

- Ἀκρόγυρε κ' ἐπέξευσεν ἀπὸ τὸν μαῦρον κάτω
 Τότε κατερωτήσαν τον πόθεν ἐν' ἡ γενιά του
 Πόθεν ἡ ρίζα του κρατεῖ, πόθεν τὰ γονικά του·
 60 Αὐτὸς ἀπελογήθηκ' ἀπ' τὴν ἀρχήν, καὶ λέγει,
 "Ὅτ' ἐν' υἱὸς τ' Ἀνδρόνικου Ἀραβοκουρσευμένος,
 Στὴν φυλακὴν ἔγεννήθηκε, στὰ σίδηρα ἀνετράφη.
 Ἀνδρόνικος ποῦ τὸν θωρεῖ, ἐλούσθη τῶν κλαμμάτων,
 Σηκόνει τον στὰ χέρια του τοὺς οὐρανοὺς δοξάζει.
 65 «Δοξάζω σε, Πανάγαθε, κί ἀγιάζω τ' ὄνομά σου,
 «Παντέρημος ἀπέμεινα, σήμερον ἔξανασαίνω!»
 Κ' εὐθὺς φωνάζει τὸν Παπᾶ, παράκλησιν σημαίνει,
 Δίδει χαρίσματα πολλά, σχαρήκιν τοῦ φουσατού,
 Βγάλλει τὸ μαῦρο φλάμπουρο, τὸ κόκκινον σηκόνει,
 70. Στῆνει καὶ τέντα δλόχρυση, στὴν Κρήτη κουρσευμένη.

Τὸ ποιημάτιον τοῦτο, εὐλογοφανῶς τὸ ἀρχαιότερον πάντων ὄσων γνωστῶν ἄχρι τοῦδε δημοτικῶν ἀσμάτων, δύναται μετὰ τῶν πολλῶν ὁμοίων του ν' ἀναχθῆ εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνην τάξιν, ἔνθα συνήθως τάσσονται καὶ τινὰ ἔμμετρα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης μυθιστορήματα, ποῦ μὲν καλούμενα *Romances*, ποῦ δὲ *Ballades*, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπὶ τὸ ἀρχαικώτερον *Sirventes*· ἐπειδὴ καὶ τὰ ἑλληνικὰ ταῦτα, οὐ διαφόρως τῶν δυτικῶν, χρησιμεύουσιν ἀδόμενα εἰς τὸν χορὸν. Διαφέρουσι δὲ τὰ ἡμέτερα μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι διατραγωδοῦσι μὲν ἐμπαθῶς τὰς δραματικωτέρας τῶν οἰκιακῶν περιπετειῶν, παραλείπουσιν ὁμῶς πᾶσαν συγκίνησιν προερχομένην ἐκ τοῦ ἔρωτος, ἢ ἐξ οἰασοῦν ἀνοικείου καὶ ἀσυνήθους προσπελάσεως τῶν δύο φύλων. Καὶ τοῦτο μὲν ὡς πρὸς τὴν ἀπλότητα. Βί δὲ ἐπικά τὸ σχῆμα τὰ ἑλληνικὰ ποιημάτια, ἀλλὰ μετέχουσι καὶ λυρικῆς φύσεως ἅμα, καὶ δραματικῆς. Μετέχουσι μὲν τῆς Λυρικῆς, ὡς στιχοῦρ-

γούμενα ἐπίτηδες διὰ τὸ ἄσμα, καὶ τὸν χορὸν· περιλαμβάνουσι δὲ καὶ μερίδα δραματισμοῦ οὐκ ἀδιάφορον, καθὸ παριστόντα συμφορὰς ἀξιόδακρύτους, καὶ μετὰ θαυμασίας ἐτοιμότητος ἐναλλάσσοντα τὸν παρεμβαλλόμενον διάλογον.

Ἴδου καὶ ἕτερον ἀνέκδοτον δείγμα τοῦ διηγηματικοῦ *Τραγούδιου*, περιγράφον διὰ περιστάσεων καὶ χρωμάτων ὅλως διαφόρων τὴν Ἀναγνώρισιν συγγενῶν. Ἐπειδὴ ἡ ἀπροσδόκητος Ἀναγνώρισις παρέχει ἄφθονον ὕλην δραματικὴν πρὸς τὸν ἰδιόρρυθμον τοῦ ἡμετέρου μεσαιῶνος ῥομαντισμόν. Τὸ δεύτερον τοῦτο καὶ ἀρχαιοτύπον ποιημάτων ἐλήφθη παρ' ἐμοῦ εἰς *Αἴγιαν* ἐκ στόματος ἀγραμμάτου τινός, ἀλλ' εὐφώνου ψάλτου.

Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ.

Ἡ κυρὰ Ῥήνη τοῦ Σκληροῦ, κ' ἡ Ἀρετὴ τοῦ Δούκα,
 Κ' ἡ Χρυσοκουδουκλειώτισσα, πανεύνοστα κορίτσια,
 Ἐβγήκαν νὰ περπατήσουνε, καὶ στὸ Λουτρό νὰ ἴπανε.
 Ἡ μάνα τῆς ἡ Σκληραῖνα, κάτσε, Ῥηνηῶ, τῆς λέγει!
 Κι ὁ Κύρης τῆς ἀντίλεγε, σύρε, Ῥηνηῶ μου σύρε,
 Σύρε, κ' ἐγὼ γιὰ χάρι σου τρεῖς βίγλαις θὰ καθίσω!
 Τὴ μιὰ καθίζω στὸ βουνό, τὴν ἄλλη στ' ἀκρογιάλι,
 Τὴν τρίτη τὴν καλλήτερη μέσ' τοῦ Λουτροῦ τὴν πόρτα.
 Ἀκόμη ὁ λόγος ἔστεκε, κ' ἡ συντυχιά ἀποκράτει,
 Φωνάζ' ἡ βίγλα τοῦ βουνοῦ· Μιὰ φοῦστα (1) καταιβάτει,
 Ἀφροκοπάει στὰ κύματα, τὸν Πλάτανο διαβαίνει!
 Φωνάζ' ἡ βίγλα τοῦ γιγλοῦ· Δυὸ φοῦσταὶς ἀρμενίζουν,
 Βάνουνε πλώρη στὸ Καστρί, καὶ στοῦ Λουτροῦ τὴν πόρτα!

(1) Ἀγοστρίς, πλοῖον πειρατικόν.

Φωνάζει κ' ἡ καλλήτερη Κορίτσια 'πιάνανέ σας!
 Ὅστε ν' ἀλλάξ' ἡ Ἀρετή, ν' ἀναζωσθῆ ἡ Εἰρήνη,,
 Κ' ἡ Χρυσοκουβουκλειώτισσα τὸ δέμα της νὰ βάλῃ,
 Ἄλλοι ἀπ' τὴν πόρτα μπαίνουνε, κι ἄλλοι ἀπ' τὸ παραθύρι,
 Τὴν ἀκριβὴ τῆς Σκλήραινας ἀνάγερα τὴν πᾶνε (1).
 Τουρκόπουλο τὴ δέχεται στὰ δλόχρυσα ἔντυμένο,
 Ἄπὸ τὸ χέρι τὴν κρατεῖ, στὴ φούστα τὴν ἐμπάζει,
 Στὰ κλάμματα, τὴνὲ φιλεῖ, τὴνὲ σφιχταγκαλιάζει.
 Πουλάκι, πῆγε, κάθησε στῆς τέντας του τὰ ξύλα,
 Δὲν ἐκιδάδεις ἴσάν πουλί, κι οὔτε ἴσα χιλιδῶνι,
 Μόν' ἐκιδάδεις κ' ἔλεγε μ' ἀνθρώπινη ὁμιλία·
 —Πολὺ κακὸ ποῦ τῶπαθες, Σκλήραινα, τέτοια ἔμερα,
 Στὴ Ῥήνη σου τὴν ἀκριβή, τὴ μοσχαναθρεμμένη,
 Ὅπου ἔχε Ῥῆγαν ἀδελφὸ, ποῦχε καὶ Ῥῆγα κύρη!
 Δὲν εἶναι κρίμα κι' ἄδικο, δὲν εἶναι καὶ κατάρρα,
 Νάχρη ὁ ἀδελφὸς τὴν ἀδελφὴ στὸν κόρφο του κλεισμένη,
 Ἰὰ νύφη νὰ τὴνὲ φιλῆ, ἴσάν ἄντρας νὰ τὴν βλέπη!
 —Ἀκοῦς, ἀκοῦς, Τουρκόπουλε, τί λέει τὸ πουλάκι;
 —Πουλάκ' εἶναι κι' ἄς κιλαδῆ, πουλάκ' εἶναι κι' ἄς λέη!
 —Γεῖα νὰ σοῦ πῶ, Τουρκόπουλε, ποιὸς εἶσαι, πῶς σὲ λένε;
 Εἶχ' ἀδελφὸ στὴν ξενιτειά, καὶ πρωτοταξειδιάρη,
 Ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ χάθηκε, κι' ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ πνίγη,
 Κι' ἄλλοι μᾶς λὲν ποῦ τούρκεψε στῆς Ἀραπιάς τὰ μέρη.
 —Πέσμου καὶ σὺ κορίτσι μου! Ποῦθε κρατεῖ ἡ σειρά σου;
 —Καὶ τί κερδίζεις νὰ σοῦ πῶ ποῦθε κρατεῖ ἡ σειρά μου;
 Ἄς ἦν ἀπὸ τ' ἀνάθεμα, καὶ τὴν ἀνεμοζάλη!
 —Πέσμου, νὰ ζήσης, λιγερή, πῶς λὲν τὰ γονικά σου;
 —Ἡ μάνα μου ἀπ' τὴν Κόριθο, κι' ὁ κύρης μου ἀπ' τ' Ἀνάπλι,
 Σκληρὸν τὸν λένε Ἰάκουστο, κ' ἐμένα κυρὰ Ῥήνη.
 —Πιάσ' ἀδελφῆ μ' τὴν τσέπη σου, πιάσε καὶ τὴν ποδιά σου!

(1) Ἄ ν ἄ γ ε ρ α, ἴσως Ἐγάερον, ἢ ἀκριθέστερον Ἐγαέριον.

Στὴν τσέπη βάζει τὰ φλωριά, καὶ στὴν ποδιά τὰ γρόσια.

—Σύρε Ῥηνηῶ στὸ σπῆτι μας, σύρε στὰ γονικά μας,

Κ' ἐγὼ ἀπὸ πίσω σου ἔρχομαι νὰ βρῶ νὰ σὲ 'παντρέψω.

Τονὲ φιλεῖ 'σάν ἀδελφὸ, πάλε ματαφιλεῖ τον,

Τὴνὲ φιλεῖ 'σάν ἀδελφὴ, καὶ στὸ Λουτρὸ τὴ βγάζει.

I.

Δὲν ἀπορρέει, λοιπόν, ἐκ τοῦ Ἔρωτος, τοῦ παντοδυνάμου τῆς Δυτικῆς Ποιήσεως Θεοῦ, ἢ πρὸς τὴν λύπην καὶ βαρυθυμίαν κλίσις τῆς δημοτικῆς ἡμῶν Δυρικῆς. Εἰσβάλλει ἡ ἀνία αὕτη ἐξ ἄλλης πηγῆς ἀπορρέητου. Προέρχεται ἐκ τῆς φιλοθρήνου καὶ μεμφιμοίρου φύσεως τῆς γενεᾶς, ἐκ τινος ἐνδομύχου, ἐγκαρδίου, αὐτομάτου ῥοπῆς πρὸς τὸ ἔλεγος, τὸ δεινολόγημα, τὴν αὐτοπάθειαν, ἢ ἀκριβέστερον, τὴν ἀνθρωποπάθειαν. Ἡ Μοῦσα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, καίπερ ἀφελεστάτη διὰ τὸ ἀπερικόσμητον τῆς τέχνης, ὅμως κατ' ἔμφυτον διάθεσιν πέφυκεν ἐξαιρέτως ἐλεγειακὴ καὶ ἐτοιμόδακρυς· ἐλεγειακὴ οὐ μόνον ἐν τῇ ἐξεικονίσει ταρακτικῶν δυστυχημάτων, ἢ ἐν ἐπόψει οἰκιακῶν καταστροφῶν, ἀλλὰ, τὸ παράδοξον, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῆς τῆς εὐφροσύνης, τῆς εὐθυμίας, τῆς ἐνεστίου χαρᾶς. Ὅ,τι πρὸς ἄλλους ἐγείρει συνήθως τὴν φαιδρότητα, ὅ,τι δύναται πρὸς τὸν ἄλλογενῆ, τὸν Γάλλον λ. χ. τὸν Ἰσπανόν, τὸν Ἰταλὸν νὰ ἐμποιήσῃ ἡδονὴν καὶ τέρψιν καὶ ἀγαλλίασιν, τοῦτο πολλὰκις πρὸς τὸν ἡμέτερον λαὸν προξενεῖ δυσθυμίαν, παράγει σκυθρωπότητα, κατῆφειαν. Ἐνῶ ἐπιδιώκουσιν οἱ ἄλλοι τῶν ἰδίων συμφορῶν τὴν ἐπιλησμονήν, καὶ οἱ μὲν κατακοιμίζουσιν ἐν ἀστεϊσμοῖς, οἱ δὲ πνίγουσιν ἐν τῇ κραιπάλῃ τοῦ θανάτου τὴν προαίσθησιν, ὁ εὐπάθης οὗτος θηρεύει τὴν αἰφνιδίαν τῆς ψυχῆς ταραχὴν, ζητεῖ τὴν συλλύπησιν, θρηνεῖ τὴν ἀνθρώπινον ματαιότητα, κλαίει γελῶν, γελᾷ στενάζων, καὶ δὲν ἀπέργεται τῆς πανηγύρεως, ἢ ὅταν ἴδῃ καὶ πρὸς αὐτὰ εἰ δυνατὸν

τὰ θηλάζοντά νήπια μεταδεδομένην τὴν ἐνήδονον λύπην, ἥτις τὸν ἐκβαχχεύει.

Τίς ἐξ ἡμῶν ἀγνοεῖ τὰς πενθίμους ἐμπνεύσεις, τὸν ζοφερὸν καὶ που Ὀσσιάνειον χρωματισμὸν, τὰς ἀπαρμιλλοὺς λέγω θρηνηδίας ἐκείνας, δι' ὧν ἡ κυπαρισσοστεφῆς Μοῦσα τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος μινυρίζει τὰ ἐγκώμια τοῦ τεθνεώτος, ἢ παρηγορεῖ τοὺς ἐπιζῶντας συγγενεῖς; Τὰ Μυρολόγια τῶν γυναικῶν μας, θαυμαστά ἐλεγιογραφίας ἀριστουργήματα, αὐτόφωτα τῆς ἐλληνικῆς εὐαισθησίας προϊόντα, μεταφρασθέντα εἰς τὰς κυριωτέρας τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, κινουσι τὸν θαυμασμὸν τῶν ποιητῶν, καὶ ἐφελκῶσιν τῶν γραμματολόγων τὴν προσοχὴν, ὅσον οὐδὲν ἄλλο, ἔστω καὶ τὸ ἐντεχνώτερον, τῶν λοιπῶν ἐξηγητνισμένων καὶ τετορνευμένων ἡμῶν στιχουργημάτων. Ἡ μίμησις ξένων ὑπογραμμῶν δὲν εἰσεχώρησεν ἐν αὐτοῖς. Ἀναμνήσεις κλασικῶν, ἢ ῥωμαντικῶν, ἢ ἄλλων ἑτερογλώσσων ἀναγνωσμάτων, ἐντυπώσεις ἔξωθεν προσελθοῦσαι δὲν νοθεύουσι τὴν οὐσίαν τῶν. Διὸ καὶ πρωτότυπον ἐν αὐτοῖς ἐμποιητικὸν ἐνδιαπρέπει, καὶ νευρώδης ἰσχύς δραματικὴ ἐμπεριέχεται, καὶ αὐτοδύναμον παραστατικὸν τ' ἀντικείμενα προσωποποιεῖ, καὶ εἰκονογραφήματα εὐρώστως ἐκτετυπωμένα ἐνεξάλασσονται. Τί πλέον; Εἰς ἐντέλειαν τοιαύτην οὐτ' ἔφθασεν ἕως τοῦ νῦν, οὔτε, φοβοῦμαι, θέλει περιέλθει ποτὲ ἡ μινυρθάδιος καὶ ψελίζουσα, καὶ ἑτεροκίνητος Μοῦσα τῶν ἐπὶ καθαρολογία θαυμαζομένων παρ' ἡμῖν στιχουργῶν. Φαίνεται, ὅτι, ἡ ἔμφυτος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ δραματικότης, τεθειμένη εἰς ἔποψιν συμφορῶν ἢ θανάτου, ἐξάπτεται, καθάπερ πυρίτις ἐν ἐπαφῇ δαυλοῦ. Ἄρκει, ὅμως νὰ ἦναι ἄμεσος, ἡ ἐπαφὴ καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἑτερογενοῦς σώματος ἐπιπροσθουμένη. Θες τὸν ἀπαίδευτον καὶ ἰδιώτην Ἑλληνα παρὰ τὸ χεῖλος ἀνεωγμένου τάφου. Ἰλιάς αἰσθημάτων αἴφνης ἀναπηδᾷ ἐκ τῆς εὐκατανύκτου καρδίας του. Ἀπέναντι τοῦ κατακειμένου πρὸς τοῦδαφος πλησίον, ἡ ἕως τότε ληθαργήσασα λεγῶν τῶν παθῶν αὐτοῦ θυελλώδης καὶ ἀ-

κατάσχετος ἐξάνισταται. Ἴσως εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν διάθεσιν ἀποβλέπων καὶ ὁ Κοραΐς, ἐχαριεντίζετο καλῶν συνήθως κ λ α ψ ο π ο ὑ λ ι α τὸν Ἑλληνικὸν λαόν.

ΙΑ΄.

Ἄλλὰ καὶ ὡς ἀνωτέρω παρατηρήθη, ὁ θρῆνος δὲν εἰσάγεται παρὰ τῆς δημοτικῆς Ποιήσεως εἰς μόνας τὰς περιστάσεις θανάτου, ἢ ταφῆς. Εἰ οὕτω μόνον εἶχε τὸ πρᾶγμα, δὲν ἤθελεν εἶσθαι μοναδικόν· ἐπειδὴ καὶ ἄλλα γένη μυρολογοῦσιν, ὡς οἱ Ἕλληνες. Τὸ μοναδικόν, καὶ δὴ παράδοξον, ὑπάρχει εἰς τὴν κορύφωσιν τοῦ θρῆνου κατὰ περιπτώσεις προκαλοῦσας πᾶν ἄλλο, ἢ τὴν θλίψιν καὶ τὸν ὀδυρμόν· παραδείγματος χάριν, εἰς τὴν φαιδροτέραν τῶν οἰκιακῶν ἐορτῶν, τὴν γαμήλιον τελετὴν, αὐτὴν καθ' ἣν ἀπανταχοῦ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης ἐπικρατεῖ χαρμονὴ καὶ ἀγαλλίασις.

Παρευρέθην εἰς πολλοὺς γάμους ἑλληνικούς, καὶ κατ' ἐπαρχίας διαφόρους. Ἐν τινι τῶν Κυκλάδων εὔρον τὴν τελετὴν ὑπερεχόντως ἑλληνικὴν.

Μετὰ τὴν ἱεράν Εὐχὴν τοῦ Στεφανώματος, ἡ λιγερὴ, τουτέστιν ἡ κόρη, ἡ νεόνυμφος, ὑπὸ δύο τῶν ὠραιότερων παρθένων, ἢ παρανύμφων συνοδευομένη, προέρχεται κεκυφύια καὶ κατὰ βῆμα πρὸς ἄμφω τοὺς γονεῖς, ὅπως λάβῃ τὴν εὐλογίαν, καὶ ἀσπασθῇ τὴν δεξιὰν αὐτῶν.

Τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ χορὸς τῶν κορασιῶν διχοτομεῖται, τὰ δὲ μουσικὰ ὄργανα τονίζουσιν εἰς ἤχον λυπηρὸν τοὺς ἀποχαιρετισμούς. Διὰ τούτων, ἡ μὲν νύμφη προσαγορεύει τοὺς γονεῖς, καὶ ἱκετεύει τὴν ἄφεσιν τῶν προηγουμένων ἁμαρτημάτων, οὗτοι δέ, ἀφοῦ παραιέσωσιν τὴν θυγατέρα, ἐπεύχονται αὐτῇ πάντα τῆς γῆς τ' ἀγαθὰ.

«Νυφοῦλα, αὐτοῦ ποῦ θεὸς νὰ πᾶς εἰς τὰ πεθερικά σου,
 Ἵσὰ δέντρ' ὀλόρθη νὰ σταθῆς, Ἵσὰ δυόσμο νὰ μυρίσης,
 Ἵσὰν ἄλικη γαροφαλιὰ νὰ τοὺς μοσχοβολίσης!»

Ἐν ὀνόματι τῆς μητρὸς, συγκεκριμένης οὔσης, ἐκφωνεῖ ἐ-
 τέρωθεν ὁ χορός.

«Δεκάξι χρόνια ἐπότιζα μηλίτζα στὴν αὐλή μου·
 Τώρα μοῦ τὴν ἐπαίρνουνε, ἄς πάγη στὴν εὐχή μου!»

Τότε, ἐπὶ τῇ εὐχῇ τῶν γονέων, ἡ μὲν νεόνυμφος θρύπτεται
 τὴν καρδίαν, τρέπεται εἰς δάκρυα καὶ γογγυσμούς, οἱ δὲ γο-
 νεῖς συνθρηνοῦσι κλαίουσι δὲ καὶ ἀδελφαί, καὶ ἐξαδέλφαι, καὶ
 ἐταῖραι, καὶ γείτονες. Ἄλλ' ὁ θρῆνος ἀποβαίνει γενικὸς ἐν μέ-
 σῳ τοῦ γάμου, ἀλλὰ κοπετὸς ἐκρηγνύεται πανταχόθεν, καθ' ἡν
 στιγμὴν ἡ ἀρτίγαμος ἀποχαιρετίζει τοὺς συγκεκριμένους διὰ
 τοῦ χοροῦ, ὡς ἐξῆς.

«Ἀφίνω Ἵγειά τῆς συνοδιᾶς, καὶ σᾶς μου φιλενάδαις,
 Ἵπαγαίνω Ἵσ' ἄλλη γειτονιά, καὶ Ἵσ' ἄλλους μαχαλάδες!
 Ἵχεστε Ἵγειά γειτόνισσαις, καὶ νοικοκυροπούλαις,
 Ἵπαγαίνω Ἵσ' ἄλλη γειτονιά, Ἵσ' ἄλλαις γειτονοπούλαις!»

Πρὸς τὸν ἀποχαιρετισμὸν ὁ χορός, ἐκ τοῦ ἀπέναντι μέρους
 ἀπαντῶν, ἐπανειλημμένως ψάλλει·

«Σύρε, νυφοῦλα, στὸ καλό, καὶ στὴν καλὴν τὴν ὥρα,
 ἽΟθεν περάσης νᾶβγουνε τριαντάφυλλα καὶ ῥόδα!»

Τὸ ἀτέχναστον καὶ αὐτοφύεον δράμα, ὅπερ εἶχον πρὸ ὀφθαλ-
 μῶν, ἴσχυσεν ἐπὶ τῆς καρδίας μου δραστηρίως. Ὁμολογῶ, ὅτι
 ὑπὸ τῆς δραματικῆς ἐκείνης τοῦ γάμου ῥοπῆς ἀγῶ συμπαρα-
 συρθεῖς, δὲν ἠδυνήθην ν' ἀναχαιτίσω τὰ δάκρυα. Καὶ ὅμως, πο-
 σάκις ἐπίσημοι παραστάσεις τραγικαὶ μὲ κατέλιπον ἀσυγκίνητον!
 Ταῦτα μὲν περὶ γάμων. Τί δὲ περὶ τῶν δημοτερῶν ἑορτῶν,

καὶ ἰδίως περὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, ἐν αἷς σύμ-
 πας, σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ὁ πληθυσμὸς τῆς κωμοπόλεως
 συναθροίζεται πρὸς κοινὴν εὐθυμίαν, καὶ συνευώχῃσιν;

Εἰς τὸν εὐρύχωρον περίβολον τῆς Ἐκκλησίας, χοροστάσιον
 καλούμενον πολλαχού, ὑπὸ τὴν σκιὰν ὑψηλῆς πρίνου, συνῆλθον
 πρὸ τινῶν ἐτῶν πλῆθος χωρικῶν, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, προ-
 τεθειμένοι κατ' ἔθος πατροπαράδοτον νὰ σχηματίσωσιν εἰς τι-
 μὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὸν ἐνιαύσιον πανηγυρικὸν χορόν.

Προσκλήσει τῆς βαρβίτου καὶ τῶν ψαλτῶν, προσέβησαν ὅσοι
 ἄγαμοι νέοι καὶ παρθένοι, ἰλαροὶ μὲν τὸ πρόσωπον, πρόθυμοι
 δὲ τὴν διάθεσιν, καὶ ἐνδεδυμένοι τὸν ἐορτάσιμον ἱματισμόν.

Ἔτινα ἄσματα ψάλλονται συνήθως εἰς τοιαύτας περιστάσεις,
 λέγω, εἰς περίστασιν συμποσίου καὶ χοροῦ; Ἄσματα χαρο-
 ποιά, ἀναντιρρήτως. Τοιούτου εἶδους στιχουργήματα ψάλλου-
 σι, χορεύοντες, ὅλοι, νομίζω, οἱ λαοὶ τῆς γῆς. Τοιούτου δὲ εἶ-
 δους ἄσματα περιέμενον καὶ γὰρ κατὰ τὴν πανηγυριν ἐκείνην,
 ἰδὼν μάλιστα τὰ περίξ λοφίδια κατάπλεα συμποσίων, καὶ τὰς
 φιάλας περιερχομένας τὴν δμήγυριν.

Ἦπατήθην ὕμῳ. Πολλὰ μὲν ἄσματα ἐψάλησαν διὰ τὸν χο-
 ρόν, ἀλλ' ἅπαντα διηγηματικά, ἐκ τοῦ εἶδους αὐτοῦ, ὅπερ ἀ-
 νέφερον ἀνωτέρω, ἄσματα δεινὰ, σοβαρά, καὶ τραγικὸν ὡς ἐ-
 πὶ τὸ πλεῖστον ἔχοντα τὸ τέλος, κατὰ δὲ μέγιστον μέρος ἀ-
 νομοιοκατάληκτα, ἄρα ἀρχαϊότατα. Περὶ δύσιν ἡλίου, ἤδη προ-
 βεβηκῶτος τοῦ χοροῦ, φωνὴ ἠγέρθη γενικὴ, αἰτήσασα τὴν τρο-
 πὴν καὶ τῶν ἀσμάτων καὶ τοῦ ἤχου. Ἀνέλαβον θάρρος, ἐλ-
 πίσας εἰς τὸν νεωτερισμόν. Τότε, προσελθόντων πολλῶν ἄλλων,
 ἐξ ὧν καὶ ὑπανδρὸι γυναῖκες, καὶ τινες γέροντες πολιοί, ὁ χο-
 ρὸς ἐπλατύνθη ἀπ' ἄκρης εἰς ἄκραν τοῦ περιβόλου, καὶ ἤρ-
 ξατο διάφορος ἢ ὄρχησις.

Ἦπῳ νὰ ἐκφράσω τὴν ἐκπληξίν μου; Ἐμβρόντητος ἀπέ-
 μεινα, ἀκούσας τοὺς ἐξῆς ὁμοιοκαταλήκτους, συμφώνως πρὸς
 τὴν βαρβίτον καὶ τὸν αὐλὸν ψαλέντας ὑπὸ τῶν χορευτῶν.

«Χαρεῖτε νιοί, χαρεῖτε νιαῖς,
 Κ' ἡ μέρα δλοβραδυάζει,
 Κι' ὁ Χάρος ταῖς ἡμέραις μας
 Μιά μιὰ ταῖς λογαριάζει!
 Ἄς πατήσωμε, κι' ἄς πάη
 Τέτοια γῆ ποῦ θὰ μᾶς φάη!

Δὲν ἔχει ὁ Χάρος διάκρισι

Δὲν ἔχει ἐμπιστοσύνη,

Ἐπίρριπται παρὰ τὸ βυζί,

Γέροντας δὲν ἀφίνει.

Δόστω του, γιὰ νὰ (εὐ)πρεπίση,

Κι' ὁ χορὸς νὰ νοστιμίση!»

Καὶ τῷ ὄντι ὅσῳ αἱ εἰκόνες τοῦ διθυράμβου προέβαινον πεν-
 θιμώτεραι, τόσῳ μᾶλλον ζωηρός, καὶ εὐστροφος, τόσῳ ἐμμα-
 νῆς ἀπέβαιναν ὁ χορὸς, Οἱ πόδες ἔκρουσαν τὴν γῆν σφοδρῶς,
 αἱ στροφαὶ περιῆλθον ταχύτεραι τὸ χοροστάσιον.

Παράξενον κράμα λύπης καὶ χαρᾶς, θρήνου καὶ γέλωτος,
 ζωῆς καὶ θανάτου!

Τὸ νεκροταφεῖον τῆς κωμοπόλεως, εἰς ἀπόστασιν κείμενον
 ὀλίγων πήχεων, καὶ ἐπιδεικνύον τὰς λευκὰς πλάκας, αἵτινες
 σπορῶν ἐσκέπαζον τοὺς συγγενεῖς καὶ προγόνους τῶν χορευ-
 τῶν, συνεβιβάζετο πρὸς τὴν ἔκτοπον σκηνήν. Ἡσθάνθη ὀρθω-
 θείσας τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἀναμνησθεῖς τῶν ἀρχαίων Αἴ-
 γυπτίων, οἵτινες περὶ τὴν τράπεζαν τοῦ οἰκιάκου συμποσίου
 περιήγαγον τοὺς τεταριχουμένους νεκροὺς τῶν προγόνων των,
 οὐκ οἶδα ἂν πρὸς σωφρονισμὸν ζωῆς, ἢ πρὸς παράστασιν θα-
 νάτου.

Τὸ μυρολόγιον τῶν ζώντων προύχθησεν ἀναπλεκόμενον μᾶλ-
 λον ἐπὶ μᾶλλον θρηνητικῶς.

«Χαρείτε νιοί, χαρείτε νιαίς,
 Τὰ δροσερά σας νιάτα,
 Γιατί θὰ νάλλη ἕνας καιρὸς
 Νὰ σᾶς τὰ φάγ' ἡ πλάκα!
 Ἄς πατήσωμε, κι' ἄς πάρη
 Τέτοια γῆ ποῦ θὰ μᾶς φάη!

Τούτ' ἡ γῆ ποῦ τὴν πατοῦμε,
 Ὅλοι μέσα θὲ νὰ ἴμποῦμε!
 Τούτ' ἡ γῆ μὲ τὰ χορτάρια
 Τρώγει νιοὺς καὶ παλληκάρια,
 Κι' ἀποκάτου στὰ λουλούδια
 Τρώγει νιαίς καὶ κοπελούδια!
 Δόστε της λοιπὸν νὰ πάρη!
 Δόστε της μὲ τὸ ποδάρι!

Χαρείτε νιοί, χαρείτε νιαίς,
 Τοῦ χρόνου ποιὸς θὰ ζήσῃ;
 Ὁ Χάρος ἔχει ἀπόφασι
 Ψυχὴν νὰ μὴν ἀφίση.
 Ἄρχοντες καὶ μεγιστάνες,
 Καὶ λοιπὴ φτωχολογιά,
 Ὅλους μᾶς προσμένει ὁ Χάρος
 Νιοὺς, γερόντους, καὶ παιδιὰ! »

Ἐρωτῶ, πόσον ἀπέχει τῆς δημοτικῆς ταύτης λυρικῆς τὸ ἐλεγειακὸν καὶ πένθιμον ὕφος τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας; Ἡ αὐτὴ σχεδὸν διάθεσις, ἡ αὐτὴ ὡς ἔγγιστα παρ' ἀμφοτέραις εἰκονογραφία.

«Θρηνώ και δδύρομαι ὅταν ἐννοήσω τὸν θάνατον, καὶ ἴδω ἐν τοῖς τάφοις κειμένην τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθεῖσαν ἡμῖν ὠραιότητα, ἄμορφον, ἄδοξον, μὴ ἔχουσαν εἶδος! Ὡ τοῦ θαύματος, τί τὸ περὶ ἡμᾶς τοῦτο γέγονε μυστήριον; Πῶς παρεδόθημεν τῇ φθορᾷ, καὶ συνεζεύχθημεν τῷ θανάτῳ; Ὅντως Θεοῦ προστάξει, ὡς γέγραπται, τοῦ παρέχοντος τῷ μεταστάντι τὴν ἀνάπαυσιν! »

Ἄπανταχοῦ καὶ πάντοτε ὁ Θάνατος, ἐρώμενος τῆς Ψυχῆς. Ἡ ζῶη, ὁ Θάνατος, καὶ ἡ νεκρανάστασις ἀδιαχώριστοι.

Ἴδου ὁ Ἡσίοδος, ὁ Θέογνις, ὁ Φωκυλίδης! Ἴδου ἡ ποίησις τοῦ Λιγυάδου! Ἴδου τὸ Εὐαγγέλιον! Ἴδου τὰ τροπάρια τῆς ἐνταφιάσεως! Ἴδου ὡσαύτως ἡ πηγὴ, ὅθεν ἀπέβρυσεν καὶ ἀποβρέουσι πᾶν τὸ καλὸν καὶ πρωτότυπον ἐν τῇ Νεοελληνικῇ ποιήσει!

IB'.

Ἄλλ' ἡ ἀνάπτυξις ἐκτείνεται ὑπὲρ τὸ δέον. Καιρὸς νὰ ἔλθω εἰς τὸ συμπέρασμα τῆς θεωρίας μου.

Πρὸς τοῦτο δέ, θαρρῶ, ὀλίγα ἔτι λέξεις ἐξαρκούσιν, ἐπειδὴ τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντα οἴκοθεν ἀποβλύζουσι τὸ συμπέρασμα.

Ὅτε, δυνάμει τῶν παντοίων μεταβολῶν, ὅσας ἐπιτροχάδην διεξήλθομεν, παρήκμασεν ἡ Ποίησις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐντολήν, ἐπῆλθεν ὡς ἀναγκαία συνέπεια καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς ἐπικρατησάσης ὀνομασίας της. Τότε, περιπεσοῦσης ἐν ἀχρηστίᾳ τῆς προσφθίας, ἀλλοιωθείσης ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον τῆς προφορᾶς, μεταπλασθείσης τῆς μουσικῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ, διὰ τὴν κατάργησιν τοῦ θεάτρου, παρακμασάσης τῆς ἀπαγγελίας καὶ ρυθμικῆς καταλογῆς, ἡ Ποίησις, ἢ πλέον δὲν ἐψάλη κατὰ τοὺς παλαιοὺς κανόνας, ἢ γέγονε προνομία ὀλίγων ῥαψωδῶν.

Ἄλλ' εἰ καὶ ἄτεχνος τὴν μέθοδον, σύντομος δὲ τὴν περιγραφὴν ἢ ἐκπεπτωκυῖα τῆς Ἑλλάδος Ποίησις, ὅμως ἀνεξά-

λειπτον ἐτήρησε τὸν ἔθνικὸν καὶ πάτριον τῆς δραματικότητος χαρακτῆρα. Καθ' ὁμοίωσιν τῶν προγενεστέρων ἐπικῶν, λυρικῶν, καὶ δραματικῶν, τὰ δημοτικὰ ῥαψωδήματα ἐξῆλθον τὸ μὲν σχῆμα διηγηματικά, τὴν δὲ διάθεσιν συγκινητικά, καὶ πολ-
λάκις τραγικά. Συνήθως ἕκαστον αὐτῶν ὑπῆρξε ποίημα ἐπικὸν ὀλιγόστιχον μὲν, οὐκ ἄμοιρον δὲ χάριτος διαλογικῆς, ποίημα μᾶλλον ἢ ἦττον περιπαθῶς διηγηθὲν μίαν οἰκιακὴν τινα κα-
ταστροφὴν, μίαν τινὰ λύσιν συμφορᾶς ἀξιαφηγήτου, μίαν τρα-
γικὴν περιπέτειαν, εἴτε πολιτικὴν, εἴτε ἰδιωτικὴν, κατ' ἐκλό-
γην καὶ ἀρέσκειαν τοῦ ποιητοῦ.

Ἐκτοτε, τὸ ῥῆμα Ἄδω, ὅπερ τὸ πρὶν ἐσήμανε τὴν ὑπὸ τῶν μουσικῶν καὶ ποιητικῶν κανόνων τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐβρύθμισμένην μολπὴν, ἀπέβη ἄχρηστον, ἀντὶ δὲ τούτου πα-
ρεισέφρησε τὸ Τραγωδέω, κατ' ἀρχάς μὲν ἐκληφθὲν ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ἀπαγγέλλω, ἐμφαντικῶς διηγοῦμαι, ἐμμέτρως διαζωγραφῶ, ἔπειτα δὲ δι' ἕξεως μακρᾶς, ἀντὶ τοῦ Ἄδω αὐ-
τοῦ, ὡς ἐκ τῆς φωνητικῆς ἢ ὀργανικῆς μουσικῆς, πρὸς ἣν βα-
θμηδὸν ἐφηρμόσθη τὸ ποίημα. Τραγῳδία δέ, ἢ ἐπὶ τὸ αἰο-
λικώτερον Τραγοῦδία ὠνόμασεν ἢ κοινὴ συνήθεια τὰ ψαλ-
λόμενα ἐκεῖνα ἐπικολυρικά τραγωδήματα, οὐ διαφόρως τῶν προγόνων, οἵτινες καὶ αὐτοὶ κατὰ μεταφορὰν ἀπεκάλεσαν τρα-
γωδοῦμενα τ' ἀξιοδραμάτιστα καὶ δεινά, οἷον τραγωδοῦμε-
νον βίον, τὸν ἔμπλεον περιπετειῶν ταρακτικῶν, καὶ ἱστορίαν τετραγωδημένην, τὴν ὁμοιάζουσαν πρὸς τὰς συμφορὰς τῆς δρα-
ματικῆς σκηνῆς. Ὄθεν καὶ κατὰ Σουΐδαν «Τραγωδικόν, τὸ ἐμπαθές· ἐπεὶ περ καὶ ἡ τραγωδία, ἐμπαθῶν πραγμάτων ἀ-
παγγελτικὴ.» Περίπου διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ οἱ Ῥαψωδοὶ τῆς μεσαιωνικῆς Γαλλίας ὠνόμασαν Στεναγμοὺς (*Lais*) τὰ τραγωδοῦμενα αὐτῶν μυθιστορήματα, ἐξ ὧν προῆλθον ἐφεξῆς τὰ *Lai* τῆς Ἰταλικῆς Λυρικῆς.

Ἄρα, ἡ λέξις τῆς ἡμετέρας καθομιλουμένης Τραγοῦδῶ, καθὼς καὶ ἡ ἐκ ταύτης παραγομένη Τραγοῦδιον, ἐκτὸς

ὅτι ἐν τῇ γραμματολογίᾳ τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος σημειοῦσι νέαν ἐποχὴν ποιήσεως, ἀλλὰ συγχρόνως εἶναι ἐγκρατεῖς, ὡς συνεπτυγμένως εἶδομεν, καὶ τινος σπουδαίας ιστοριονομικῆς ἀξίας.

Καὶ περιέχουσι μὲν ἐν πρώτοις ἀξίαν ἱστορικὴν, καθὼ ποδηγοῦσαι τὸν ἰχνηλάτην ἱστορικὸν εἰς τὸν ἔρθεον αὐτὸν τῶν πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν συμβάντων ἔνθα μεταπλάσσονται καὶ νοῦς, καὶ καρδία, καὶ διάλεκτος τοῦ Ἑλληνοσ. Ἐχουσι δ' ἀκολούθως καὶ βαρύτητα φιλοσοφικὴν, καθόσον πρὸς τὸν φιλέρευον ἐπικριτὴν ὑποδεικνύουσι τὴν κληρονομικὴν διάθεσιν, τὰς ἐμφύτους ῥοπὰς, τὸν τύπον, τὴν ἐπιδεκτικότητα, τὸν σκοπὸν, καὶ συνελόντι εἰπεῖν, τὴν ψυχολογίαν τῆς Νεοελληνικῆς Ποιήσεως.

III.

Ἄφθεις ἤδη τῆς λύσεως τοῦ τεθέντος γλωττολογικοῦ προβλήματος, ἐξεπλήρωσα τὴν προθεσίν μου.

Ἄλλὰ, πρὶν ἢ ἀποθέσω τὸν κάλαμον, τί κακὸν νὰ προσθέσω ὡς ἐκ περισσοῦ καὶ πορισματικῶς ὀλίγα τινά, ὅσα ἢ φορὰ τῆς σκέψεως προσεπιμετρήσῃ, περὶ καθηκόντων τῆς Νεοελληνικῆς Ποιήσεως, καὶ περὶ πορείας ἐθνικῆς τοῦ ποιητοῦ;

Ἐὰν συμφώνως πρὸς τὴν ἠθικὴν τοῦ γένους κρᾶσιν, ἡ φύσις τῆς νεωτέρας ἡμῶν Ποιήσεως βέπη ἐξαιρέτως πρὸς τὸ σεμνόν, καὶ δεινόν καὶ ἐλεγειακόν, ἔπεται, ὅτι ὁ κλητὸς τῆς Ἑλλάδος ποιητῆς εἰς δύο στάδια θέλει ἐξαιρέτως εὐδοκιμήσει, εἰς τὸ Ἐπικολυρικὸν τοῦ μεσαιωνικοῦ Τραγωδίου, ἐν ᾧ συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ ἀπλοῦν Ἑλεγεῖον, τὸ στερούμενον μυθιστορικῆς ὑφῆς, καὶ εἰς τὸ Δραματικόν, τὰ μόνα κατάλληλα καὶ πρὸς τὴν ἔμφυτον τῶν πλείστων διάθεσιν, καὶ πρὸς τὰς ἀνάγκας ἔτι τοῦ γένους. Δὲν ἐξαιρῶ δὲ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὴν μεγάλην Ἐποποιίαν. Ἀκλόνητον ἔχω τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἡ μεγάλη καὶ

πρωτότυπος Ἐποποιία γεννᾶται ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ὀμήρου, καὶ συντελευτᾷ μετ' αὐτοῦ.

Ἡ διαίρεσις αὕτη συνεπιφέρει καὶ τινα βαθμολογίαν, προκύπτουσαν ἐκ τῆς ἐπιδεικτικότητος τοῦ καιροῦ. Ἐκ τῶν εἰρημέων δύο ποιητικῶν σταδίων τὸ μὲν πρῶτον, κατ' ἐμέ, ἀναλογεῖ χρονικῶς πρὸς τὴν παιδικὴν καὶ ἐνεστῶσαν, τὸ δὲ ἕτερον πρὸς τὴν ἀνδρικὴν καὶ μέλλουσαν τοῦ γένους ἡμῶν ἡλικίαν. Τουτέστιν, ἕωσοῦ μὲν τὸ γένος διατελέσῃ ἐθνικῶς ἀσυγκρότητον, καὶ διανοητικῶς ἀπαράσκευον, καὶ γλωττικῶς ἀκανόνιστον, θέλει ἐπιτυχέστερον καλλιεργηθῆ ἢ μυθιστορικὴ καὶ ἐλεγειακὴ Λυρική, ἥτις ὀπωσοῦν μετέχει καὶ ἐπικῆς οὐσίας. Ἐπειδὴν δὲ τὸ γένος ἐπανακτήσῃ ἀκεραίαν τὴν ἐθνικὴν αὐτονομίαν, καὶ διὰ μὲν ἀσκήσεως ἀναπτύξῃ τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν, διὰ δὲ συντόνου φροντίδος μορφώσῃ γλῶσσαν εὐρυθμον καὶ κανονικὴν, τότε θέλει ἀναλάμψει ἡ Δραματικὴ.

Τὸ πρῶτον τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως στάδιον εἶναι Δημοτικὸν αὐτὸ καθ' ἑαυτό, συνέχεια, ἢ μᾶλλον εὐκρατος ἀπομίμησις τῆς ἀνωνόμου μεσαιωνικῆς ποιήσεως· στάδιον, δημοτικὸν τὴν Γλῶσσαν, δημοτικὸν τὸ Νόημα, δημοτικὸν ὡσαύτως καὶ τὴν Τέχνην.

Καὶ ὡς μὲν πρὸς τὴν Γλῶσσαν, ὁ ποιητής, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν οὐ μόνον τὸ ἐνεστώσ, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον τοῦ γένους, τουτέστιν ἀναλογιζόμενος τὴν ἐκ Προνοίας ἀδιάλειπτον ἐθνικὴν ἀνάπτυξιν, δι' ἧς τὰ διηρημένα μέλη τοῦ Πανελληνίου συνέρχονται βαθμηδὸν εἰς πολιτικὴν καὶ φιλολογικὴν ἐνότητα, δὲν θέλει ἀπερισκέπτως μεταχειρισθῆ τὸ γλωσσάριον τῆς ἐπαρχίας του, τοὺς ἰδιωτισμοὺς τῆς πόλεώς του, τὴν διάλεκτον ἐνὶ λόγῳ καὶ τὴν προφοράν, ἃς ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος περιώρισαν ἐξ αἰῶνος ἐντὸς οἰκογενειακῆς τινος περιφερείας· ἀλλὰ θέλει πανσθενεῖ προσπαθῆσαι νὰ γίνῃ καταληπτός, διὰ γλώσσης ὅσον οἶόν τε πάγκοιον ἐχούσης τὸν χαρακτῆρα, πρὸς τε τὸ ὅλομελὲς Πανελλήνιον τῆς σήμερον, καὶ πρὸς τὸ τῆς αὐρίου νοημότερον. Δι' γλῶσσαι κινοῦνται καὶ προσδεύουσιν ἐντὸς τῶν

ἔθνικῶν συστημάτων, καθὼς κινουῦνται πλανῆται καὶ δορυφόροι εἰς τὰ διάφορα ἀστρονομικὰ συστήματα. Προάγεται ὁ νοῦς; Συμ-προάγεται μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ διάλεκτος; διότι ἡ γλῶσσα παρακολουθεῖ τὰ ἔγχη τῆς διανοίας, ὡς ἡ σκιά παρακολουθεῖ τὸν πορευόμενον ἄνθρωπον. Οὐαί, λοιπόν, πρὸς τὸν ποιητὴν, ὅστις δὲν ὑπολογίση τὴν ἀειχρόνιον κίνησιν τῆς διανοίας, ἄρα καὶ τῆς γλώσσης τὴν ἀδιάκοπον μετάστασιν! Κινδυνεύουσι τὰ ὑπερχυδαίζοντα ἔπη του ν' ἀποβῶσι μετ' ὀλίγον ἀπλᾶ μνημεῖα γλωττολογικὰ, ὑπὸ τῶν φιλόλογων μόνον καὶ βοηθείᾳ γλωσσαρίου διερμηνεύσιμα.

Ὁ αὐτὸς λόγος ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν τοῦ Νοήματος διατύπωσιν. Οἷα ἡ γλῶσσα, τοιοῦτο καὶ τὸ νόημα· εὐπρόσιτόν μὲν ἐν τῷ παρόντι, ἀξιοπρεπὲς δ' ἄλλως καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀπαιτεῖ κυρίως τὴν ἀπλότητα τῆς ἰδέας ἢ Ποίησις ἢ Δημοτικὴ, καθότι νόημα ὑψηλὸν καὶ ὑπερήφανον εἰς λέξιν ταπεινὴν ἐμβεβυσμένον, δύναται μὲν νὰ κολακεύσῃ τὸ φιλεπιδεικτικὸν τοῦ ποιητοῦ, καὶ κατὰ τὸν πυρετὸν τῆς στιχουργήσεως ν' ἀπατήσῃ τὴν ἔμφυτον τούτου καλαισθησίαν, δὲν ἀπατᾷ ὅμως καθόλου τὸν ἀπαθέστερον καὶ ἀφιλόδοξον ἀναγνώστην, ὅστις εἰς τὴν μέταρσιν τοῦ στιχουργοῦ βλέπει θάτερον, τὴν ἀφιλοκαλίαν ἢ τὴν πτωχαλαζονείαν, κρίνει δὲ τὴν περίοδον, εἰμὴ τυχόντως καὶ ὀλόκληρον τὸ ποίημα, ἀσυντέλεστον πρὸς ὃν συνετέθη δημοτικὸν σκοπόν.

Τοῦτ' αὐτὸ προσέτι καὶ περὶ Τέχνης. Ἡ Τέχνη ἔσεται ἀπλῆ, ἀπέριττος, ἐλευθέρα ὅσον ἔξῃσι τῶν ἐπιστημονικῶν πεδῶν· ναί, ὅσον τὸ δυνατὸν ἐλευθέρα τῶν μεταφυσικῶν κρίσεων καὶ ἀφαιρέσεων. Ἐνάρμοσον εἰς Ποίησιν, δημοτικὴν ἔχουσαν τὴν ἐντολήν, τοὺς καλλωπισμοὺς καὶ τὰ περιθέματα τῆς ἐξηγουμένης Τέχνης, εἷσαξον τοὺς κανόνας, οἵτινες ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς αἰσθητικῆς ἀναλύσεως τῶν ἀρχαίων κλασικῶν, ἢ τῶν νεωτέρων ρωμαντικῶν ὑπογραμμῶν! Ἐπέθης τ' ὀρόφωμα τοῦ Παρθενῶνος, ἢ τὴν γλυφοποιίικτον στέγην γοθτικῆς οἰκοδομῆς

ἐπὶ πασσάλων ἀγροτικῆς καλύβης. Διότι δέον καὶ ἰδέαι., καὶ εἰκόνες, καὶ μέθοδος παραστατικῆ, καὶ πάθη νὰ ἀναλογῶσι πρὸς τὰς νοητικὰς δυνάμεις τοῦ κοινοῦ, ὅπερ διὰ τὸ φιλόδημον τῆς Ποιήσεως, καὶ χάριν τῆς καθομιλουμένης γλώσσης, ὑποτίθεται ἀπ' ἄκρας εἰς ἄκραν τοῦ γένους μας ἐκτεινόμενον. Διότι ἡ Τέχνη, τοῦλάχιστον ἡ εὐστοχος καὶ ἀποτελεσματικῆ, μᾶλλον προσοικεῖ τὸν Τεχνίτην πρὸς τὸ πλῆθος, ἢ ἀποσπᾷ τὸν ποιητὴν ἀπὸ τῆς φιλίας τοῦ λαοῦ. Τέχνη τὴν διάνοιαν μετεωρίσασα ὑπεράνω τοῦ κοινοῦ καταληπτικοῦ, θανασίμως ἐζημίωσε τὸ ποίημα.

Ταῦτα μὲν περὶ τοῦ πρώτου καὶ Ἐπικολυρικοῦ σταδίου.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, τοῦ Δραματικοῦ καὶ εὐγενεστέρου, οὐδὲν ἐπέγει πρὸς ὄραν ἄωρον γὰρ τὸ γένος μας καὶ πάντως ἀπροετοίμαστον εἰς ἀπόλασιν τοιοῦτου ἀγλαοῦ καρποῦ. Περιττὸν ἄρα νὰ παρατείνω τὴν θεωρίαν δι' ἀσκόπων προνοημάτων. Εὖ σοι τὸ μέλλον ἔξει, εἰ τὸ παρὸν εὖ τιθῆς!

Ἐκτὸς τῶν ὄρων τούτων, καὶ οὕτω κατ' ἐμὴν ἰδέαν τεθέντων, οὐδεμία ποιητικὴ πρωτοτυπία θέλει διαφημίσει τὸν νεώτερόν μας Παρνασσόν, οὐδεμία δὲ προκύψει πραγματικὴ ἐθνωφέλεια ἐκ τῆς στιχοργῆσεως.

Ἦρσύνθησα ἐξ ἐπιστάσεως καὶ κατὰ πλάτος τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως· συμπαρέβαλον τὰς διαφόρους φάσεις αὐτῆς ἐσκέφθη καὶ μακρὸν καὶ συντόμως περὶ τοῦ ἐξέχοντος καὶ κοινοῦ πρὸς ὅλας τὰς ἐποχὰς αὐτῆς χαρακτῆρος· ἐκφέρω λοιπὸν τὴν γνώμην ταύτην ἐν πεφωτισμένῃ συνειδήσει, καὶ μετὰ πλήρους πεποιθήσεως.

ΙΑ.

Εἰ κατὰ τύχην, πρὸς στήριξιν τοιαύτης γνώμης, προσεκαλούμην νὰ παρασυνάψω καὶ θετικωτέρας τινὰς ἀποδείξεις, ληφθείσας ἐκ τῆς συγχρόνου φιλολογίας μας, ἤθελον χάριν πα-

ραδείγματος προσαγάγει τὰ ὀνόματα τῶν δύο κορυφαιῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ποιητῶν, τοῦ Φωσκόλου, καὶ τοῦ Σολωμοῦ. Ἰσοδυναμοῦσι, νομίζω, δύο ὀνόματα τοιαῦτα πρὸς εἰκοσιν ἄλλα κατωτέρας περιωπῆς.

Ποτέρα ἡ πατρὶς τοῦ Φωσκόλου, ἡ Ἑλλάς, ἢ ἡ Ἰταλία;

Ἀμφισβητούμενον. Ἐὰν μὲν ἐξετάσωμεν τὸν ποιητὴν ἐκ τῶν πνευματικῶν διαθέσεων, κρίνομεν αὐτὸν Ἕλληνα, ἑλληνικώτατον· ἐὰν δ' ἐκ τῆς γλώσσης ἐν ᾗ συνέγραψε, καὶ τῆς χώρας, ἔνθα διέτριψε τὸ πλεῖστον, εὐρίσκομεν αὐτὸν Ἰταλόν.

Ναί, πέφυκεν Ἕλληνα τὴν ποιητικὴν διάθεσιν, ὡς ἐκ τῆς πρωτοτυπίας καὶ γλαφυρότητος τῆς Λυρικῆς του αἵτινες ὀφείλονται κατὰ μέγα μέρος πρὸς τὸ ἐλεγεῖα καὶ ἐκεῖνο καὶ πένηθιμον τοῦ ἑλληνικοῦ φράματος.

Ὁ Φώσκολος, νεανίας ἔτι περὶ τὰ τέλη τῆς ληξιάσης ἑκατονταετηρίδος ἀποδημήσας ἐκ Ζακύνθου, εὔρε συνεπικρατούσας εἰς Ἰταλίαν δύο ποιητικὰς σχολὰς· ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἐγγχώριον Ἰταλικὴν, ἣτις εἰσέτι ἠκολούθει ἀνελευθέρως τὰ ἔχνη τῶν ποιητῶν τῆς πολυθεικῆς περιόδου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀρτικόμεστον Ἀγγλογερμανικὴν, ἣν ἐξεπροσώπουν πρὸ πάντων ὁ *Shakespeare*, ὁ *Schiller*, καὶ ὁ *Goethe*. Προβάς ὁ ὀξυκάρδιος νέος εἰς ἡλικίαν καὶ παιδείαν, καὶ διατεθειμένος ἤδη πρὸς κτῆσιν φήμης ἄσπασθῆ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φιλολογίαν τῆς Ἰταλίας, μεμορφωμένος οὐσας, ἀντὶ τῆς δούλης καὶ ἀδόξου τότε πατρίδος, ἣν κατέλειπεν εἰς Ἑπτάνησον, ἐταλαντεύθη οὐκ ὀλίγον περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ἀρμοδιωτέρας σχολῆς. Ἐπὶ τέλους, φύσει φιλόκαινος ὢν, προσέλετο τὸν συμβιβασμὸν ἀμφοτέρων τῶν σχολῶν, ἐπενόησε δηλαδὴ τὴν εἰσαγωγὴν μικτῆς τινος ποιήσεως ἐν τῇ Ἰταλικῇ φιλολογίᾳ. Τοιοῦτοτρόπως, ἐγένετο καὶ *Κλασικὸς ἄμα καὶ Ῥωμαντικός*. Κλασικὸς μὲν, χάριν τῆς πολιτογραφήσεως αὐτοῦ ἐν τῇ φιλολογίᾳ τῆς Χερσονήσου, καὶ τῆς χρήσεως τῆς Ἰταλίδος, Ῥωμαντικὸς δὲ διὰ τὸν ζῆλον αὐτοῦ πρὸς τὰ τότε θαυμαζόμενα γεννήματα τῆς Γερμανικῆς σχολῆς. Καὶ

νῦν, εἰς τὴν συνανάκρασιν τοῦ ποιητικοῦ τούτου διαπλασμοῦ εἰάν προσθέσωμεν τὴν ζύμην τὴν ἑλληνικὴν ἣν ἔλαβεν ὁ Φώσκολος ἐκ γενετῆς, θέλομεν συγκροτήσει τὰ τρία στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἡ ποίησις του σύγκειται· φύσιν, δηλαδὴ, ἑλεγειακὴν καὶ φιλόθρηνον, σχῆμα κλασικὸν καὶ ὀπωσοῦν σχολαστικόν, ἕξεις ἐπικτήτους εὐλαβείας καὶ θαυμασμοῦ πρὸς τὴν ἀνωμαλίαν τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς. Εἰς τὰ τρία ταῦτα χαρακτηρισματα διαγνωρίζονται ὁ βίος καὶ τὰ κυριώτερα συγγράμματα τοῦ Φωσκόλου.

Εὐθετον νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἐν τῇ τότε Ἑπτανήσῳ ἀρνησίπατρις δὲν ἐθεωρεῖτο ὁ τὴν Ἰταλικὴν διάλεκτον ἀσπαζόμενος. Ναὶ μὲν σήμερον πᾶσα τάξις τῆς κοινωνίας αὐτῆς φιλοτιμεῖται ν' ἀποτινάξῃ τῆς παρατεταμένης ξενοκρατίας τὸν κονιορτόν· ἀλλ' εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἡ φιλολογικὴ λειποταξία ἦτο πρᾶξις συνηθεστάτη, πρᾶξις ἔντιμος σχεδὸν παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις, ὧν ἄλλως τε οἱ πλείονες εἰς τὰ γυμνάσια τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας παιδαγωγούμενοι, καὶ ἐν Παταυῶ συμπληροῦντες τὰς σπουδὰς, ἐθήλαζον ἐκ μικρᾶς ἡλικίας τὰ θέλημα τῆς Ἰταλικῆς ἐξευγενίσεως. Μόνοι τῶν λογίων κατὰ πάντα πιστοὶ ταῖς προγονικαῖς παραδόσεσιν ἀνεδείχθησαν οἱ κληρικοί, οἵτινες, χάριν τοῦ ἐπαγγέλματος προσφυέστεροι τῷ ἰθαγενεῖ στοιχείῳ διατελέσαντες, ἐτήρησαν, εἴτε σχολαρχοῦντες, εἴτε γράφοντες, εἴτε κηρύττοντες, τὴν χρῆσιν τῆς πατρίου διαλέκτου, καὶ δι' ἐπιμονῆς τοιαύτης ἐκεῖθεν μὲν ἀνεχαίτισαν τὴν πλημύραν τῆς ξενογλωττίας καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀποστασίας, ἐντεῦθεν δὲ ὁδᾶξ, οὕτως εἰπεῖν, συνεκράτησαν τὴν συνέχειαν τοῦ ἐθνισμοῦ. Ἄλλ' ἡ πορεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν, εἰ καὶ ἀξία εἰδικῆς ἐξιστορήσεως, ποιεῖ ἐν τῇ πραγματείᾳ μας ἐξάίρεσιν. Τὸ παράδειγμα τοῦ Μηνιάτου, τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως, τοῦ Κατηφόρου, τοῦ Νεκταρίου Ζαμπελίου, τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκου, τοῦ Προσαλέντου, καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἑπτανησιακῆς ὀρθοδοξίας ἱερολοχιτῶν, δὲν ἐνεθάρρυνε

τοὺς νέους, ὅσοι τὴν θύραθεν παιδίαν ἐνηγαλίσθησαν. Ἄλλὰ καὶ πρὸς ἐπίμετρον τῆς ἀπάτης, ἀνέθαλλε τότε ἡ Ἰταλικὴ φιλολογία. Καθ' ὃν καιρὸν ὁ Φώσκολος μετέβη ἀφ' Ἐνετίας εἰς Μεδιόλανα τρία ἦσαν τὰ ὀνόματα ἐν στόματι πάντων, τὰ τοῦ Ἀλφιέρου, τοῦ Παρίνου, καὶ τοῦ Μόντου, ὀνόματα περιεκτικά, αὐτόχρημα Ἰταλικά, ἅπερ ἀφ' ἑαυτῶν καὶ μόνον συνηκαίφαλλον τῆς Χερσονήσου τὴν ἀναζώωσιν. Τοσαύτη δόξα ἐδελέασε τὸν ἀγένειον ποιητὴν. Ὁ Φώσκολος ἐξιταλίζεται. Ἔτι παράδοξον; Ἐξιταλίσθησαν τόσοι ἄλλοι τῶν συγχρόνων τοῦ Ἑπτανησίων, καὶ τοὶ μὴ πρεσβεύσαντες ὡς αὐτὸς τὰ δόγματα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας!

Προῖον ἀξιομνημόνευτον τῆς ἐπινοηθείσης αὐτῆς παρὰ τοῦ Φωσκόλου συγκράσεως ἐξῆλθεν ὁ Ἰάκωβος Ὁρτης, κακόζηλον τοῦ Βερτέρου ἀπομίμημα, ὅπου τὰ γενναιότερα τῶν αἰσθημάτων, ἐξόχως ὁ ἔρωσ τῆς πατρίδος καὶ ἡ φιλανθρωπία, διαδραματίζονται ἀνάδρωσ σφαγιαζόμενα ὑπὸ τινος ἀγριώδους, φρενόπληγος, ἐρωτομανοῦς ἐγωῖσμοῦ, τέρατος ἀρτιτόκου, ὅπερ ἀγανακτῶσα μετ' ὀλίγον ἐξελάκτησε τοῦ αἰῶνος ἡ συνειδήσις. Δεύτερον δὲ ποιητικῆς εὐφυΐας προῖον, καὶ τὸ πάντων αἰνετώτερον, ἐξῆλθε τὸ ποίημα *Οἱ Τάφοι*, προφανῆς ἐπαναδρομὴ τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὰς ἐμφύτους καὶ πατρίδας ἐλεγεϊακὰς ἐμπνεύσεις, γνήσιον Ζακυνθιακῆς ἐμπαθείας μυρολόγημα, τύπος ἐξιταλισμένος καὶ τελειοπεποιημένος τοῦ κατὰ πᾶσαν χώραν ἑλληνικὴν ἀδομένου παρὰ τῶν ἡμετέρων γυναικῶν θρηνησθέντος. Μετάφρασον ἑλληνιστὶ τὸ ποίημα αὐτό, ἀφελε δὲ χωρὶς ἀκροτηριάσεως, εἰ δυνατόν, καὶ ὅσας Ἰταλικὰς εἰκόνας ὁ ποιητὴς ἐπέσπειρεν ὡς ἐκ τῆς φιλολογικῆς αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἰταλίαν αὐτομολίας, καὶ θέλεις ἀποδόσει πρὸς τὴν Νεοελληνικὴν ἐθνότητα τὸ ἐντελέστερον Ἑλεγεῖον τοῦ αἰῶνος, ἵνα μὴ εἶπω, καὶ τὸ εὐπρεπέστερον πάνθ' ὄσων πονημάτων ὁ Ἰταλισμὸς ἀφήρπασε πρὸς τὴν ἡμετέραν φιλολογίαν, ἀφ' ἄλλωσιν Κωνσταντινουπόλεως καὶ γραμμάτων ἀναγεννή-

σεως. Μόνον τοιαύτης πνευματικῆς επικρίσεως χάριν, ἔχει ὁ Φώσκολος δικαίωμα νὰ συναριθμηθῆ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν.

Πλειστάκις ἐγένετο λόγος, ὅτι ἡ ἔθνικὴ τῶν συγγραφέων λειποταξία δύναται μὲν ἐνίοτε νὰ ἐπιπροσθήσῃ, ἀνίκανος ὅμως εἶναι καὶ νὰ ἐξάλειψῃ τὸν πάτριον χαρακτῆρα ἀπὸ τῶν συγγραφέων αὐτῶν. Ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, ἡ παρατήρησις ἐφαρμόζεται προσφυστάτα πρὸς ὅσους τῶν ἡμετέρων μετανέστησαν κατὰ καιροὺς εἰς Ἰταλίαν, καὶ συνέγραψαν Ἰταλιστί. Οἱ αὐτόμολοι οὗτοι, καίτοι παιδιόθεν ἀποξενωθέντες, ὅμως, συμφώνως πρὸς τὸ ῥητόν,

«*Cælum non animum mutant qui trans mare currunt,*»

ἀκοίμητον ἐφύλαξαν εἰς τὸ στῆθος τοῦ ἑλληνισμοῦ τὸ πῦρ, ὧστε καὶ ζήλῳ υπερβάλλοντι προσεπελάμπρυνον τὴν προγονικὴν ἡμῶν κληρονομίαν. Τοιοῦτοι διέπρεψαν εἰς τὰς ἡμέρας μας ἐν τοῖς ποιηταῖς ὁ Τριβώλης, ὁ Μάριος Πιέρης, ἡ περιώνυμος Θεοτόκου *Albrizzi*, ὁ μεταφραστὴς τῆς Ὀδυσσεΐας Δελβινιώτης, μετὰ δὲ τῶν Κερκυραίων τούτων καὶ ἕτεροι Ἑπτανήσιοι ὑποδέεστεροι, οἵτινες, καί περ Ἰταλίσαντες, ἀλλὰ πολλαχοῦ τῆς λυρικῆς αὐτῶν ποιήσεως ἔγκανστον ἐνετύπωσαν τὴν σφραγίδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐτί γὰρ τῆς Λυρικῆς ἐπιτηδειότερον πρὸς φανεροποίησιν τῶν μυχιῶν πόθων; Ἡ ψυχὴ ἐσοπτρίζεται ἀπερικόσμητος καὶ ἀνεπιμέλητος ἐν τῇ Ὁδῇ, καθὼς μονήρης παρθένος μορφοσκοπεῖται ἐν κατόπτρῳ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Φώσκολος ἐτι μᾶλλον ἀπερικάλυπτον ἐκδηλοῖ τὸν ἔθνικόν χαρακτῆρα εἰς τὰς Ὁδὰς αὐτοῦ καὶ εἰς τ' Ἀνακρέοντιαν, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὸν Ἕμνον ταῖς *Χάρισιν*, ἐνθα πάντα φραγμὸν θέματος, ὕφους, μέτρων Ἰταλικῶν διαβῆγγύμενος, στρέφεται περίλυπος καὶ βαρυθυμῶν, ἀπευθύνεται νοσταλγῶν πρὸς τὴν μητρίαν γῆν, καὶ υἱικῇ τῇ στοργῇ ἀναπολεῖ τὴν ἀθάνατον αὐτῆς δόξαν, εὐφημεῖ τὰ κάλλη της, ἀποζητεῖ τὸ ζωογόνον τοῦ ἡλίου της θάλασσης.

«*Salve Zacinto! All' antenoree prode,
De' santi Lari ideï ultimo albergo
E de' miei padri, darò i carmi e l'ossa
E a te i pensier; chè piamente a queste
Dee non favella chi la Patria obblia!*»

Ὀίμοι! Αἱ ἔθνοφθόροι συνθῆκαι τοῦ 1815, κηρύξασαι τῆς ἰταλικῆς αὐτονομίας τὴν ἔκπτωσιν, προγράφουσι τὸν ἀτίθασσον οἴστρον τοῦ ποιητοῦ. Ὁ Φώσκολος, ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν ὑποβλεπόμενος, καταλιμπάνει τὴν φιλόμολπον Ἰταλίαν, καταφεύγων δὲ εἰς Λονδῖνον, πόλιν φιλέμπορον, παρεπιδημεῖ μᾶλλον ὡς ἄπατρις, ἢ ὡς ἐξόριστος, καὶ πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἄρθρογραφῶν. Ἄλλ' ἤδη ἡ βροντὴ τοῦ 1821 διεπέρα τὸ στενὸν τῶν Γαδείρων. Ἡ βροντὴ αὕτη ἐξανάπτει τὸ θεῖον πῦρ εἰς τὴν νοσοῦσαν μέν, ἀλλ' ἔτι μεγάλην τοῦ Ζακυνθίου ψυχὴν. Ὁ Φώσκολος ἐξανίσταται ὡς ἐκ ληθάργου, καὶ ψάλλει κατὰ μόνας *Τραγοῦδια Κλέφτικα*. Ἀντὶ τῆς θανούσης Ἰταλίας, προσφωνεῖ αὐτὸν υἱὸν ἢ Ἀναγεννωμένη Ἑλλάς, κόσμος νεώτατος, ἀνακύπτων ὡς ἐκ θαύματος ἐκ τῆς ἀμνημοσύνης τῶν αἰώνων. Τί πλέον; Ὁ Φώσκολος προίσταται ἐν Ἀγγλίᾳ πρόθυμος τῆς Νεοελληνικῆς παλιγγενεσίας συνήγορος, καὶ τῶν φιλελληνικῶν ἑταιρειῶν ὑποκινητῆς· μᾶλλον δ' ἐπὶ μᾶλλον σὺν τοῖς λοιποῖς ὁμοεθνεσὶ φιλοτιμούμενος, ἀποφασίζει ν' ἀποπτερνίσῃ τὸν ἔκπτωτον Ἰταλισμὸν, καὶ, ὠριμώτερος ἤδη τὴν ἡλικίαν, νὰ παλινοστήσῃ πρὸς τὴν πάτριον φιλογολίαν, ἧς τὴν γλῶσσαν κ' ἐλάλει, κ' ἔγραφεν ὡς ἐξοχος ἑλληνιστῆς. — Φεῦ! ἦτον ἀργά. Ἐπέπρωτο ν' ἀποδημήσῃ τοῦ βίου τούτου, πρὶν ἢ ἀξιωθῆ νὰ πατήσῃ τὸ ἐξηγορασμένον ἔδαφος. Προέλαθεν αὐτὸν ὁ θάνατος παρασκευάζοντα τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου, ἐδέξατο δὲ τὸν τελευταῖον πρὸς τὴν ἀναγεννωμένην Ἑλλάδα χαιρετισμὸν τοῦ πολυπαθοῦς ποιητοῦ ὁ Καποδίστριας.

Παρῆλθον ἔκτοτε τριάκοντα περίπου ἔτη Καὶ ὅμως,

τὰ λείψανα τοῦ περιφήμου τῶν *Τάφων* ἀοιδοῦ, τοῦ θερμοῦργου συνηγόρου τῶν Παργίων, εἰσέτι στεροῦνται τῆς πατρίας ταφῆς. Ὁφείλεν ἡ Ζάκυνθος, ἐπὶ τῇ δόξᾳ τοιοῦτου τέκνου σεμνυνομένη, καὶ οἰκτείρουσα τὰς δυστυχίας του, ὥφειλε νὰ μὴ λησμονήσῃ, ὅτι χάριν τῆς κηδεύσεως

«..... *Si vive con l' amico estinto
E l'estinto con noi, se pia la terra
Che lo raccolse infante e lo nutriva
Nel suo grembo materno, nltimo asilo
Porgendo, sacre le reliquie renda
Dall' insultar de nembì e dal profano
Piede del vulgo, e serbi un sasso il nome,
E di fiori odorata arbore amica
Le ceneri di molli ombre consoli!*»

Συνιστῶ τὴν ἀνάμνησιν τῆς διαθήκης ταύτης τοῦ Φωσκόλου πρὸς τοὺς φιλοτίμους καὶ φιλοεθνεῖς Ζακυνθίους, καὶ μεταβαίνω πρὸς τὸν Σολωμόν, ἕτερον σεπτὸν γέννημα τῆς νῆσου των.

II.

Περιττὸν κρίνω νὰ ὑπενθυμίσω, ὅτι, ἀναλαβὼν ἐνταῦθα συντομον ἐπιθεώρησιν τῆς ποιήσεως τῶν ἐν τῇ σήμερον Ἑλλάδι γεννηθέντων δύο κορυφαίων λυρικῶν, δὲν ἐπεχείρησα νὰ ἐξετάσω τὸ πνεῦμα καὶ τὴν πορείαν αὐτῶν, ἢ μόνον ἐκ παρόδου, καὶ χάριν παραδείγματος. Γινώσκω ὡς πᾶς ἄλλος, ὅτι ἐκτενέστεραν καὶ ἀκριβεστέραν τὴν ἀνάλυσιν ἤθελεν ἀπαιτήσῃ ἡ ἐξ ἐπιστασίας ἐπικρισις ἑκατέρας τῆς ποιήσεως, ἢ ὁ παραλληλισμὸς τῶν δύο ποιητῶν. Ὡς ἐκ τούτου, δὲν θέλει ὁ ἀναγνώστης περιμείνει ἐν τοῖς ἐφεξῆς, ἢ συνεπτυγμένην τινὰ ἀνασκευὴν

τῶν ἐπῶν τοῦ Σολωμοῦ· ἐπειδὴ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι πρὸ μιᾶς μόνης ἐβδομάδος περιῆλθεν εἰς γνῶσίν μου ἡ Κερκυραϊκὴ ἔκδοσις τῶν ἀπάντων τοῦ ποιητοῦ, ἔκδοσις ἐμπεριέχουσα καὶ τινὰ πρωτοφανῆ καὶ ἀξιόλογα λογογραφήματα. Ἐστω ἡ ἐπιφύλαξις αὕτη πρὸς δικαιολόγησιν τῆς συντομίας μου. Τὰ δὲ πλατύτερα εἰς ἐπίτηδες πραγματεῖαν.

Ἐγνων τὸν Σολωμὸν προσωπικῶς, καὶ ἐκ νεαρᾶς μου ἡλικίας. Ἠγάπησα αὐτὸν δι' ἀγάπης πατροπαραδότου, καὶ ἐθαύμασα τὸν ἄνδρα ζωηρῶς, καθ' ἣν ἐποχὴν ὄνειρα φήμης ποιητικῆς ἐδελέασαν τὴν νεανικὴν φιλαυτίαν μου. Σήμερον, ὅτε ὁ μὲν διαβόητος αἰοδὸς ἀπέστη τοῦ παρόντος βίου, ἡ δὲ πρόβασις τοῦ χρόνου ἐμετρίασε τὰς δρμὰς ἐμοῦ, καὶ εἰς ἄλλους ἤδη θετικωτέρους ἀγῶνας ἔτρεψε τοὺς πόθους μου, σήμερον, νομίζω, δύναμαι μετὰ πλείονος ἀμεροληψίας νὰ κρίνω τὰ ἔργα του· δύναμαι καὶ ὀφείλω νὰ ἐξακριβώσω τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐναπολειφθείσης ἡμῖν κληρονομίας του, μᾶλλον ὡς ἀπαθῆς τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας θεράπων, ἢ ὡς φίλος καὶ συμπολίτης.

Καθὼς ἡ ποίησις τοῦ Φωσκόλου, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Σολωμοῦ ὑπὸ τρεῖς ὄψεις διαφόρους παρίσταται. Ὅμως αἱ φάσεις τοῦ πνεύματος τοῦ Σολωμοῦ ἀκολουθοῦσι χρονολογικὴν τινὰ σειρὰν.

Α'.) Κατὰ τὴν πρώτην νεότητα ὁ ποιητής, πρωτόπειρος ὢν ἔτι εἰς τὴν ποιητικὴν τεχνολογίαν, παραδίδει τὰς ἐμπνεύσεις του μετὰ πλήρους ἐλευθερίας καὶ ἐμπιστοσύνης τῇ μόνῃ προνοίᾳ τῆς ἰδίας αὐτοῦ καλαισθησίας. Ἀφ' ἑαυτοῦ κρίνει καὶ διακρίνει, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκλέγει, ἀφ' ἑαυτοῦ αἰσθάνεται, συλλογίζεται, διατυποῖ. Πλὴν τῶν προσόντων, ἅπερ ἔλαβε παρὰ τῆς φύσεως, ἄλλα Τέχνης προσόντα δὲν ἐπιζητεῖ. Ἐκαὶ τίνων ἐτέρων προσόντων εἶχεν ὁ εὐμοῖρος χρείαν; Φαντασία ζέουσα, καχλάζουσα, πάθη τρυφερά, ἀξιοθαύματος περὶ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν εἰκόνων ἐπιδεικτικότης, καρδιοβόλος ἐλεγειακὴ ἀνάπαλις, ἀφέλεια, ἐτοιμότης, οὐς μουσικώτατον, θησαυρὸς ὄλος ποιητικῶν προτερημάτων, περιλαμπρύνουσι τὰς πρώτας ἐκθειάσεις του.

Διό, οὔτε κλασικός εἶναι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, οὔτε ρωμαντικός. Εἴτε ἰταλιστὶ στιχουργῶν, εἴτε ἑλληνιστί, οἰστρηλατεῖται παρὰ μόνης τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ Μούσης· εἶναι κατὰ τὴν φράσιν τοῦ *Montaigne*, ποιητῆς *imprémédité et fortuite*. Ἐπιφοιτᾷ ταῖς φρεσὶν αὐτοῦ τὸ τοῦ Πλάτωνος ἔνθεον.

Νομίζω, ὅτι ἡ ἀληθινὴ τῆς δόξης ὁδός, πρὸς ἣν ἡ φύσις προώρισε τὸν ποιητὴν ἐκ γενετῆς, πιστότερον ἀποκαλύπτεται εἰς τὰ αὐτοσχέδια τῆς ἐμπνεύσεως προανακρούσματα, παρὰ εἰς τὰ δψιγενέστερα προϊόντα τῆς διανοίας. Ὁ βίος τοῦ Σολωμοῦ προσμαρτυρεῖ λαμπρῶς τὴν ὀρθότητα τῆς παρατηρήσεως. Ἐξαιρέτως, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, ἀποκλειστικῶς ὁ εὐφυῆς αὐτός ἀοιδὸς προορισθεὶς εἰς τὴν Ἑλεγειογραφίαν, ἐγκολάπτει ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῦ στιχουργήμασιν ἀμίμητον τὴν σφραγίδα τῆς ἐλεγειακῆς πρωτοτυπίας, ἐμποιεῖ εἰς τὰ πρωτόλεια τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καινὸν δραματισμοῦ. Οὕτω, προσλαβὼν ἐπίκουρον τὴν πάγκοινον καὶ καθομιλουμένην γλῶσσαν, ἐκέρδησε τάχιστα τοῦ Πανελληνίου τὴν φιλοφροσύνην.

Τῷ ὄντι· οὐδὲν παρ' ἡμῖν δημοχαρέστερον τοῦ Τραγουδίου τοῦ Σολωμοῦ. ἸΠοῦ, εἰς τίνα τῆς Ἑλλάδος γωνίαν ἀγνοοῦνται τὰ Ἑλεγεῖά του; Εἰς τίνα τῶν δημοτικῶν πανηγύρεων δὲν ἤχοῦσι περιαδόμενα τὰ περιπαθέστατα ἄσματά του; Εἰς τίνα γάμον, ἢ οἰκιακὴν ἑορτὴν δὲν ψάλλουσιν αἱ παρθέναι τὰς Νεκρικὰς Ὁδὰς του, φερ' εἰπεῖν, τὸ ἐλεγεῖον τῆς *Φαρμακωμένης*,

«Τὰ Τραγούδια μου τᾶλεγες ὄλα,»

τὸ ἕτερον τῆς παιδούλας,

«Ὅποῦχε ἴστα ξανθὰ μαλλιά

Νιοθέριστη μυρτούλα,»

τὸ τοῦ Βοσκοῦ, τῆς *Ξανθοῦλας*, τῆς *Ἀνγῆς*, τῆς *Καλογραίας*, τῆς *Ἀβροκόμης*, τῆς *Ψυχούλας*, τῆς *Παράφρονος Μητρός*, καὶ τὰ ἐπίλοιπα, ἐν οἷς ἡ σεμνότης, ἡ παρθενία, ἡ μητρικὴ

στοργή, ὁ ἀτυχὲς ἔρως τῆς γυναικός, εἰς κορωνίδας στενάς μὲν, ἀλλὰ χαρισιστάτας ἐμπεριγραφόμενα, παριστάνουσι πρωτοφανῆ τινα λυρικὸν χρωματισμόν;

Ἔχει βεβαίως ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ θηλυκόν τι καὶ ἡμερον. Ἐως ἀπ' ἀρχῆς τὰ πάθη τοῦ γυναικείου φύλου ἀσχολοῦσι τὴν Ἐποποιίαν. Οἷους δ' ἀθανάτους τύπους γυναικείους σχεδιάζει ἐφεξῆς τὸ θέατρον! Ὅποῖαν ἠθικὴν καινουργίαν ἐγκαινίζει τὸ Δράμα διὰ τῆς Ἀντιγόνης, τῆς Ἰφιγενείας, τῆς Πολυξένης! Ἐρωτώσι τινές, ἂν πρὸ Ἑλλάδος ὑπῆρξεν ἀνθρωπισμός. Εὐλόγος ἡ ἐρώτησις. Τίς γὰρ ὁ ἐν τῇ εὐσπλαγχνίᾳ τῆς γυναικὸς ἀνακαλύψας τὸ ἕτερον καὶ ἕως τότε ἄγνωστον τῆς ἀνθρωπίνου ψυχῆς ἡμισφαίριον, τίς, εἰμὴ ὁ Ἕλλην; Ἐκτοτε, ὁ ἥττων τόνος τοῦ ἀδυνάτου φύλου ποικίλλει τὸν μείζονα τόνον τοῦ ἀνδρός! Ναί, διὰ τῆς γυναικὸς ἐπὶ σκηνῆς χειραγωγηθείσης, συμπληρώθη ἡ κοινωνικὴ παθολογία, ἡ ἀνθρωπότης διατελέσθη καὶ συναπνευστή. Ἐκεῖθεν ἤρξατο ἡ ὀλοκληρία τῆς συνειδήσεως.

Οὐχ ἥττον δὲ περιποιεῖται τὴν γυναῖκα καὶ ἡ Ποίησις ἡ Δημοτικὴ, ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς μάλιστα φιλανθρωπίας ἰσχυροπεποιημένη. Κατὰ τὴν ἔποψιν ταύτην ὁ Σολωμός, ἄριστος εἰκονογράφος παρθένων, καὶ παθοποιὸς προφερέστερος τῶν ἄλλων ἀναδεικνύμενος, βαδίζει ὁδὸν ὄντως Ἑλληνικὴν, ἀνύει τὴν πορείαν, ἥτις προάγει αὐτὸν εἰς φήμην μεγάλην. Τὰ ἐλεγεία, ὅσα νέος ὢν συνέγραψεν εἰς πένθος γυναικῶν, εἰς θάνατον κορασίων ἢ παιδίων, εἰς ἄλλας ἠθικὰς ὀδύνας, διαπρέπουσιν ἐν τῇ γραμματολογίᾳ μας, καὶ θέλουσι βεβαίως ἐπιζῆσει ὡς πολῦτιμοι τῆς δημοτικῆς ποιήσεως μαργαρίται.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνάλυσις θέλει ποτὲ ἀπονεύμει αὐτοῖς εὐλάβειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν. Δὲν δύναται ὁ κριτικὸς νὰ μὴ ὑπολογίσῃ τὴν περίστασιν, ὅτι ὁ Σολωμὸς ἀπεδήμησεν ἀπὸ Ζακύνθου εἰς ἠλικίαν τρυφερὰν, ὅτι πρῶτον ἀέρα φιλολογικὸν ἐπνευσε τὸν τῆς Ἰταλίας, ὅτι ἐκεῖ ἠλικιάσθη, ἐκεῖ, καὶ κατὰ

τὴν μέθοδον τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου, μέθοδον πάντως σχολαστικὴν, ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ὅτι, πλὴν τῶν ποιητικῶν εἰδῶν τῆς Ἰταλίας, ἄλλα σεβασμοῦ ἀντικείμενα δὲν προὔτεθησαν εἰς τὴν λατρείαν του. Ταῦτα πάντα δὲν θέλουσι παρασιωπηθῆ. Καὶ ὅμως, πῶς ἐξέρχεται τῆς δοκιμασίας σῶος τὸ ἦθος, ἀνεξάρτητος τὴν πνευματικὴν διάθεσιν! Οὐδὲν τὸ Ἰταλικὸν εἰς τὰ πρωτότυπα εἰδύλλια του, οὐδὲν, ἔστω καὶ Πετράρχικόν. Ναὶ μὲν ἐλεγειοποιεῖ καὶ ὁ Πετράρχης εἰς τὸν θάνατον τῆς Λαύρας· βέβαια, σεμνοποιεῖ τὴν ἄσπιλον παρθενίαν καὶ αὐτός, κλαυθμυρίζει καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῇ προώρῳ τοῦ κάλλους φθορᾶ, ἀναπτεροῦται εἰς τρίτον οὐρανόν, ἀναζητῶν ὡς ἄλλος Ὀρφεὺς τὴν Εὐρυδίκην του· ἀλλ' οὐχ ἦττον ὁ Ἀρετινὸς λυρικός ἀνήκει εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ τυπογραφία δὲν διέλυσε ἐπαισθητῶς τὰς παλαιὰς διαφορὰς ἀναμέσον ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας. Ὁ Πετράρχης, εἰ καὶ φύσει ποιητής, εἰ καὶ δεδηγμένος τὴν καρδίαν, ὅμως ἀποτελεῖ μέρος σημαντικὸν τοῦ λογιωτατικοῦ συλλόγου τοῦ αἰῶνός του. Εἶναι ἔξοχος λατινιστής, διάσημος ἑλληνιστής, καθαρολόγος (*purista*), ἀρχαιολόγος, ἢ μᾶλλον ἀρχαιολάτρης· κατατρίβει τὰς ἡμέρας εἰς σχολίαισιν φιλοσόφων, τὰς δὲ νύκτας δαπανᾷ εἰς σκωληκοβρότων χειρογράφων ἐρμηνευσιν. Δὲν ἀρκεῖ εἶναι σύμβουλος καὶ πανηγυριστὴς πολιτικός, εἶναι ποιητὴς ἐστεφανωμένος (*laureato*), εἶναι δ' ἐν ἐπιμέτρῳ καὶ κληρικός. — Ὡς ὑπέροπου τὸ φορτίον πρὸς αἰοδὸν *Volgare*, δημοτικόν! Τάχα τοιοῦτος ὄγκος δὲν θέλει ἐνίοτε κατακάμψει τὸ πάθος, κόψει τῆς φαντασίας τὴν ἀναπομπήν; — Τῷ ὄντι· οἱ στεναγμοὶ του, πρὶν ἢ σωματοποιηθῶσιν ἐν τῷ χάρτη, διέρχονται οὐκ οἶδα τίνα ἀτμοσφαῖραν ὄζουσαν τὰ ἐκλεκτὰ τῆς Ἀραβίας ἀρώματα, ἀτμοσφαῖραν ἀρχοντίκας, ὀλιγαρχίας, ὑπεραττικισμοῦ, ἀτμοσφαῖραν ἐπιμελῶς προκεκαθαρμένην, ἥτις οὔτε πρὸς τὸν παναγιώτατον Πάπαν, οὔτε πρὸς αὐτὸν τὸν γαληνότατον Δοῦκα τῆς Ἑνετίας ἤθελεν ἀπαρέσει. Ἐνὶ λόγῳ, ἡ δημοτικότης του ὁμοιάζει τῇ πολιτείᾳ τῶν Φλωρεντινῶν, τῶν

Πισσαίων, τῶν Ἐνετῶν· εἶναι δημοκρατία ἀριστοκρατική.—Ὁ-
λως δὲ διόλου ἐναντία ἀναφαίνεται τοῦ Ζακυνθίου ἡ λυρική. Ὁ
Σολωμός, εἶναι μὲν Κόμης τοῦ σήμερον *ξεπλυμένου* Ἑπτανησια-
κοῦ ἀρχοντολογίου, ἀλλ' εἶναι καὶ δημοκρατικὸς τὴν ποίησιν, ὅσον
οὐδείς τῶν χυδαίων καὶ δυσγενῶν. Τὸ ἐλεγείον του ἀναβράσεται
καχλάζον ἐκ μυχῶν ὑπογείων, σκοτεινῶν, καθὼς ὕδωρ κρυσταλ-
λοειδὲς ἐκ σπλάγγων γῆς. Οὐδὲν τὸ τετεχνασμένον ἐν αὐτῷ.
Ἄλλως τε δέ, Λαύρας τινὸς ἰδίας μὴ τυχὼν ὁ ποιητής, τίς ἡ ἀ-
νάγκη νὰ ὀρμαθίζῃ μεμελημένα *Σονέττα* εἰς ἔπαινον ἐρωμέ-
νης; Ὁ Σολωμός δὲν κλαίει μόνον, ὡς ὁ Πετράρχης· ἐνίοτε γε-
λᾷ. Γελᾷ μὲν, ὅταν ἔχη τὴν διάθεσιν, κλαίει δέ, ὅταν κλαύ-
σωσιν οἱ πολλοί, ὅταν ἐγγώριόν τι συμβᾷ ἀξιολύπητον ταρα-
ξῆ τὸ κοινὸν αἶσθημα, προδιαθέσῃ τὴν πόλιν εἰς πένθος. Ὡς
πρὸς τοῦτο, ἡ ποίησις τῆς νεότητός του γίνεται πιστή, πιστο-
τάτη τῆς Ζακυνθιακῆς κοινωνίας ἡχώ. Διὸ ὁ κυματισμὸς τῶν
αἰσθημάτων του, τὸ παλίντροπον τῆς θρηνηδούσης, ἢ εὐθυμού-
σης του λύρας ἐξεικονίζουσι κατὰ φύσιν τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν
ἄφροντις ὑπολήψεως καὶ φήμης διάγει τὸν βίον εἰς τοὺς κόλ-
πους τῆς πατρίδος του (1).

(1) Ὁ Κ. Πέτρος Κουαρτάνος, ἐν τῷ Ἰταλικῷ αὐτοῦ Προοιμίῳ εἰς τὰ Ἰταλικά
τοῦ Σολωμοῦ ποιητήρια, (Διονυσίου Σολωμοῦ τὰ εὑρισκόμενα, Κερκύρα, 1859.
σελ. 356.) δίδει τὸν λόγον, ὅστις ἔπεισε τοὺς ἐκδότας νὰ ἀνατρέψωσι τὴν
χρονολογικὴν τάξιν τῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ. «Ἐῶντες, λέγει, τὴν τάξιν τοῦ
χρόνου, εὐλόγον κρίνομεν νὰ προτιμήσωμεν τὴν τάξιν τῶν πραγμάτων αὐτῶν.»
Ἐπὶ τοιαύτῃ ἐξουσίᾳ ἡ ὀρθὴ κριτικὴ ἀγανακτεῖ. Ὄφειλον, κατ' ἐμὴν γνώμην,
οἱ ἐκδοταὶ νὰ τάξωσι πρῶτον τὰ ἔργα τῆς νεότητος, εἶτα δὲ τὰ τῆς ὀριμώ-
τερας ἡλικίας τοῦ ποιητοῦ, ἀδιαφοροῦντες, ἂν ὁ ποιητὴς αὐτὸς « ἐξ ηὐτέ-
λ ι ζ ε σ υ ν ἦ θ ω ς π ἄ ν τ α τ ᾶ ἔ ρ γ α τ ῆ ς ν ε α ρ ᾶ ς ἡ λ ι κ ί α ς τ ο υ »
(Διότι, σελ. 355). Ἡ παράλογος προτίμησις, ἡ κακόκριτος φιλοστοργία γο-
νέων τινῶν πρὸς τὰ ἴδια τέκνα παρετηρήθη πολλάκις καὶ πρὸς τὴν τῶν ποι-
ητῶν προαίρεσιν· ἀλλὰ τὰς ἀδυναμίας τῶν συγγραφέων δὲν ἐγκολπίζεται ἀ-
κρίτως καὶ ἀνεξελέγκτως τοῦ κοινοῦ λόγου τὸ κριτήριον, ὅπερ δικάζει τὰ τε
ποιήματα καὶ τὸν ποιητὴν, νῦν μὲν κατὰ μέρος, νῦν δὲ συγκεκριμένως, πάν-
τοτε ἕμως καὶ τὴν λοιδορίαν καὶ τὴν κολακείαν ἀποστρεφόμενον. Ὅτι ὁ Σο-

Εὐδαίμων ἐποχὴ ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Σολωμοῦ! Ἡ ἀφρον-
 τισία τῆς νεότητος ἐτήρησεν ὅλας τὰς θύρας τῆς ἐμπνεύσεως
 ἀνεφωγμένας πρὸς τὰ θέλητρα τῆς ζώσης πραγματικότητος,
 πρὸς τὰς ἀναφωνήσεις τῆς καρδίας, πρὸς τὰς αὐτοπαραδότους
 διδασκαλίας τῆς φύσεως. Ὅθεν ἡ εὐκρατος αὐτοῦ ἰδιοπάθεια,
 ἀφετος τῇ ὀδηγίᾳ δαιμονίου τύχης, ὑπερχειλίσσε κρουνηδὸν
 νάματα εὐαισθησίας, αὐτόρροπα ρεῖθρα γλυκυθυμίας, ἀγάπης,
 ἐλέους· τὴν λύπην συγκεχυμένην, ὡς ἔτυχε, τῇ φαιδρότητι,
 τὰ δάκρυα τωθασμοῖς συμμιγμένα, τὸ καρδιοστάλλακτον εἰ-
 δύλλιον μετὰ τῆς δηκτικῆς σατύρας. Καὶ ἀνώνυμον μὲν, ἀδέ-
 σποτον, ὑπὸ ροδοδάφνας καὶ μύρτους ἐσκιασμένον, τρέχει τό-
 τε ψιθυρίζον τὸ ρεῦμα τῆς φαντασίας του. Οὕτως αὐτόματος
 ἀναβρύει, οὕτως ἀνώνυμος ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ πλήθους ἐντυποῦ-
 ται καὶ ἡ ἐμπνευσις τοῦ περιπλανωμένου ἀοιδοῦ! Ἄλλ' ἀνάπα-
 λιν, οἷα τις ἀντιμισθία! Ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς ἀνωνυμίας διο-
 ρῆς τὴν εἰκόνα τοῦ ἀφιλοδόξου ποιητοῦ· βλέπεις εἰς τὴν ἀνε-
 πιστήμαντον τοῦ δημιουργήματος ὄψιν ἀναγεγλυμμένον τὸ πρό-
 σωπον τοῦ δημιουργοῦ. Μισθὸς ἀνεκτίμητος πρὸς τοὺς ποιητάς,
 ὅσοι γράφοντες δὲν ἐμβλέπουσι πρὸς χειροκροτήματα, ὅσοι δὲν
 ἐξογκοῦσι καὶ λογισμὸν, καὶ ὕφος, καὶ ποίημα, νομίζοντες ὅτι
 ἡ ἐπιτυχία ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὑπερβολῆς, ὅτι τὸ πεφουσημένον
 καὶ παρατράγῳδον σφοδροτέραν παράγει τὴν ἐκρηξίν τοῦ κοι-
 νοῦ θαυμασμοῦ. Ὁ ἀληθινὸς ποιητής, φύσεως ὢν ἀριστούργη-
 μα, οὐδένα μιμῆται, οὐδένα ἄλλον ἀντιγράφει, παρὰ μόνον ἑαυ-
 τόν. Οὔτε βιβλιοθήκας ἐνθυμεῖται, οὔτε ιδέας καὶ αἰσθήματα
 δανείζεται, οὔτε στίχους κλασικοὺς ἀναμασσᾶται, οὔτε σμύρ-
 ναν καὶ λίβανον ἀποθέτει παρὰ πόδας ἀποτεθειμένων ποιητῶν,

λωμὸς περιεφρόνει πάντα τὰ λυρικά ποιήματα τῆς νεότητός του, τοῦτο βέ-
 βαιον καὶ ἀναντιρρήτον. Ἐγὼ δέ, τὸ γε λοιπόν, δύναμαι ὡς αὐτήκοος μάρ-
 τυς νὰ προσθέσω, ὅτι γνώμην οὐχ ἤττον εὐτελιστικὴν ἔφεραν ὁ συγγραφεὺς
 καὶ περὶ τῶν Ἐθνικῶν του Ὑμνων, οἵτινες ἦσαν γεννήματα τῆς Μούσης του
 ἐψιγενέστερα.

ἀλλ' ἐμμένει πιστὸς τῆς πραγματικότητος γραφεύς, ἢ δ' ἐρωμένη αὐτῆ γενναίως ὅσον οὐπὼ τὸν ἀνταμείβει . . . Ἐπαναπολαῖς στιχουργῶν τὰς ἰδέας ἄλλων; Ἀναφροντίζεις τῆς Αἰσθητικῆς ἐπιστήμης τοὺς κανόνες; Ἀναμένεις ἐπαίνους καὶ ἐπιβοήματα; Ῥυπαίνεις χάρτην! Ἡ μέθη τῆς φιλαυτίας, ἢ ἔξαψις τῆς δοξοκοπίας σου, ἢ βιβλιοκριτικὴ κολακεία, δέκα βάνουσα χειροκροτήματα, ὅχι, δὲν ἰσχύουσιν οὐδ' ὅσον ν' ἀνεγείρωσιν ἐν ὥρᾳ κρίσεως τὸ πῆλινον σκέπασμα τοῦ τάφου σου!

Β'.) Ἐν τούτοις, ἤγγιζεν εἰς τὸ τέλος ὁ χρυσοῦς αἰὼν τοῦ Σολωμοῦ.

Ἐνῶ αἱ ἠδύφωνοι νεάνιδες τῆς Ζακύνθου ἐμέλιζον τῆς Φαρμακωμένης τὸ μυρολόγιον, ὕμνοι πολεμικοί, ὅπλων κλαγγή, βοῆ ἐπαναστάσεως περιεβόμβουν εἰς τ' ἀπέναντι ὄρη τῆς Πελοποννήσου.

Προέβαιναν ἡ Ἀνάστασις τοῦ 1821. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἡ ζωὴ ἐκάστης γωνίας τῆς Ἑλλάδος συνεπληθύνετο, εἰσρέουσα εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Πανελληνίου ζώην.

Σπινθὴρ φιλοπατρίας διέρχεται τὸ μεταξὺ νήσου καὶ στερεᾶς στενόν, ἠλεκτρίζει τοὺς εὐεξάπτους Ζακυνθίους, μεταδίδει φλόγας ἐθνισμοῦ εἰς τὰ στήθη των. Ἐκ τῶν κατοίκων, οἱ μὲν δρᾶττουσι τὰ ὅπλα, οἱ δὲ συνεισφέρουσιν ἔρανον, ἄλλοι διαδίδουσιν ἐν σπουδῇ τὰ σπέρματα τῆς Ἐταιρίας. Ἐνῶ δὲ αἱ παρθένοι ξαίνουσι τίλημα διὰ τὰς πληγὰς, ἱερεῖς τελοῦσι παρακλήσεις ἐν παραθύστῳ, καί, εὐφωνοὶ ὄντες, τονίζουσιν ἐν τοῖς συμποσίοις, εἰς τὸ πείσμα τῶν Ἀγγλῶν Τοπαρχῶν, τοὺς ὕμνους τοῦ Ῥήγα, καὶ τὸ *Τί καρτερεῖτε*.

Τίς δύναται νὰ περιγράψῃ τὸν ἐνθουσιασμόν, τὸν πυρετόν, τὴν μανίαν τῆς Ἐπτανήσου κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν; Τοιαύτη περιγραφή δεῖται ἰδιαιτέρας, ἀλλὰ καὶ μακρᾶς ἐξιστορήσεως. Ὁ Ἴόνιος λαὸς, φύσει μὲν θερμουργός, ἐπηρεθισμένος δὲ καὶ ὑπὸ δύο ἀντενεργειῶν ταύτοχρόνων, τῆς τοῦ Τούρκου, καὶ

τῆς τοῦ Ἄρμωστοῦ, ἀναφαίνεται γίγας τὴν αὐταπάρνησιν, ἥρως τὸν ἀνταγωνισμόν. Ὁ ἱερός αὐτὸς σπινθὴρ φλέγει καὶ τὴν ἐθνικὴν φιλαυτίαν τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ Ἑπτανησιακὴ κοινωνία μετεβλήθη ἀπρόοπτως καὶ ὡς ἐκ θαύματος εἰς κοινωνίαν Ἑλληνικὴν. Ἐπὶ τῆς ἡδύνατο ὁ ποιητὴς νὰ καθυστερήσῃ; πῶς νὰ μὴ συμμερισθῇ τὴν καταστροφὴν, ἢ τὸν θρίαμβον τοῦ γένους του;—Ὁ ποιητὴς ἀδιστακτικῶς μεταπέιθεται. Ἐὼν οὖν χαίρειν τοὺς θηλυπρεπεῖς τοῦ Τραγουδίου στεναγμούς, ὀρέγεται τοῦ ἐπινικίου Ὑμνου, καὶ συντρίβων τὴν ἐλεγειακὴν του λύραν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ἐλευθερίας, ἔνθους ἔκτοτε ἀναβοᾶ,

«Στὰ χορτάρια, στὰ λουλούδια
Τὸ ποτῆρι δὲν βαστῶ
Φιλελεύθερα τραγούδια,
Ἐάν τὸν Πίνδαρο ἐκφωνῶ!»

Κατὰ δυστυχίαν, ἡ πορεία ποιητῶν τινῶν, ἐξόχως τῶν αὐτορρημάτων καὶ αὐτοφυῶν, εἶναι ἀμεταλλάκτως καθειμαρμένη. Δὲν ἐπιτρέπεται πρὸς τούτους ἡ λοξοδρομία, καθὼς πρὸς τὸν πηδαλιούχον. Ἡ ἐλαχίστη παρεκτροπὴ δύναται ν' ἀποβῇ πρὸς τὸν θειασμὸν αὐτῶν ἐπιζήμιος. Μνήσθητι περὶ τούτου τῶν λόγων τοῦ Σωκράτους ἐν τῷ Ἰωνί τοῦ Πλάτωνος. Ἀποκλίνουσι καὶ παρακμιζούσιν οἱ ἔνθεοι, ἔξω τῆς εἰδικῆς περιστάσεως ἐν ἣ ἐμπέφυκαν. Ἐπειδὴ, καθὼς καὶ ὁ Ὀβίδιος συμμαρτυρεῖ,

«*Est Deus in nobis, sunt et commercia caeli;
Spiritus aethereis sedibus ille verit.*»

Ἡθελεν ἄρα γε ὁ Μίμνερος εὐδοκιμήσει εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐνθουσιαστικῆς ποιήσεως; Ἀμφίβολον. Τὸ δὲ μόνον βέβαιον, ὅτι ὁ μὲν Λιγυάδης θαυμάζεται ὡς Λιγυάδης, ὁ δὲ Τυρταῖος ὡς Τυρταῖος, ὁ δὲ Πίνδαρος ὡς Πίνδαρος. Ἐκαστος εἰς τὸ προτέτακται, καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν κλῆσιν.

Φανερόν, ὅτι ἡ τοιαύτη μετάστασις ὑπέβαλλεν εἰς δεινὴν δοκιμασίαν τὴν ποιητικὴν ἰδιοσυγγρασίαν τοῦ ᾠοῖδου. Ὄφειλε γὰρ ὁ Σολωμὸς ἀπὸ τῆς χαμηλῆς χώρας τοῦ Μυρολογίου καὶ τοῦ ἐγγωρίου Ἄσματος, ἔνθα ἐπρώτευσεν ἤδη, νὰ μεταβῆ τανυσίπτερος πρὸς τὰ ὑπεράκρια τοῦ Παλιγγενεσιακοῦ Διθυράμβου. Ἐκεῖ δὲ ἄλλα ἐπεκράτουν πάθη, ἄλλη ἀτμοσφαῖρα, ἄλλος κόσμος ἐνδιέπρεπε . . . Πῶς ἐξέρχεται τῆς δοκιμασίας ὁ ποιητής; Τὸ ζήτημα προέρχεται αὐτόματον· δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ ἀποφύγωμεν.

Δύο τὰ προϊόντα τῆς περι ἧς ὁ λόγος μεταστάσεώς του· ἃ Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, καθαρὸν ποίημα λυρικόν, καὶ ὁ ἐλεγειώδης ἕτερος Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἀόρδου Βυρῶνος. Τὰ δύο ταῦτα στιχουργήματα, μικρὸν ἀπέχοντα χρονολογικῶς ἀπ' ἀλλήλων, ἔτυχον τοῦ ἀξιοζήλου πλεονεκτήματος τῆς ἐγκαιρίας. Ἡ ἐν αὐτοῖς διαλάμπουσα φιλοπατρία ἐκορύφωσε τῶν Ἑπτανησίων τὸν ἐθνουσιασμόν. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, τὸ ἐπιπνευστικὸν τοῦ Σολωμοῦ, γονιμοποιηθὲν ὑπὸ τῶν περιπετειῶν τοῦ ἀγῶνος, διατυποῖ, εἰμὴ συνεχῶς, τοῦλάχιστον ἐκ διαλειμάτων, ἔμφυχον, καὶ σχεδὸν ἀπτήν ἐνταῦθα τὴν εἰκόνα τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὑπάρχουσιν ἐν αὐτοῖς σκηναὶ τινες ἠρωϊκαί, οὔτω λαμπρῶς, οὔτω ζωγραφικῶς ἐκτεθειμέναι, ὥστε, νομίζω, οὐδεὶς τῶν ἐπὶ ὑψηλοφυΐᾳ καὶ πρωτοτυπία θαυμαζομένων ποιητῶν ἠθέλεν ἀπαξιώσει αὐτάς.

Ἄλλ' ἡ ἀστραπὴ τοῦ πατριωτισμοῦ, ἣτις διασχίζει τὴν μελανίαν τοῦ πολέμου, ἀλλ' ὁ πάταγος καὶ ἡ βροντὴ τῆς μάχης, ἀλλ' ἡ ἀλληλουχία τῶν ταρακτικῶν εἰκόνων, ἀλλὰ τὸ γοργὸν καὶ ἄρμονικὸν τοῦ μέτρου δὲν ἐξαγοράζουσι, τοῦλάχιστον κατὰ γνώμην ἐμὴν, ὄχι, δὲν ἀναπληροῦσι τὴν ἔλλειψιν τῆς ἰδυλλιακῆς ἀπλότητος, ἣτις ὑφίσταται τὸ κύριον προτέρημα τοῦ ποιητοῦ. Μετάρσιος, ἐξώπιος ὁ Σολωμὸς ἐνταῦθα γενόμενος παρὰ πὴν ἔμφυτον αὐτοῦ βροπὴν, συναναφέρει πολλάκις τὴν ἰδέαν εἰς ὕψη Πινδαρικά, ἀπρόσιτα πρὸς τὸ ἄπτερον τοῦ πλήθους κατα-

ληπτικόν, καὶ ὑπὸ τῆς ἐμπνεύσεως ἐναρπαζόμενος λησμονεῖ, ὅτι ἢ παρ' αὐτοῦ μεταχειριζομένη γλῶσσα, καθὼς δημώδης παντάπασιν, ἀπαιτεῖ καὶ νοήματα δημώδη, νοήματα ἀπλούστατα, τοῖς πᾶσιν εὐκατάληπτα καὶ προσιτά, ἄλλως ἀπόβαίνει ἔνδυμα στενὸν καὶ πενιχρὸν ἐπὶ πελώριον ἥρωος ἀνάστημα. — Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, προοιμιάζεται προσωποποιῶν τὴν Ἐλευθερίαν εἰς λέξιν καθημαζευμένην. Βέβαια ἡ προσωποποίησις ἐπιτρέπεται πρὸς πάντα ποιητὴν. Ἀμφιβάλλω ὅμως ἐὰν ὁ χυδαῖος αὐτοσχεδιαστὴς τῆς Τοσκάνης, τῆς Νεαπόλεως, ἢ οἴασθῃποτε ἄλλης χώρας εἴωθε νὰ καθωραίζη τὰ μέτρα του δια τοιούτων ἐξηυγενισμένων καὶ ὑπερηφάνων καλλωπισμάτων.

Ἰάχα ἐφρόντισε καὶ ὁ χυδαῖος Σολωμὸς ἐὰν τὸ ἀνεξευγένιστον τῆς πατρίδος του πλῆθος, πρὸς ὃ γράφων ἐνέβλεψε, φιλήτας ποιητικὰς προσωποποιήσεις; ἐφρόντισεν ἐὰν εἰς ἀπαξάπασαν τὴν κυρίως *Δημοτικὴν* τῆς Ἑλλάδος ποίησιν εὐρίσκηται καὶ μία μόνη τοιούτου εἶδους ἐξαίρεσις; Ἐλεύθερος μὲν ὁ κλασικὸς ποιητὴς νὰ προσφωνῇ Δία καὶ Ἀπόλλωνα, νὰ συνθέτῃ τὰ νοήματά του ἐπὶ τὸ παραστατικώτερον, νὰ ἐμψυχῇ ἄψυχα καὶ νὰ μορφοποιῇ ἰδέας ἀφηρημένας, ἀλλὰ τὸ ὕφος τὸ δημοτικόν, καὶ μάλιστα τὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τὸ Ζακυνθιακὸν ἰδίωμα, κάλλιον εἰπεῖν, τοῦτο νομίζω, καθὼς πρόσγειον, καθὼς ἀφελὲς καὶ ἀνεπιτήδευτον, ἐξωκεανίζεται, χάνει τὰ νερά του μεθαρμοζόμενον εἰς ἀνωτέραν τάξιν εἰκόνων, σχημάτων, νοημάτων. Τὸ ὕφος τοῦ δημοτικοῦ ποιητοῦ οὔτε μυθολογικοὺς ἀναπλασμοὺς ἀνέχεται ἄλλους, πλὴν τῶν ἐν ταῖς παραδόσεσι διασωθέντων, οὔτε μετεωρισμὸν διανοίας ὑπομένει, οὔτε ἄλλον τινὰ χρωματισμὸν ἐπιδέχεται, πλὴν τοῦ ἀποκλειστικῶς λαμβανομένου ἐκ τῆς ἐπόψεως τῶν συνήθων καὶ χρεωδεστέρων ἀντικειμένων. Φρονιμώτερον, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὁ Σολωμὸς ἤθελε πράξει, εἰ ἀφ' ἐνὸς μὲν εἶχε καταστήσει προχειρότερον τὸ νόημα, ἀφ' ἑτέρου δ' εἶχεν ἀναβιάσει τὴν γλῶσσαν εἰς ἑλληνικωτέραν περιωπὴν. Διότι ἀρμόδιον μὲν ἴσως ἦτο τὸ Ζα-

κυνθιακὸν ἰδίωμα εἰς ἐκτραγῶδησιν τῆς *Ξανθούλας* καὶ τῆς *Αἰγούλας*, ἧτο πρόσφορον ἰσῶς πρὸς κόμους Ζακυνθίων κιθαρωδῶν, ἀνεπαρκῆς ὄμως καὶ ἀνάρμοστον ἀπέβαινε πρὸς Ὑμνους, τὸν ἐγγχώριον ἀπολακτίζοντας τύπον, καὶ Ἑλληνικὴν καθόλου τὴν εὐπρέπειαν παραλαμβάνοντας, Ὑμνους μὴ ἀπευθυνομένους πρὸς ταύτην, ἢ ἐκείνην ἰδιαίτερος τὴν ἐπαρχίαν, πρὸς Ζακυνθίους, ἢ Κεφαλλῆνας μόνον, ἀλλὰ γε πρὸς σύνολον καὶ πανθελεῖ συνηθροισμένον πρωτοφανῶς τὸ Πανελλήνιον.—Διὰ ταῦτα πάντα, ἢ μετοχέτευσις τῆς ἐλεγειακῆς ιδέας καὶ λέξεως εἰς τὰ βρῦματα τῆς ἀνωτέρας Λυρικῆς, μετοχέτευσις, ἣν ὁ Σολωμὸς ἐπεχειρήσεν ἐν τοῖς εἰρημένοις Ὑμνοῖς, δὲν ἠὺδοκίμησε τοσοῦτον, ὅσον πρὸ τινῶν ἐτῶν ἐτάχυνε νὰ διασαλπίσῃ ὁ ὄχλος τῶν πανηγυριστῶν τοῦ ποιητοῦ. Ναι μὲν ὁ Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν ἠλέκτρισε τότε ψυχὰς οἰκοθεν διατεθειμένας εἰς συγκίνησιν, ἀνεωγμένας ἤδη πρὸς τὸν ἐνθουσιασμόν. Ἀλλά, σήμερον, ὅτε ἡ ἕξαψις ἐμετριάσθη, σήμερον ὁ Ὑμνος αὐτὸς ἀτόλμως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἐπικριτοῦ ἀμφισβητεῖ τὴν ἡγουμενίαν πρὸς τὰ προγενέστερα καὶ ταπεινότερα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως στιχοουργήματα. Καὶ ἐπιζῶσι μὲν ὀλίγοι τινὲς τῶν στροφῶν ἐκείνων, πότε καὶ πότε ψαλλόμενοι εἰς τὰς κυριώτερας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τίνες αὐταί; Ὅσοι μάλιστα φέρουσιν ἐλεγειακὸν καὶ δημοχαρῆ τὸν εἰκονισμόν. Τοιοῦτο λ. χ. τὸ χωρίον, ἔνθα ἡ νέα Ἑλλάς, παρίσταται *πικραμένη, ἐντροπαλή*, καὶ θυροκροτοῦσα εἰς ζήτησιν ἐπικουρίας. Τοιοῦτο καὶ τὸ ἕτερον, ἔνθα ἀπεικονίζεται ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως. Τοιοῦτο, τέλος, τὸ πένθιμον καὶ τῇ ἀληθείᾳ λαμπρότατον ἐκεῖνο, ὅπου σκηνογραφεῖται ἡ ἀπαγχόνισις τοῦ Πατριάρχου. Πλὴν τῶν ἐπεισοδίων τούτων, ἅπερ ζῶσιν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν νέων, καὶ φαιδρύνουσι μόνον τῆς 25^{ης} Μαρτίου τ' Ἀθηναϊκᾶ συμπόσια, ὁ Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, καὶ ὁ Νεκρικὸς ἕτερος εἰς τὸν θάνατον τοῦ Βυρῶνος οὐδὲν ἠτύχησαν νὰ ἐντυπώσωσιν ἵχνος μόνιμον καὶ δυσεξάλειπτον ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, χάριν

τοῦ ὁποίου συνετάχθησαν ἐξαιρέτως παρὰ τοῦ συγγραφέως. Ὁ ἐλεγειοποιὸς τῆς Ζακύνθου περιῆλθε καὶ ἀκαταπαύστως περιέρχεται τὸ Πανελλήνιον ἀλλ' ὁ Ὑμνογράφος τῆς Ἐθνεγεροσύας βραδυπορεῖ κατὰ τὴν περιοδίαν.

Γ.) Λήξαντος τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, κατευνάζεται βαθμηδὸν ὁ ἐθνικὸς ὄργασμός· ἑλληνικὸν δὲ βασιλείου καθιερυθέντος, οἱ πολλοί, καταλείποντες ὕμνους τε καὶ φιλελευθερα τραγούδια, πραγματόκοποῦσιν, ἐπανάγουσι τὸν νοῦν εἰς τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα, τρέπονται εἰς ἀσχολίας ἰδιωτικὰς. Ὁ Σολωμός, εἰ καὶ πόρρω τῆς τύρβης, ὅμως συνησθάνθη τὴν ἐπὶ τὸ πεζικώτερον τοῦ γένους μεταβολήν. Καὶ συνησθάνθη μὲν λυπηρῶς τὴν ὕφειν τοῦ δημοσίου ἐνθουσιασμοῦ, ἠγανάκτησέ δ' ἔτι μᾶλλον ἰδὼν τοὺς πεζολόγους τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης πεζοβατήσεως, νομοθέτας, διδασκάλους, δικηγόρους, δημοσιογράφους τοῦ βασιλείου, εἰσάγοντας ἐν χρήσει γλῶσσαν ἄλλην, παρὰ τὴν χυδαίαν, ἰδὼν δέ, τὸ βαρύτερον, στιχουργοὺς καθιερῶντας ἐν ποιήμασι τῆς ἀνωτέρας καὶ πεπαιδευμένης τάξεως τὴν διάλεκτον. Ὁ Σολωμός δὲν ἐβράδυνε νὰ σταθμίσῃ τοῦ συστήματός του τὴν καθυστέρησιν. Διὸ ἡ φιλόδοξος ψυχὴ του, στενοχωρηθεῖσα ἐντὸς τοῦ ὁσημέραι συστελλομένου ἐκείνου κύκλου τῆς Ἑλληνικῆς δημοτικότητος, ἄρχεται, πρὸς ἀποζημίωσιν, ἐπιποθεῖσα ἄλλην τινὰ ὑπόληψιν μᾶλλον εὐρύχωρον, ὑπόληψιν Εὐρωπαϊκὴν, εἰ δυνατόν.

Συνέπεσε τότε νὰ μεταβῇ ἀπὸ Ζακύνθου εἰς Κέρκυραν, χάριν οἰκιακῶν τινῶν συμφερόντων. Ἐκεῖ δὲ συναντήσας μαθητὴν τινα νεωστὶ μὲν ἐπιστρέψαντα ἐκ Γερμανίας, ὑπεραίροντα δὲ μετὰ στομφασμοῦ πᾶν τὸ Γερμανικόν, μυεῖται παρὰ τούτου διὰ περιλήψεων καὶ μεταφράσεων τὴν ποίησιν τοῦ *Goethe*, τοῦ *Schiller*, τοῦ *Wieland*, καὶ ἀχρολογεῖ τὴν Καλλολογίαν τοῦ *Fichte*, τοῦ *Lessing* καὶ τοῦ *Hegel*. Ὁ Σολωμός εἶχεν ἤδη καὶ προηγουμένως μελετήσει τοὺς κορυφαίους τῆς Ἀγγλικῆς φιλολο-

γίας, ιδίως τὸν *Shakespeare* καὶ τὸν *Byron*. Αἱ ἀναγνώσεις καὶ συναναστροφαι μετὰ τοῦ γερμανίζοντος μαθητοῦ, αἱ ἀναμνήσεις τῶν ῥωμαντικῶν τῆς Ἀγγλίας ποιητῶν, αἱ καλλολογικαὶ συνεντεύξεις μετὰ τοῦ διασήμου μελοποιοῦ Μαντσάρου προσεπιβρυννύουσιν εἰς τὴν καρδίαν του τὸν πόθον πλατυτέρας τινὸς ποιήσεως. Ἐκτοτε ὁ μὲν ὀρίζων τῆς ἀφελοῦς καὶ εἰδυλλιακῆς στιχουργίας φαίνεται αὐτῷ στενόχωρος, ἡ δὲ Δυρικὴ ἀνεπαρκής. Ὅθεν βάσκανον ἐπιβάλλον ὀφθαλμὸν πρὸς τὰ τρόπαια τοῦ *Gaethe*, καὶ ἀναπολῶν σχετικῶς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν τὸ τοῦ Κολόμβου *el mundo es poco*, φιλοτιμεῖται νὰ κτήσῃ φήμην Ἐπικοῦ καὶ Εὐρωπαϊκοῦ ποιητοῦ (1).

Ἐκάλεσα πρὸ ὀλίγου μετὰ στασιν τὴν ἐκδρομὴν τοῦ Σολωμοῦ ἀπὸ τῆς Ἐλεγιογραφίας πρὸς τὸν Πινδαρισμὸν. Μετὰ πολλῆς μου λύπης ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀναγκάζομαι νὰ καλέσω διὰ τινος λέξεως ἀπαισίας ἀποστασίαν τὴν αὐτομόλησιν τοῦ δημοτικοῦ Ἵμνογράφου πρὸς τὸν ἑτεροούσιον καὶ ἀλλοτύπωτον Γερμανισμὸν.

Ναὶ βλέπω ἐν τῇ φάσει ταύτῃ τὴν ἀποστασίαν, ὀφείλω νὰ στιγματίσω τοῦ προορισμοῦ τὴν παράβασιν.

Διότι πῶς ὀμιχλώδης μυστικισμός, οἷος ὁ τοῦ *Wieland*, τοῦ *Burger*, τοῦ *Gaethe* ἠδύνατο νὰ μετεισδύσῃ εἰς τὸν γαληνότατον τῆς ἡμετέρας Ἑλλάδος αἰθέρα, νὰ μεταφυτευθῇ εἰς τὴν ζῶσιν καὶ πάλλουσαν, εἰς τὴν διαφανεστάτην ταύτην τοῦ αἰῶνος, καὶ τῆς ἡμετέρας ἀναγεννήσεως πραγματικότητα; Πῶς ἢ λαβυρινθώδης ἐκείνη τοῦ *Herder*, τοῦ *Fichte*, τοῦ *Hegel*,

(1) Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι οἱ ὑπομνηματογράφοι τοῦ Σολωμοῦ ἀνατρέπουσι λίαν ἀπερισκέπτως ἐν τῇ Κερκυραϊκῇ ἐκδόσει τὴν χρονολογίαν τῶν ἔργων, καὶ συγχέουσι τὰς διανοητικὰς φάσεις τοῦ ποιητοῦ. Τί ὀφελούσιν οἱ ἀναπλάσμοι καὶ τὰ βιογραφικὰ ἐπιτηδεύματα, εἴταν τὰ πράγματα λαλώσιν ἀφ' ἑαυτῶν; Εἰλικρινέστερον ἄλλως τε ἐκφράζεται ὁ ἑλληνίζων τῶν ὑπομνηματιστῶν, ὀμολογῶν (σελ. κή.) ὅτι «ἡ ἑλλειψὶς τῶν σημαντικωτέρων χειρογράφων μεταίονει πάντα περισσότερο τὴν προσπάθεια νὰ ἀκολουθήσομε τὸν ποιητὴν εἰς τὴν ἀδιάκοπην πρόοδον τοῦ πνεύματός του.»

τοῦ Schelling καλλολογία ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς τὴν ἀμόρφωτον, καὶ ἀπλουστάτην, καὶ ὅπως ἀνεπιστήμονα γλώσσαν τοῦ Κλέφτου;

Ἐξάπαντος, τὸ ἐπινόημα ἦτο τόλμημα προσβεβλημένης ὑπερφοσύνης.

Αἱ ἐκ τῆς ἀποστασίας πηγάσασαι προσπάθειαι ἐψάλισαν τὰς πτέρυγας τῆς ἐπιπνοίας καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, διέφθειρον τὴν πρωτοτυπίαν τῆς ιδέας. Ὁ πόθος τῆς ἐπικῆς ὑπεραιωρήσεως, τὸ *Proprio*, ὡς ὁ ποιητὴς συνήθως ὠνόμασεν ἰταλιστὶ τὸν φιλόσοφον τῆς Ποιήσεως σκοπόν, ἠνάλωσε τὴν ἔμφυτον λυρικὴν ἔμπνευσιν τὰ καλλολογικὰ λεπτολογήματα συνεπόδισαν τὴν ἀναπτέρωσιν τῆς φαντασίας (1).

(1) Περίεργα δείγματα τῆς αἰνιγματώδους καλλολογίας τοῦ Σολωμοῦ περιέχει ἡ ἀρτίτυπος ἔκδοσις τῶν ποιημάτων του. Ὁ ἀναγνώστης δράττει ἐν τοῖς Σ τ ο χ α σ μ ο ῖ ς τ ο ῦ π ο ι η τ ῆ ψηλαφητῶς, καὶ τρόπον τινὰ ἐπ' αὐτοφώρῳ, τὸν ἀφηνιασμένον τῆς ποιητικῆς φιλοσοφίας, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀπόδρασιν τοῦ δημοτικοῦ αἰδοῦ πρὸς τὴν τῶν ὑπερφίλοσοφούντων ὀλιγαρχικὴν συμμορίαν. Παραθέτω, χάριν διευκρινήσεως, δύο τεκμήρια, ἐξ ὧν ἡ κρίσις μου γενήσεται καταφανεστέρα.

«Ὁ θεμελιώδης ῥυθμὸς τοῦ ποιήματος,» γράφει ὀλιγαρχικῶ τῷ πνεύματι, ἵνα μὴ εἴπω καὶ ἀλγεβραϊκῆ τῆ φράσει, ὁ ποιητὴς, «ἄς ἦναι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, τὸ Κοινὸ καὶ τὸ Κύριο (*Proprio*), συβρίζωμένα καὶ ταυτισμένα μετ' τῆ γλώσσα ἄς ἐργάζεται (τὸ ποίημα) ἀδιάκοπα γιὰ τὴν ἀληθινὴν οὐσίαν, ἀλλὰ εἰς τὸν τρόπον ὥστε νὰ μὴ τὰ ἀλάθουν εἰ μὴ οἱ νόεες κοί γυμνασμένοι καὶ βαθεῖς. Εἰς τοῦτο θὰ φθάσῃ τινὰς μετ' ἄλλον ἀπλό, πλούσιον ἄλλο ἀπὸ δεσμάτα, τρέφοντας τῆ Μορφῆ μετ' ἄλλοις «δημοτικούς» λ. χ. ἐτοιμοθάνατος — χρυσοπηγῆ, — χρυσοπράσινα, κ. α.» (Στοχασμοὶ τοῦ Ποιητῆ, ἔκδ. Κερκύρας, σελ. 226).

«Μία μεστὴ καὶ ὠραία δημοκρατία ἰδεῶν, ἡ ὁποία εἰς νὰ παρασταίνον οὐσιαστικὰ τὸν εἰς ταῖς αἰσθησεὶς ἀόρατον Μονάρχην. Τότε εἶναι ἀληθινὸ ποίημα. Ὁ Μονάρχης, ὅπου μένει κρυμμένος γιὰ ταῖς αἰσθησεὶς, καὶ γνωρίζεται μόνον ἀπὸ τὸ πνεῦμα, μέσα εἰς τὸ ὅποιον ἐγεννήθηκε, εἶναι ἐξω ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ Καιροῦ· ἀλλὰ μία δημοκρατία ἰδεῶν ἐνεργεῖ αἰσθητὰ μέσα εἰς τὰ ὅρια τοῦ Καιροῦ». (Αὐτόθι).

Ἄγνωστί σαφὲς συνάγει ἐκ τῶν Στοχασμῶν τούτων ὁ δέξνουλος ἀναγνώστης, ἀλλὰ τὸ κατ' ἐμὲ ὁμολογῶ, ὅτι καὶ ἐννοῶ συγχρόνως καὶ δὲν ἐννοῶ τὰ περιεχόμενα. Τοῦτο μόνον ἐκ τοῦ συνόλου τῶν Στοχασμῶν ἐξάγω ἐπισημασμένα.

Ἄπο τοῦ δε ἄρχεται ὁ ποιητικὸς τοῦ Σολωμοῦ μαλασμός, ἀπὸ τοῦ δε χρονολογοῦνται ἡ ὀλιγοδραχμία καὶ ἀποτυχία του, ἀπὸ τοῦ δε ἡ ἀξιοδάρυτος τοσούτων καὶ τηλικούτων προτερημάτων στείρευσις! Ὁ παθητικὸς αἰοῖδς εἰς τὸ ἐξῆς θέλει φρονήσει, ὅτι «*ἡ δυσκολία τὴν ὁποῖαν αἰσθάνεται ὁ συγγραφεὺς (ὁ μεγάλος συγγραφεὺς) δὲν στέκει εἰς τὸ νὰ δεῖξῃ φαντασία καὶ πάθος, ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ ὑποτάξῃ αὐτὰ τὰ δύο πράγματα μὲ καιρὸ καὶ μὲ κόπο εἰς τὸ νόημα τῆς Τέχνης.* Ἀκατανόητος αὐτοχειρία!—Οἴμοι, τὸ σπινθηροβόλον διάδημα τοῦ *Gaithes* ἐξεθάμβωσε πολλῶν λυρικών τοὺς ὀφθαλμούς! Αὐτὸ ἐπλάνησε τὸν Βυρῶνα, αὐτὸ παρέτρεψε τὸν Φώσκολον, αὐτὸ κατέπληξε καὶ τὸν Σολωμόν.

Ἦπὼς πρέπει νὰ ὀνομάσωμεν τὸν *Λάμπρον*, ἄρα δοκίμιον ἀξιόλογον, ἢ μᾶλλον ἀκέφαλον καὶ ἄπουν ἀποκύημα τοῦ ῥωμαντικοῦ μυστικισμοῦ, ἐπὶ γῆς Ἑλληνίδος ἀποτεχθέν; Ἴσως πρὸς τὴν λάμπιν ταύτης τῆς ἰδέας, ἥτις ἀνεσάρκωτος ἀπέμεινεν εἰς τὸν ἐγκέφαλον τοῦ ποιητοῦ, ἴσως ἀμφότερα ἀρμόζουσι τὰ χαρακτηρισματα. Ἀναντίρρητον, ὅπωςδὴποτε, ὅτι ἐν τῷ σχεδίῳ τούτῳ πολλὰ διαφαίνονται κάλλη ποιητικά. Ὁ πρῶτον ἐλεγειογράφος, εἰ καὶ μηδέπω ἀποχωριζόμενος τῶν νεκρικῶν σκηνῶν, ἐν οἷς ὡς εἶδομεν, κατὰ κλίσιν ἔμφυτον εὐδοκιμεῖ, ὅμως ἐνταῦθα παρεισάγει τὸν θάνατον ὑπὸ καινὴν μορφήν, κα-

νόν, ὅτι ὁ ποιητὴς ἔστις ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς θέλει νὰ μὴ τὸν κατὰ λάβουον εἰ μὴ οἱ νόες οἱ γυμνασμένοι καὶ βαθεῖς, ὁ ποιητὴς ἐν τῷ παραβύστω τῆς συννοίας συνέλαβέ ποτε τὴν τολμηρὰν ἰδέαν νὰ σχηματίσῃ, διὰ τῆς συγχωνεύσεως τῆς ῥωμαντικῆς καὶ τῆς κλασικῆς σχολῆς, τρίτην τινὰ μικτὴν σχολήν, ἥτις ὑπὸ τὸ δὴμοκρατικὸν τοῦ ῥωμαντισμοῦ πρόσημα, καὶ εἰς ὕψος ἑλληνικὸν χυδαῖον ἤθελεν ὑποκρύπτει τὸ μοναρχικὸν καὶ ὑπερβάτην τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας Μεταφυσικῆς. Ἄν κατὰ τύχην δὲν διατύπωσα καταληπτῶς ἐνταῦθα τὸν καλλολογικὸν τοῦ Ποιητῆ λογάριθμον, ἢ ἂν δὲν ἐπελείφθην ὀρθῶς τῆς ἰδέας του, καταφεύγω πρὸς τὸν Μεταφραστὴν τῶν Στοιχησμῶν, καὶ Ἰπομνηματιστὴν τοῦ πο:ητῆ αὐτοῦ, ἡ ἀκριβολογία, καὶ κυριολεξία τοῦ ὁποῖου ἐπιπλουτίουσι χάρισιν ὄντως ἐρασμαίαις καὶ ζηλωταῖς τὴν ἐθνικὴν λογογραφίαν μας.

τ' ἄλλον τρόπον δραματίζει αὐτόν· οὐκέτι ἐν μινυρίσμασι λυρικοῖς, ἐν στεναγμοῖς καὶ δακρύοις ὡς τό πρῖν, ἀλλ' ἐν μυθιστορηματι σεσαρκωμένῳ, ἀλλὰ διὰ πτόμου τραγικοῦ καὶ τινος ἐπικῆς πομπῆς· δίδει ἐνὶ λόγῳ πρὸς τὸν θάνατον ἀκολουθίαν περιπέτειῶν ῥωμαντικῶν, δίδει τοῦ μύθου τὸν ἱματισμόν. Ὅθεν ἐξάγεται, ὅτι ἡ φαντασία του, καὶ τοι φύσει λυρική, ὅμως δὲν ἦτο καὶ ἐπικότητος ἀνεπίδεκτος· ὅτι ὁ ποιητῆς οἴκοθεν ἐγίνωσκε καὶ αὐτοδιδάκτως τὴν λαμπρὰν καὶ δυσμίμητον τέχνην τοῦ δοῦναι τῷ μύθῳ ἱστορικὴν οὐσίαν, σχῆμα ἐπικόν, βηματισμὸν δραματικόν, θελκτικὴν εἰκονικότητα, τέχνην, ἣν, ἐν παρενθέσει, ἡ παρθεῖδον οἱ μαθηταὶ του, ἢ ἀτελεσφορήτως ἐπειράθησαν νὰ εἰσαγάγῳσιν εἰς τὰς ἀποπειράς των.

Ἀλλὰ, καὶ τοι σεσαρκωμένον τὸ σχέδιον ὑπὸ μυθοποιητικὴν περιωπὴν, καὶ περ ἑλληνιστὶ γεγραμμένον, καὶ τοι ποιοῦν ἑλληνικῶν ἐθίμων καὶ πράξεων ἐπίδειξιν, ὅμως ἑλληνικῆς Μούσης προῖόν δὲν εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτό.

Τοῦτο δὲ λέγων, δὲν ἀποβλέπω πρὸς τ' ἀχλωδῶδη νοήματα, ὅσα ἐνεισπρέουσιν ἐν τῷ Λάμπρῳ ἔκ τινος ἐπιτετηδευμένης ποιητικῆς ἐπινοήσεως, οὔτε πρὸς τὸν ξένον στίχον, οὔτε πρὸς τὴν γλῶσσαν, ποῦ μὲν χυδαίαν καὶ ἰδιώτιδα ὑπὲρ τὸ δέον, ποῦ δὲ ἀριστοκρατικὴν τὴν ἔμφρασιν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν ἀξίωσιν. Ἀποβλέπω πρὸ πάντων καὶ κατ' ἐξοχὴν πρὸς τι οὐσιωδέστερον. Λέγω, ὅτι ὁ Λάμπρος δὲν εἶναι ἑλληνικῆς ἐμπνεύσεως προῖόν, διότι οὔτε τὸν μύθον ἔχει ἑλληνικόν, οὔτε τὰ ἦθη.

Καὶ ἐξηγοῦμαι.

Ὁ μῦθος τοῦ ποίηματος ἐμπεριγράφει εἰς διάλεκτον ἑλληνικὴν, εἰς ὕφος ἀγοραῖον, εἰς σχῆμα δημοτικώτατον ἐν τῶν φρικωδεστέρων κακουργημάτων· τὴν παρθενοφορίαν θυγατρὸς, καὶ τὰς συνεπείας τῆς παρκανομίας ταύτης. Ἴδου ὁ στρόφιγξ τῶν δραματιζομένων ἡθῶν!

Ἄλλ' εἶναι τάχα ἀπόρροια τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας τοιοῦτος μῦθος; Ἐκκαουργήματα παρόμοια εἶναι ἄρα ἴδια τῆς ἀ-

πλοϊκῆς, καὶ οἶονεὶ μοναστικῆς διαίτης, ἐν ἣ' πρὸ αἰώνων πολλῶν ἀνετράφη ὁ ἡμέτερος λαός; Δὲν εἶναι μᾶλλον αὐτὰ γνωρίσματα κοινωνίας ἄλλης, ἤδη προβεβηκυίας εἰς κακοήθειαν, εἰς ἠθικὴν τῆκεδὸνα καὶ διαφθοράν, γνωρίσματα, εἰς ἔποψιν τῶν ὁποίων φρίττει τὸ κοινὸν τῆς πατρίδος μας αἴσθημα, πρὸς ἔκφρασιν τῶν ὁποίων αὐτῇ ἡ ἡμετέρα γλῶσσα ἀρνεῖται τὴν βοήθειάν της;—Καὶ ἀφ' ἐτέρου, 'τάχα ἐξήντησεν ἡ ἔθνικὴ ποίησις ἀπάσας τὰς συγκινήσεις, ὅσαι πηγάζουσιν ἐκ τῆς ἐξικονίσσεως τοῦ ἀπλοῦ ἔρωτος, ὅπως καὶ ἡμεῖς κατὰ μίμησιν δυτικῶν τινῶν ποιητῶν ὀρμηθῶμεν ὄμμασι τυφλοῖς πρὸς τοὺς ἔρωτας τοὺς παρὰ φύσιν, πρὸς τὴν τερατογραφίαν τῆς αἰμομιξίας; Ἡ ὁδός, κατωφερῆς καὶ κρημνώδης σφόδρα. Ναὶ μὲν καὶ ὁ Ῥακίνας, μιμητῆς τοῦ Εὐριπίδου, εἰκονίζει ἐν τῇ Φαίδρα τὸν ἔκτοπον ἔρωτα ἄλλ' ὅμως, διὰ τίνων λεπτῶν ἐπιφυλάξεων! Ἡ Φαίδρα, καὶ τοὶ μόνον μητριά, καὶ τοὶ νομιζούσα ἑαυτὴν χήραν διὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου, οὐχ ἤττον ἐντρέπεται τὸ ἀλλόκοτον πάθος τῆς ὑποκύπτει ἢ παντάλιναι τῷ διωγμῷ τῆς Ἀφροδίτης! Ὁ Καμπιστρῶν, ὑπερβάς εἰς τόλμην καὶ Εὐριπίδην καὶ Ῥακίναν, εἰσάγει ἐν τῷ Τιριδάτη τὸν ἔρωτα ἀδελφοῦ πρὸς ἀδελφὴν. Ἐπὶ τέλους ὁ Chateaubriand ποιεῖ τὸν αὐτὸν ἀθέμιτον ἔρωτα θέμα περιπαθοῦς μυθιστορήματος. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι τῆς δυτικῆς κοινωνίας οἱ ποιηταί, πρὸς τοιαῦτα καταφεύγοντες δριμύτατα καρυκεύματα, δὲν παραλείπουσι νὰ σκεπάσωσι σεμνῶ τινι περιβολαίῳ τὰς ἀποπλανήσεις τοῦ πάθους, τὴν δὲ ἀπόλαυσιν καὶ πλήρωσιν τοιούτων σχέσεων ἐκφυλλοφοροῦσιν ἀπὸ τῆς σκηνῆς ὡς πρᾶγμα ἀποτρόπαιον, καὶ ὄλως ἀντιποιητικόν. Ὁ Σολωμός, βιάσας καὶ τὴν αἰδῶ τῆς τέχνης, καὶ τὴν αἰδῶ τῶν ὁμογενῶν, ἐξώκειλε κατὰ τὸ ῥωμαντικὸν τοῦ Λάμπρου δοκίμιον εἰς τὸ ἔπακρον τῆς ῥωμαντικῆς τόλμης, τῆς ἀφιλοκαλίας κάλλιον εἰπεῖν.—Θέαμα ἀποτρόπαιον! Τὰ δειλὰ φάσματα τῆς ἐν ἀγνοίᾳ πληρωθείσης αἰμομιξίας, τὰ τέκνα τοῦ ἐγκλήματος, διαβαδίζοντα τὸ θυσια-

στήριον, προέρχονται βρακοδυτοῦντα καὶ ποδοκτυποῦντα τὴν ἀβέβηλον τῆς Ἐπαναστάσεως σκηρὴν ὑπὸ τὴν στυγερωτέραν μορφήν.

Ἄλλ' ἡ συνείδησις τοῦ εὐφυοῦς ποιητοῦ δύναται μὲν νὰ σιγήσῃ πρὸς ὦραν, ἐξεγείρεται ὅμως μετὰ μικρόν. Γνοὺς καὶ αὐτὸς ὁ Σολωμὸς τὸ ἀπότομον τοῦ ἐπινοήματος, τὸν μὲν *Λάμπρον* ἔασεν ἀτελείωτον, τὰ δὲ τερατώδη θέματα ἀπελάκτισε, καὶ πάλιν διὰ τὴν ἐποποιίαν ἐνεστερνίσθη τὴν πραγματικότητά τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνεγεργσίας. Ἐβράδυνεν ὅμως ἡ ἐπιστροφή! Τῶν ἰδανικῶν τρυφῶν ἢ κατὰχορος ἀπόλαυσις ἐπηυώνισεν ἤδη τὸ χυδαῖον τῆς πραγματικῆς ἀληθείας! Ὁ μυστικισμὸς, ἐμβολιασθεὶς ἅπαξ ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ ποιητοῦ, διείρησεν εἰς πᾶσαν ἔμπνευσιν αὐτοῦ, καθὼς διέρπει δηλητήριον εἰς τὰς φλέβας. (1) Ὁ ἔρωσ τῆς κριτικῆς ἀναλύσεως, ὀρύξας λάκκον ἀνάμεσον τοῦ ὑπερβατοῦ νοήματος καὶ τῆς λιτότητος τοῦ χυδαίου λόγου, ἔφερε μετ' ὀλίγον εἰς ἀθυμίαν τὸν νεωτεριστήν, ἐδειλίανε τὴν εὐτολμον αὐτοῦ διάνοιαν, περίηλασε τὴν ἐπιπνευστικὴν δυνάμιν του εἰς κύκλον ἀβεβαιότητος ἀδιέξοδον, ἐπέφερε, κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν νάρκωσιν, βαθμηδὸν δὲ καὶ τὴν ἀφορίαν τῆς μεγαλοφυΐας.

«Νερά καθάρια καὶ γλυκά, νερά χαριτωμένα
Χύνονται μέσ' τὴν ἄβυσσο»

Στίχοι αὐτοῦ τοῦ Σολωμοῦ.—Ἐντεῦθεν ἡ ἰδιοτροπία, ἡ καθυμία, ἡ φυγανθρωπία, αἵτινες ἐχαρακτήρισαν τὸ τελευταῖον

(1) «Ahi, che la terra è piena di misteri,
Nè tutti il loco, onde vegn' io li svela!
Or quando fia, chi sarà mai, che infine
Mi sveli il ver, che tante volte io chiesi
A tanti spirti, in tante sfere invano!

Ἡ Σαμφώ. Ἰταλ. ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ.

τοῦ βίου του στάδιον ἐντεῦθεν καὶ οἱ πνευματικοὶ ἐκείνοι ἐρεθισμοί, πρὸς οὓς ὁ ταλαιπωρούμενος ἐπ' ἔσχατα κατέφυγε πρὸς ἀναζωπύρωσιν τῆς βραθυμούσης φρενός, ἐρεθισμοὶ ἐκ τοῦ εἶδους ἐκείνων, οἵτινες, ὡς ἄδεται, συνέτεμον καὶ τὸ νῆμα τῶν ἡμερῶν τοῦ Schiller.

Τίς οἶδεν ἄλλως τε μὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ἀθυμίας προῆλθε καὶ ἡ ἄκαμπτος ἀπέχθεια τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸ ἀσπάσασθαι αὐτοπροσώπως τὴν γῆν τῆς Ἀναγεννήσεως, καὶ ἐπιτοπίως ἀποθησαυρίσαι τὰ ἦθη, τὴν γλῶσσαν, τὰς ἀναμνήσεις πῶν ἡρώων, αὗς ἔλεγεν ὀριζομένους εἰς ἐξύμνησιν; Πρὸς ὅσους περὶ τούτου ἡρώτων αὐτὸν ἀπεκρίνετο συνήθως, ὅτι ἡ αὐτοψία τῆς ὀντότητος, μάλιστα δὲ ὀντότητος μὴ εἰσέτι συγκεκριτημένης, οἷα ἦτο ἡ ἐλληνική, ἤθελεν ἴσως ἀφανίσει τὴν ἰδανικὴν ἐποποιίαν ἢν διετέλει οἰκοδομῶν μέσθ' ἄγριο βῆμα τῆς ψυχῆς. Λάθος βαρύνει ὠφειλεν ὁ νουνεχέστατος ὑπὲρ πάντ' ἄλλον ν' ἀναλογισθῆ, ὅτι χρεῖαν ἰδανοποιήσεως δὲν εἶχεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἀναγέννησις, αὐτὴ ἦτις εἰς τοὺς κόλπους τῆς περιελάμβανεν ἤδη πᾶν στοιχεῖον ἰδανικῆς καὶ πρωτοτύπου δημιουργήσεως, ἱστορίαν, δηλαδὴ, καὶ θρησκείαν, καὶ ἰδιοπροσωπίαν ἐθνικὴν, καὶ ἦθη ἀξιοζωγράφητα, καὶ παραδόσεων ἐνσάρκωσιν, καὶ τεράστιον δραματικότητα. Ὄφειλεν ἴσως πρὸ πάντων νὰ μὴ λησμονήσῃ τὸ παράγγελμα, ὅπερ νέος ὢν ἔτι ἔλαβε παρὰ τοῦ Μόντου, ὅτι ἀμαρτάνει ὁ ποιητὴς συλλογιζόμενος παραπολύ. Ἡ Ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἐν τῇ πεζοβοατίᾳ τοῦ νῦν αἰῶνος αὐτοτέλεστος καινούργουμένης Ποιήσεως ἀποκάλυψις.

Καὶ ὅμως, τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην ἄλλως πως ἐπεσκόπησεν, ἢ ὡς πασιδήλον καὶ ἀπερικάλυπτον τὸ μεμυστηριασμένον πνεῦμα τοῦ Σολωμοῦ, ὅπερ εἰς τὰ πλησιέστατα συμβάντα τῆς Ἐπαναστάσεως, εἰς τὸ ἔμπνουν εἰσέτι στόμα τῶν ἀρχηγῶν τῆς, εἰς τὴν ἀντηχοῦσαν ἔτι βροντὴν τῶν ἐμπρηστηρίων τοῦ Κανάρου κατεβάσανίσθη, οὐκ οἶδα πῶς, νὰ ἐνεύρη τ' ἀπόρρητα τῶν Δρυίδων, τὰς ὄνειροφαντασίας τῶν Θεολήπτων, τῶν Niebe-

Iungen τὰ μυστήρια. «Ὁ Σολωμός, παρατηρεῖ καὶ αὐτὸς ὁ ὑπομνηματιστὴς του ἐν τοῖς Προλεγομένοις (σελ. λδ'), δὲν ἐσυνηθοῦσε νὰ θεατρίζῃ τὰ ἐθνικά του φρονήματα· ἀλλὰ μὲς τὸ ἄγιο Βῆμα τῆς ψυχῆς οἰκοδομοῦσε τὴν ἀληθινὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλλάδα αὐτὴ, τὴν ὁποῖαν ὁ κοινὸς ἄνθρωπος δὲν ἐκαταξιώθηκε νὰ ἰδῇ ποτὲ μὲ ὄσους συμπερασμοὺς κί' ἂν μορφώσῃ ἀπὸ τὰ πράγματα, μὲ ὅσα ὀνειράτα κί' ἂν γεννήσῃ ἢ ἐπιθυμία του, ἡ Ἑλλάδα αὐτὴ, ποῦ εἶναι μυστήριον γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα παιδιὰ της, αὐτὴ φανερόνεται εἰς τὰ μάτια τοῦ ἐθνικοῦ ποιητῆ μὲ τὰ θεϊκὰ της γνωρίσματα. Καὶ αὐτὸς τὴν ἀναγνωρίζει· καὶ μ' ὅλον τοῦτο αἰσθάνεται, ὅτι δὲν δύναται ἀκέραιην νὰ τὴν ἀγκαλιάσῃ ἢ φαντασία του, ἐπειδὴ καθὼς τοῦ πολύαστρου οὐρανοῦ, ὅμοια καὶ αὐτῆς, πολλὰ μέρη φαίνονται, καὶ μέρη ἔναι κρυμμένα».

Ἡ τελευταία αὕτη φράσις ἐξήχθη παρὰ τοῦ βιογράφου καὶ πανηγυριστοῦ ἔκ τινος σχεδιάσματος, ἔνθα ὁ ποιητὴς προσφωνεῖ τὴν μητέρα Ἑλλάδα. Ἐξ αὐτῆς τῆς προσφωνήσεως ὁ ἀναγνώστης θέλει κατανοήσῃ (καθ' ὅσον δύναται) ὑπὸ ποῖον ποτὲ σχῆμα ἰδανικὸν ἢ μήτηρ αὐτὴ παρίσταται τῇ φαντασίᾳ τοῦ ποιητοῦ.

«Μητέρα μεγαλόψυχη ἔς τὸν πόνον καὶ ἔς τὴ δόξα,

Κί' ἂν ἔς τὸ κρυφὸ μυστήριον ζοῦν πάντα τὰ παιδιὰ σου

Μὲ λογισμὸ καὶ μ' ὄνειρον, τί χάρι' ἔχουν τὰ μάτια,

Τὰ μάτια τοῦτα, νὰ σ' ἰδοῦν μὲς τὸ πανέρμο δάσος,

Ποῦ ξάφνου σοῦ ἰτριγύρισε τ' ἀθάνατα ποδάρια

(Κύττα) μὲ φύλλα τῆς Λαμπρῆς, μὲ φύλλα τοῦ Βαϊῶνε!

Τὸ θεϊκὸ σου πάτημα δὲν ἄκουσα, δὲν εἶδα,

Ἄτάρραχη ἄν οὐρανὸς μ' ὅλα τὰ κάλλη ἔπαχει,

Ποῦ μέρη τόσα φαίνονται καὶ μέρη ἔναι κρυμμένα·

Ἄλλὰ, θεά, δὲν ἠμπορῶ ν' ἀκούσω τὴ φωνή σου,

Κ' εὐθὺς ἐγὼ τ' Ἑλληνικοῦ κόσμου νὰ τὴ χαρίσω;

Δόξα ἢ ἡ μαύρη πέτρα του καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι.

Δὲν νομίζεις ὅτι, εἰς Γερμανικὸν πανεπιστήμιον παρευρισκόμενος, ἀκούεις τὸν περιβόητον μυστογράφον *Schoelling* ἀπὸ τῆς ἔδρας ἐξαγορευόντα, ὅτι εὐδαίμονα ἤθελε νομίσαι ἑαυτὸν, ἂν ἐκ τῶν ὀγδοήκοντα πέντε μαθητῶν του δύο μόνοι ἠδύναντο νὰ ἐμβατεύσωσιν εἰς τὸν νοῦν τῆς παραδόσεως; Ἄς στείλωμεν λοιπὸν εἰς κόρακας καὶ Ἱστορίαν καὶ Ποίησιν καὶ πᾶσαν μελέτην ἑρμηνευτικὴν, ἀφοῦ τριάκοντα αἰῶνων ἀκάματος προσπάθεια δὲν ἐπέτυχον νὰ διασκεδάσωσι τὴν ὀμίχλην, νὰ καταλύσωσι τὸν *Nεκρῶν κευθμῶνα* καὶ σκότου πύλας, ἐνθα ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἰσχυρογνωμόνως κρύπτεται. Ἡ Ἑλλὰς ἀτελεύτητον καὶ κρυφὸ μυστήριον πρὸς τὰ τέκνα της! Μυστήριον ἡ Ἑλλὰς τοῦ 1821 πρὸς τὸν Καραιοσκάκη, πρὸς τὸν Νικήταν, πρὸς τὸν Γερμανόν! Ἄστειον, τῇ ἀληθείᾳ, τὸ μυστήριον αὐτό, ὕπερ γεγωνῶς ἀπὸ κολοφῶνος τῶν Καλαβρύτων ἀναφωνεῖ καὶ διαβοᾷ τὸ τὰν ἢ ἐπὶ τὰν, ὕπερ ἀστραπηβολεῖ εἰς τὴν λάμπιν τοῦ ξίφους τῶν Βοσάρεων, ὕπερ ἀποκωφοῖ τὴν ἀκοὴν ἀπὸ Ψαβρῶν καὶ Ὑδρας καὶ Πετσῶν ἕως ἀδύτων τοῦ Σουλτανικοῦ σεραγίου! Ὁ γερμανόφιλος βιογράφος ἃς ἀποκαλεῖ ὅσον θέλη τὸ σχεδιάσμα αὐτὸ «*αιτυχημένο συγχώνευμα τοῦ ἐπικοῦ εἶδους καὶ τοῦ λυρικοῦ, μέσα εἰς μίαν ἀπλότητα, ἢ ὅποια μένει μοναδικὴ εἰς τὴ φιλολογοῖα τοῦ αἰῶνος*» (σελ. μζ'). Ἐγὼ ἐκ μέρους μου τὴν μοναδικὴν ἀπλότητα δὲν εὐρίσκω, παρὰ μόνον εἰς τὰ τούτου ἀξιοσπαργάνιστα ψελλίσματα, τῶ ὄντι μοναδικὰ εἰς τὴ φιλολογοῖα τῆς σπουδαιολογούσης Ἑλλάδος. Μᾶλλον δὲ συμφωνῶ πρὸς αὐτόν, συνομολογοῦντα μετὰ τοῦ περινητικοῦ δημοσίου, ὅτι «Πολλὰ ὀλίγον ἤθελε ἐξάγεται ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Σολωμοῦ, καὶ ἂν τὰ εἶχαμε ὅλα καὶ ἀκέρατα» διότι τὸ ἔργον του εἰς τὴν Τέχνην, καθὼς καὶ εἰς τὸν ὑψηλὸν προφορικὸν λόγον του, ἦταν μίᾳ αὐθόρμητη, ἀδιάκοπη προσπάθεια νὰ σβύνη τὴν προσωπικότητά του μέσα εἰς τὴν ἀπόλυτη ἀλήθεια».

Καὶ πραγματικῶς ἡ διαπρύσιος αὕτη προσωπικότης ἐσβέσθη εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀπολύτου Ἀληθείας. Δοξάσωμεν τὸν Ὑψίστον ὅτι ἡ προσωπικότης τοῦ ἔθνους δὲν συνεβυθίσθη μετ' αὐτῆς εἰς τὴν ἄβυσσον!

Οὐχ ἦττον ὅμως ἡ σβέσις ἀπέβη ὀλεθρία καὶ πρὸς τὴν δόξαν ἐνταυτῶ τοῦ ποιητοῦ, καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἔθνους ἐπισημῆσιν. Ὁ ἰδανικὸς ἐκείνος ὄνειρος, ὁ μυστικὸς καὶ φανταστὸς

ἐκείνος κόσμος τῆς ἐπαγγελίας, οἴμοι, ἀγέννητος, ἀναποκάλυπτος κατῆλθε τὰς βαθμίδας τοῦ τάφου μετὰ τοῦ δημιουργοῦ του! Πλὴν τοῦ *Λάμπρου*, καὶ τινῶν ἐτέρων τεμαχίων, ναὶ μὲν τετορευμένων καὶ περισσῶς ἀπωνυχισμένων, ὅμως ἀσυναρτήτων, πλὴν τινῶν σχεδιασμάτων, ὡσαύτως ἀποπνεόντων ὁσμὴν γερμανικοῦ πανθεισμοῦ, ὡσαύτως σκιαγραφούντων πρόσωπα, αἰνιγματώδη ἔχοντα καὶ τὸν λογισμόν, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὴν διμιλίαν, ναὶ, πλὴν ὀλίγων τινῶν ἀσυββάπτων σκιαγραφημάτων, τὴν αὐτομολίαν προσμαρτυρούντων τοῦ λυρικοῦ, οὐδὲν ἢ ἀπολελεγμένη Μοῦσα τοῦ Σολωμοῦ ἄφισεν εἰς κληρονομίαν ὀλομελῆς καὶ πλήρες ἐπικὸν δοκίμιον. Ὁ Κορυφαῖος τῶν Ἑλλήνων ἐλεγειογράφων, εἰμὴ καὶ τῶν Εὐρωπαϊῶν, ἀκμαῖος ἔτι ἀποίχεται, θανασίμως ἀποπληχθεὶς ἐν τῇ καρδίᾳ (1).

(1) Γινομένου λόγου περὶ προσώπων, ὑπὸ τοῦ Σολωμοῦ ἐν τῇ νεωτέρᾳ αὐτοῦ ποιήσει σχεδιασθέντων, ἄτοπον δὲ εἶναι καὶ διὰ παραδειγμάτων νὰ ἐξακριβώσωμεν τὰ κατηγορούμενα. Καὶ ἐπειδὴ τὸ περιπόθητον θέμα τοῦ ποιητοῦ κατὰ τὴν πρώτην τῆς ἐλεγειοποιίας φάσιν, ὑπῆρξεν, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὁ γυναικεῖος χαρακτήρ, τόπους γυναικεύς, χάριν συγκρίσεως, καὶ νῦν ἄς λάβωμεν ἐκ τῶν ὑστερογράφων ἐπικῶν του σχεδιασμάτων, ὅπως αὐτόφωρον ἔσον ὁλόν τε δράζωμεν ἐν τῇ διαφορᾷ τὴν βαθμιαίαν ἔκπτωσιν τῆς Τέχνης. Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν σκοπόν, οὐδὲν, οἶμαι, ἀρμολιότερον τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ τοῦ Ἰπομνηματιστοῦ, ὅστις ἀναφέρει διὰ μνήμης τὴν ὑπαρξίν ἀσπασμάτων ἐκ τῶν Ἐλεουθέριων Πολιορκημένων, κρίμασιν οἷς εἶδε Κύριος, μὴ ἰδόντων τὸ φῶς ἐν τῇ Κερκυραϊκῇ ἐκδόσει. «Ὡς κορυφὴ τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου, διηγείται ἐν τοῖς Προλεγόμενοις αὐτοῦ ὁ εἰρημένος Ἰπομνηματιστὴς (σελ. μ.ά.) ἐφαίνετο εἰς τὸ ποίημα μία τῶν γυναικῶν, τῆς ὁποίας ὁ ποιητὴς ἔδινε ἕνα πνεῦμα φιλέρευνο, διψασμένο νὰ ἐννοήσῃ τι ἀπὸ τὰ μυστήρια τοῦ παντός. Ἀπὸ αὐτῆ τῆ μυστικῆ διάθεσι τῆς γυναικὸς πιάνεται ὁ Πειρασμός, ὅπως τὴν κάμη νὰ ξεκλίνη ἀπὸ τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὴ ὑψώθηκε καὶ βασιτεύεται μὲ τοὺς ἄλλους ἀγωνιστάδας. Ἐνῶ εἰς ταῖς ὑστεριναῖς ὥραις, ἡ γυναικὸς κάθονται περιλυπαίς, καὶ σιωπηλαῖς, ξάφνου ἡ Μάρθα σκιάει τὰ γέλια. Τότε μία ἄλλη τῆς λέει. «Τί κάνεις, ὦ καρδιογνώστρα; εἰσὺ, ὅπου δὲν σε εἶδαμε νὰ καλοκαρδίξειςαι οὔτε εἰς τὸν καιρὸ τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς δόξης, τώρα γέλας, ἐνῶ ἐλάσαμε τὰ πάντα;» Καὶ ἡ Μάρθα: «Εἰς ἐκείνην τὴ στιγμὴν ἐπαρουσιάσθηκε εἰς τὸ πνεῦμά μου ὁ Πειρασμός, καὶ μοῦ ἔταξε νὰ μοῦ ξεσκεπάσῃ τὰ ἄπειρα μυστήρια τῆς πλάσεως, ἂν ἐγὼ ἔστεργα ν' ἀφήσω τοῦτο τὸ χῶμα. Τοῦτο ἔκανε ὁ Πειρασμός, καὶ ἐγὼ ἐκδίχησι τοῦ πῆρα.» — Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἰπομνηματιστοῦ, ὁ ποιητὴς θεώρει τὸ χωρίον τοῦτο «ὡς ἐνα ἀπὸ τὰ ὀλίγα ὅπου εἶχε πετύχει τὴν ἐννοσίαν τῆς Τέχνης του». Ἐγὼ ὅμως εὐσεβῶς ἐκφράζω τὴν γνώμην, ὅτι ἀντὶ τοῦ Συναξαρίου τούτου, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου ὠχρίωσι καὶ αὐτὰ τοῦ Λειμωναρίου τὰ φαντασιοκοπήματα, ἀπειράκις προτιμώτερον εἶναι τὸ Ἐλεγείον τῆς Φαρμακωμένης, ἢ τὸ Τραγοῦδι τῆς Παιδοῦλας, ἐν οἷς ἀνεπιτηδεύτως καὶ κατὰ φύσιν εἰκονίζεται τῆς ἀφελοῦς παρθενίας ὁ χαρακτήρ. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ ὁ πεφυστημένος τύπος τοῦ γυναικείου ἠρωϊσμοῦ. Ἐχομεν καὶ ἑτέραν Σουλιώτισσαν ἠσυχρῆ φιλοσόφουσαν, ἀταράχως ἐν μέσῳ ποῦ πυρὸς δραματιζομένην καὶ πλατω-

Ἀποίχεται! — Τάχα θέλει ποτὲ τὸ γένος, συμπαθῶς φερόμενον, ἐγείρει ἕνα λίθον εἰς ἀναμνησίν του;

Λυπηρὸν τὸ ζήτημα. Φεῦ! ἐνταῦθα μόνον, εἰς τὴν πατρίδα τῶν μαρμάρων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν, ἐνταῦθα μόνον ἀφικνούμενος ἐκ περᾶτων οἰκουμένης ὁ περιηγητής, οὐδένα εὗρίσκει

νίζουσαν. Ἀνιπτόπους, σκοροδοφάγος Σουλιώτισσα, ἐφαρπαζομένη εἰς ὑπερκοσμίους Πετραρχικὰς ὀπτασίας! Ἴδου Τέχνης μυστήριον! ἐταμάζεται νὰ ἐκφωνήσῃ πάλιν ὁ ἀκούρατος πανηγυριστής. Ἴδου πρῶτον τὴν φεῦρεσιν! Ἴδου ἐξευγένισι τῆς χυδαϊότης! Ἡ παρθένος ἀπώλεσε τὸν ἐραστὴν κατὰ τὴν μάχην. Μετ' ὀλίγον «στρέφεται νοερώς πρὸς τὸν ἄγγελον, τὸν ὁποῖον εἶδε στ' ὄνειρό της νὰ τῆς προσφέρῃ τὰ φτερά του γυρίζει ἔπειτα πρὸς ταῖς γυναῖκες νὰ τοὺς εἰπῇ, ὅτι αὐτὴ τὰ θέλει τὰ φτερά πραγματικῶς, ἀλλ' ὄχι γιὰ νὰ φύγῃ, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ κρατῇ κλεισμένα ἐκαὶ κοντὰ τους, καὶ νὰ περιμένῃ μαζὶ τους τὴν ὥραν τοῦ θανάτου. Μετὰ τοῦτα ἀνατρέχει ἢ φαντασίᾳ της εἰς ἄλλα παρασμένα: πῶς τὴν ἐπαρηγοροῦσαν, ἐνῶ ἐκείτετο ἄρρωστη « ἡ ἀτράραχαις πνοαῖς ἢ πολυαγαπημένας » τῶν ἄλλων γυναικῶν ὅπου ἐκοιμούνταν κοντὰ της· καὶ τέλος πῶς εἶχε ἰδεῖ τὸν νέον νὰ χορεύῃ εἰς τὴν χαρμόσυνην ἡμέραν τῆς νίκης. . . . » Ἄλλ' ὡς ἀφίσωμεν τὸν Συναξαριστὴν. Εὐθυμεῖται πᾶς ἕκαστος τὸ σύντομον, ὅμως θελκτικὸν ἐκεῖνο ἐλεγείον τοῦ Σολωμοῦ, ὅπου ἡ Βοσκοῦλα κἀθεταί καὶ κλαίει τὸν θάνατον τοῦ ποιμένου ἐραστοῦ της. Ἴδου ὑπὸ ποῖον σχῆμα ἐξφωδῆκός ἐπέτυχε τὸ μυστήριον τῆς Τέχνης νὰ μεταμορφώσῃ ἐν τῷ φανταστικῷ τοῦ ποιητοῦ τὸ σεμνὸν καὶ ἀπεριττόλογον πρόσωπον τῆς Βοσκοῦλας αὐτῆς, λαβούσης ἡρωίδος ἔνδυμα.

« Ἄγγελε μόνον ἔτ' ὄνειρό μου δίνεις τὰ φτερά σου;
 Στ' ὄνομα Αὐτοῦ ποῦ σ' ἐπλάσε, τ' ἀγγεῖδ' ἴσο ἔρμιᾶς τὰ θέλει.
 Ἴδου ποῦ τὰ σφυροκοπῶ ἔς τὸν ἀνοιχτὸν ἀέρα,
 Χωρὶς φιλί, χαιρετισμό, ματιά, βασιλίσσαις μου!
 Τὰ θέλω ἴγώ, νὰ τὰ ἴχω ἴγώ, νὰ τὰ κρατῶ κλεισμένα,
 Ἐδῶ π' ἀγάπης τρέχουσε βρούσαις χαριτωμέναις.
 Κι' ἀκούα ποῦ λέγετε: « Πουλί, γλυκεῖά ποῦ ν' ἦ φωνὴ σου!
 Ἀγδονολάλει στῆθός μου, πρὶν τὸ σπαθὶ σὲ σχίσῃ.
 Καλαῖς πνοαῖς παρηγορεῖς τὴν βαρεῖά νύχτα κ' ἔρμη;
 Μὲ σὰς νὰ πέσω ἔς τὸ σπαθί, κι' ἄμποτε νὰ μαι πρώτη!
 Τὸ στραβὸ φέσι ἔς τὸ χορὸν ἄνθη ἔς τ' αὐτὶ στολιζει,
 Τὰ μάτια δείχνουν ἔρωτα γιὰ τὸν ἀπάνου κόσμον,
 Καὶ στῆθωριά του εἶν' ὄμορφο τὸ φῶς καὶ μαγεμένο. »

Ἐποῦ ἡ παρθενία τῆς ἐμπνεύσεως; Ἐποῦ τὸ εὖρον, καὶ ἀγνόν, καὶ δροσερὸν τῆς καθομιλουμένης γλώσσης;

Ἀκούω μὲν ῥυθμικὴν ἀρμονίαν, ἀκούω συνδρομὴν εὐφώνων λέξεων, ὀσφραίνονται συγκεχυμένῃ τινὰ λυρικὴν εὐωδίαν, ἀλλ' ἐνῶ τείνω τὴν χεῖρα πρὸς τὸ ἄνθος, ἢ μαγεμένη τοῦ ἄνθους σκια γίνεται ἄφαντος. Ἐννοῶ, δηλαδή, ἢ ὀλίγον, ἢ οὐδὲν. — Ἀνεκτὸν μὲν ἐν τῇ θεολογίᾳ τὸ σκοτεινόν, ἀλλὰ γριφολογία ἐν τῇ Ποιήσει, ἐξαίρετός ἐν τῇ Δημοτικῇ! — Περὶ τὸ ἔτος 1400, Πρωσσός τις ῥαψωδός, ἐν τῷ συμποσίῳ παρευρεθεὶς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τάγματος τῶν Γευτόνων, ἔνθα συνεστῶντο ἑκατὸν ἱππῶται, ἐξόμνησεν εἰς ἀπηρχαιωμένην

ἀνδριάντα, μαρτυροῦντα τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊῶν τὴν φιλότιμον εὐγνωμοσύνην. Ὁ περιηγητής, τὴν χώραν μας ἐπισκεπτόμενος, θαυμάζει μὲν τὴν μεγαλοπρεπῆ τοῦ παρελθόντος κατὰ πτωσιν, βρενθύεται μὲν καταμετρῶν ἐρείπια κεχλοασμένα, ἀνασκαλεύων ὠγύγιους τάφους, ἀλλὰ μάλιστα περιστρέφει πανταχόθεν τὸν ὀφθαλμόν, ἐπιζητῶν καὶ τι μνημεῖον, ἐγηγεριμένον εἰς ἀνάμνησιν τῆς κατακόπως σαλπιζομένης ταύτης Ἀναγεννήσεως. Ἄδοξος, λοιπόν, ἀπεριποίητος, ἀνεπίγραφος ὁ παρῶν μας βίος! Ναί, κατὰ δυστυχίαν. Ἡ αὐτή, ὡς ἐπὶ Τούρκων, νεκρικὴ σιγὴ παρὰ τὰ Μακρὰ Τείχη, εἰς αὐτὰ τῆς πρωτευούσης τὰ πρόπύλαια. Ἐρημος ἐκ δεξιᾶς, ἀφορία ἐξ ἀριστερᾶς· καὶ ποῦ μὲν κνίδαι, προμαχῶνας ἱστορικούς, καὶ σωτήρων ὅστ᾽ ἀκαζωννύουσαι, ποῦ δὲ βοῶν ἀγέλαι, ἀνυπόπτως ἀκρολογοῦσαι βοτάνην, πεφρονιγμένην ὑφ αἵματος ἔτι νωποῦ. Ἀχάριστος ἐποχὴ, καθ' ἣν ἐτοιμαζόμεθα τὰ ὀφειλόμενα πρὸς τοὺς δανειστὰς χρεώλυτρα ν' ἀποτίσωμεν, ὅμως τὴν ὀφειλομένην τιμὴν πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν σφαγέντας ἀναβάλλομεν ἐπ' ἀορίστῳ, ἐποχὴ καθ' ἣν ἀφειδῶς ἐπιδαψιλεύομεν παράσημα πρὸς ἐπαίτας πάσης τάξεως καὶ γενεᾶς, ἐνῶ γυμνοὺς καὶ ἀτιμῆτους ἔδωμεν τοὺς τάφους τῶν ἐλευθερωτῶν τῆς πατρίδος! . . . Ἦότε τὸ τέλος τοιαύτης ἀναληθείας;—Ἐλπίσωμεν εἰς Θεόν. Μὴ ἀποθυμῶμεν! Τάχ' αὖριον ἔσσετ' ἄμεινον. Ὅταν ἔγγλυφά ποτε ἐνστηλωθῶσι τὰ σεβάσματα τῆς Ἀναγεννήσεως, τὰ λαμπρὰ ὀνόματα τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, τοῦ Καστριώτου, τοῦ Φεβρῆαίου, τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, τοῦ Καποδιστρίου, τοῦ Καραϊσκού, καὶ τῶν λοιπῶν τῆς πάλιγενεσίης πρωτουργῶν, τότε πιθανῶς δὲν θέλει παραλειφθῆ καὶ τ' ὄνομα τοῦ Λιγυάδου τῆς Δημοτικῆς ποιήσεως, τοῦ ὑμνογράφου τῆς Ἐλευθερίας, τ' ὄνομα τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ. Ὁ καλλιτέχνης θέλει παραστήσει τὴν Ἑλλάδα κατηφοῦσαν καὶ ὑποδακρύνουσαν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ κατηφοῦσαν, οὐχ οὕτω πρὸς ἔμφασιν τῆς ἐλεγειακῆς διαθέσεως τοῦ ποιητοῦ, ὅσον διὰ τὴν οἰκτρὰν τοῦτου μετὰπτωσιν. Διότι, μὴ τὴν ἀλήθειαν, πολλὰ καὶ μεγάλα, ἄλλως πῶς ὀδηγούμενος, ἠδύνατο ὁ δαιμόνιος νὰ κατορθώσῃ,

καὶ ἄγρηστον Πρωσιανὴν διάλεκτον τὰ προγονικὰ ἀνδραγαθήματα τῶν προσκεκλημένων. Οὐδὲ γὰρ ἐνόησαν οἱ ἀνεπιστήμονες ἱππόται. Ὄθεν, ἀγανακτήσαντες, κοινῇ τῇ βουλῇ ἀπένειμον εἰς ἀμοιβὴν πρὸς τὸν κουφολογῆσαντα ποιητὴν ἐκ α τ ὲ ν κ ο ὄ φ ι α κ α ρ ὄ δ ι α.

ἐξετέλεσε δὲ τὰ ἐλάττονα. Εὐμοιρήσας καὶ πλούτου διανοητικῶ, καὶ πλούτου χρηματικῶ προσέτι, ὤφειλεν ὁ εὐφύεστατος νὰ γονιμοποιήσῃ τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν διὰ σκέψεων καὶ μελετῶν θετικωτέρων, διὰ συνεχῶν εἰς τε τὴν ἐλευθέραν καὶ τὴν δούλην πατρίδα περιηγήσεων, διὰ συντονωτέρας σπουδῆς τῆς ιδιότητος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐξερευνήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος, ὅθεν ἐκπηγάζουσιν ἀξιοζήτητοι πρὸς τὸν φιλολόγον ὡσαύτως καὶ πρὸς τὸν ποιητὴν οἱ ἱστορικοὶ λόγοι τῆς ἡμετέρας ἀναβιώσεως, οἱ νόμοι δηλ. τῆς πατρίου πίστεως, οἱ νόμοι τῆς ἐπανακτωμένης αὐτονομίας, οἱ νόμοι τῆς γλώσσης, καὶ συνελόντι εἰπεῖν ὅσοι νόμοι προωστικοὶ ἀδιαλείπτως καθωδήγησαν καὶ καθοδηγοῦσι τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν τροχίαν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Εἰ οὕτως ἔπραττε, τίς ἄλλος ἤθελε παρέξει καλλιωτέρους ποιητικῶ ὕφους ὑπογραμμούς; Τίς κρείττων αὐτοῦ, ὅστις ἄλλως τε πρὸς τὴν ἀλλογενῆ τῆς Ἰταλίας φιλολογίαν παρέσχε, εἴτε στιχουργῶν, εἴτε λογογραφῶν, δείγματα σπανίας καθαρολογίας καὶ γλαφυρότητος, τίς ἄλλος, λέγω, ἤθελεν ἐπιτυχέστερον ἐκφέρει τύπους γλώσσης νεοελληνικῆς αὐθεντικούς, τύπους ὠρισμένους ἴσως ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν βύβλην τῆς ἀττικίζουσης, ἢ μᾶλλον ψιττακιζουσης ἡμῶν σχολαστικότητος, νὰ περιστείλωσι τὸ ἐθνοκτόνον τῆς παιδείας, τῆς τέχνης, τῆς θρησκευτικῆς διαμορφώσεως μονοπωλεῖον, νὰ διαβρῆξωσιν ἐπὶ τέλος τοὺς σινικούς τούτους ἐπιτειχισμούς, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀπὸ χρόνων ἀμνημονεύτων καὶ εἰς τὸ πείσμα παντὸς ὁμολογουμένου δόγματος ἐξευγενισμοῦ, ἐμφράτεται εἰσέτι παρ' ἡμῖν, ὡς εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Ἡρακλείου, ἢ συμμορία τῶν λογίων μανδαρινῶν, οὕτω δ' ἐμφραττομένη ἀποχωρίζεται τῆς μεγάλης τοῦ γένους πλειονότητος; Ἐναργῆς τοῖς ὄρωσιν ὁ ἀναχρονισμός. Ἡ χριστιανικὴ Ἑλλάς, καθὼς ἡ Ἀθηνᾶ ἐκ τῆς κεφαλῆς Διός, ἐξῆλθε τοῦ κρατῆρος τοῦ 1821 παρθένος ἔνοπλος, καὶ τὸ δόρυ πάλλουσα. Ναί, ἀνεπήδησε τὸ γένος ἡμῶν ἐκ τοῦ πυρίπνου κρατῆρος τριῶν ἐπαλλήλων κατακτῆσεων ἀπηλλαγμένον οἰασθῆποτε τυραννίδος, ἀπηλλαγμένον, ὅσον οὐδὲν ἄλλο γένος τῆς γῆς, καὶ αὐτοκρατορικῶ δεσποτισμοῦ, καὶ τιμαριωτικῆς ἀνισότητος, καὶ ἱερατικῆς πλεονεξίας, καὶ διδασκαλικῶ βραχμανισμοῦ. Λεῖον τὸ ἔδαφος, δμαλόν, ἐσταθμισμένον, ἔτοιμον ἤδη πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ ναοῦ.—Ὁ Σολω-

μὸς συνέλαβε μὲν τὴν ἰδέαν τῆς οἰκοδομήσεως, ὅμως ὀλιγώρησε καὶ περὶ τὸν τρόπον τῆς θεμελιώσεως, καὶ περὶ τὴν συναγωγὴν τῆς χρειώδους ὕλης· οἱ δὲ ξένοι τέκτονες, οὓς βραδύτερον ἤγαγε κατὰ τόπον, παρέφθειρον τὸ σχέδιόν του.

ΙΣΤ΄.

Ἄλλ' ὡς βλέπω αἱ περὶ Ποιήσεως σκέψεις μου παρεκτείνονται ἐπὶ ζημίᾳ καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀναγνώστου· ἐπειδὴ βέβαια πολύτιμος ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὁ καιρὸς.

Λήγω λοιπὸν ἐνταῦθα τῆς θεωρίας, εὐελπιστῶν, ὅτι ἂν ἐμακρολόγησα, τοῦλάχιστον πάντως ἐπὶ ματαίᾳ αἱ ὦραι ἀμφοτέρων ἡμῶν δὲν κατηναλώθησαν.

Εἶθε τὰ ἐν τῇ Πραγματείᾳ ταύτῃ τροχάδην διαγραφέντα, εἶθε τὸ παράδειγμα τοῦ Φωσκόλου καὶ τοῦ Σολωμοῦ, ἕπερ ἐπίτηδες παρεσύναψα, παρέξωσιν ἀφορμὴν μελέτης καὶ συνοίας πρὸς ὅσους τῶν ἡμετέρων νέων ὑπεδύθησαν τὸν εὐδατον μὲν τοῖς πᾶσι, λίαν ὅμως δυσεξήνυστον ἀγῶνα τῆς Νεοελληνικῆς Ποιήσεως!

Εἶθε διδαχθῶσιν οἱ πρωτόπειροι ἐκ τοιούτων παραδειγμάτων, ὅτι ἡ τοῦ πνεύματος ἀποξένωσις, πρωτοτυπίας καὶ δόξης ἀληθινῆς αὐτοκτονία ἀποβαίνει ἐν τῇ Φιλολογίᾳ· ὅτι ἡ Μεταφυσικομανία ὀφείλει τοῦλάχιστον νὰ ᾔηται ποιητικῆς πολυγονίας ἀπόρροια, οὐδέποτε δ' ἀφετήριον, ἢ γνώμων καὶ καθοδηγὸς Ποιήσεως· διότι πρῶτον αἰσθάνεται, συλλαμβάνει, σαρκοποιεῖ ὁ ποιητὴς, ἔπειτα δὲ τὰ σαρκοποιηθέντα ἀνακρίνει· ὅτι ὁ μελανοπτέρυξ μυστικισμὸς, κατατρώγων ὡς τερηδῶν καὶ αἰσθημὰ καὶ αὐτόματον ἐμπνευσιν τοῦ ποιητοῦ, ματαιοῖ συνήθως τοῦ δημοσίου τὰς προσδοκίας· ὅθεν καὶ παρὰ τινος κριτικοῦ ἐρρέθη, *Du mysticisme à la mystification il n'y a qu'un pas.*

Εἶθε τέλος διατρανώσωσιν αἱ σκέψεις αὗται τὸ δμολογούμενον, ὅτι τὰς ἐμπνεύσεις τὰς εἰς μακροβιότητα προωρισμένας δὲν πορίζεται ὁ ποιητὴς ἐκ παροχῆς ἀλλοτρίας, ἀλλ' ἀπαραιτήτως ἐπιφορᾷ ἐν τῷ ταμείῳ τῆς καρδίας αὐτοῦ· ἐκεῖ, ἔνθα συναντιφωνοῦσι καὶ οἶκος, καὶ πόλις, καὶ ἔθνος, καὶ ἀνθρωπότης· ἐκεῖ, ἔνθα καὶ Θεότης χρησιμοδοτεῖ, καὶ Πατὴρ φοιβάζει· ἐκεῖ, ἔνθα

κόσμος ἀδιάγνωστος συγκινήσεων περιμένει τὸ Ἐγέρθητι καὶ περιπάτει! Οὕτω πως οἱ πατέρες μας πράξαντες, τοιούτου ποτὲ μαντείου τὸν χρησμὸν ἐπερωτήσαντες, ἐξώρυξαν ἀπὸ μυχῶν καρδίας καὶ εἰς φῶς ἀνήγαγον τὴν διπλὴν ἐκείνην κοσμουργίαν τῆς Τραγωδίας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἥτις μοναδικὴ καὶ ἀπαραμίλλητος περιέσεται μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος. Εἶπε Θεός, ἐν ταῖς καρδίαις αὐταῖς ἐγκατοικῶν, Ἔλεος οἰκοδομηθεῖτω! καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ Ἑλλάδος ἐξέβρευσαν τοῦ Κυρίου τὸ Ἔλεος καὶ τὴν Ἀλήθειαν. Ἐκτοτε Ποίησις καὶ Πίστις ἀμετατρέπτως παρ' ἡμῖν συνεταυτίσθησαν.

Καὶ μὴν, πρὸς τοὺς ζηλωτὰς τοιαύτης ἔθνικῆς πρωτοτυπίας εὐθετον κρίνω νὰ δακτυλοδεικτῆσω τὸ ἀξιωματικόν ἐκεῖνο παράγγελμα τοῦ Πλάτωνος, ὅπερ καὶ γὰρ συχνάκις σπουδάζων ἀναπολώ καθ' ἑμαυτόν. «Θεὸς πᾶσιν ἀνθρώποις πατριος ἐξηγητῆς· οὐδενὶ ἄλλῳ πεισόμεθα, εἰὰν νοῦν ἔχωμεν, οὐδὲ χρῆσόμεθα ἐξηγητῇ, ἀλλ' ἢ τῷ πατρίῳ.»

Τῇ θεραπείᾳ τοῦ ΠΑΤΡΙΟΥ τούτου Θεοῦ ψυχῆ τε καὶ σώματι ἀφιερῶθη πάλαι ποτε καὶ τις πλατωνίζων τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος ποιητής, ὁ πολὺς ἐκεῖνος τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὴν Πίστιν Συνέσιος. Τῆς Πτολεμαίδος, ἣν ὡς ἐπίσκοπος διώκει, πολιορκουμένης ὑπὸ βαρβάρων, ὁ μεγαλόψυχος ἐγκαρτερεῖ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἡρωϊκῶς· προετοιμάζει στρατηγικὴ τῇ περινοίᾳ τὴν ὑπεράσπισιν, παρακελεύει τοὺς δειλιῶντας, καὶ διανέμει πᾶσαν πνευματικὴν παρηγορίαν· τούτων δὲ πληρωθέντων, ἀποφασίζει μᾶλλον νὰ ταφῇ ζῶν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς πατρίδος, ἢ ἀτίμως νὰ συνθηκολογήσῃ.

«Θέλω παραμείνει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μου, γράφει ὑπὸ φιλοπατρίας ἐνθεαζόμενος· θέλω στήσαι ἔμπροσθέν μου τὰ ἱερά τοῦ ναοῦ σιζύη, καὶ ἐνγκυλισθῆ τὰς στήλας τῆς Ἀγίας Τραπέζης! Ἐγκαρτερήσω ζῶν· πεσοῦμαι νεκρός. Ἴδου ἡ ὀλοκαύτως ἦν ὀφείλω ὡς λειτουργὸς Κυρίου!»

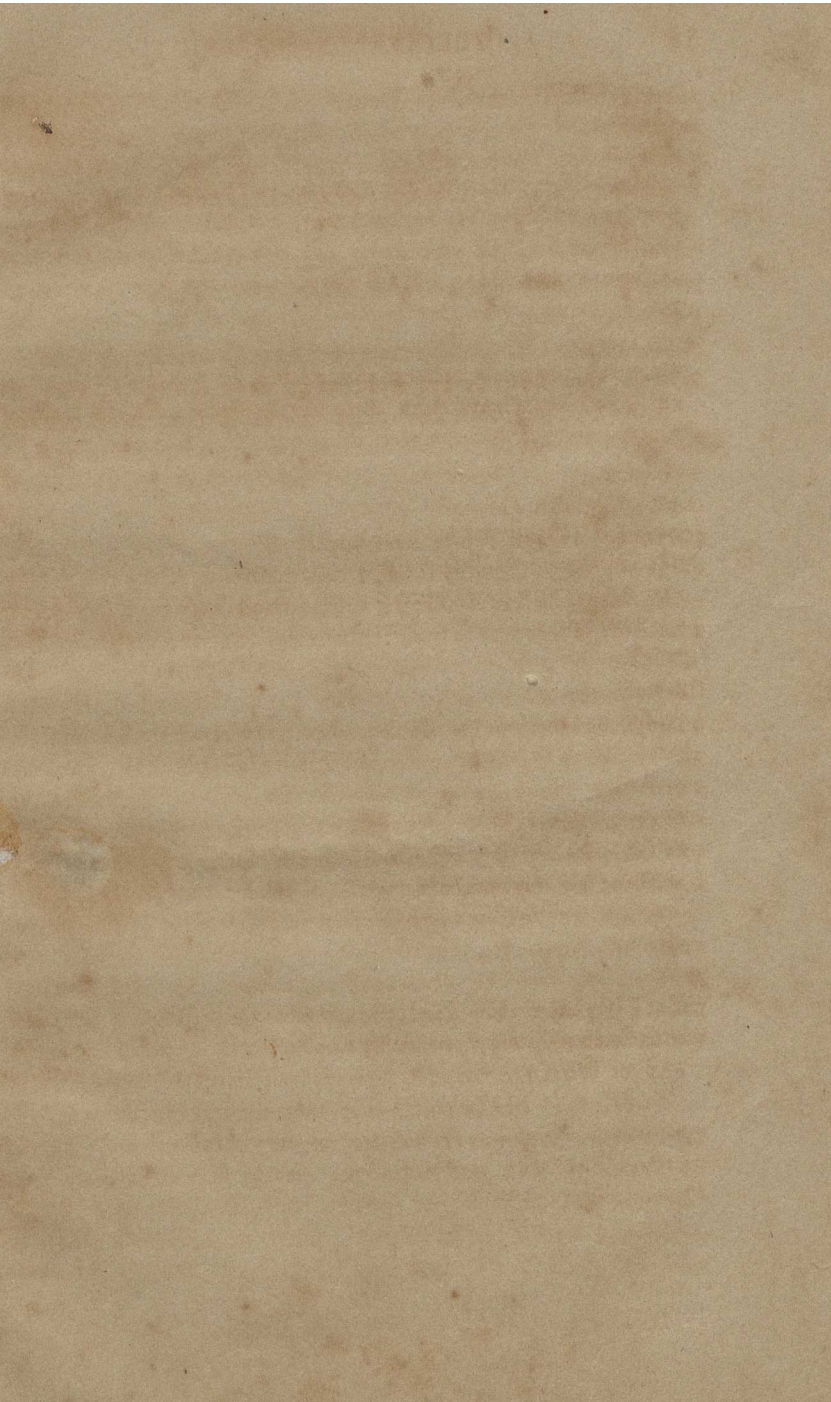
Λόγοι θεσπέσιοι φιλοσόφου, ἱεράρχου, ποιητοῦ!
Ἄοιδε τῆς Ἑλληνικῆς Ἀναγεννήσεως, ἐγγάραξον τοὺς λόγους αὐτοὺς εἰς τὸν νοῦν σου καὶ εἰς τὴν καρδίαν σου! Διότι, πατριος Ἐκκλησία καὶ ἡ Ποίησις· ἱερὸς δὲ καὶ λειτουργὸς ὁ ἔθνικὸς ποιητής.

Τ Ε Λ Ο Σ .

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

00700027845

140

140

56

14

19600

4800

1680

32

2500

160

64

840000

146

14

14

1660